

**İSLÂMDA SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI: İSLÂM ÜLKELERİ VE
TÜRKİYE**

ÜLKÜ İSTİKLAL ORTAKAYA

TARAFINDAN

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**SOSYAL POLİTİKA ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

HAZİRAN 2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartını sağladığımı beyan ederiz.

Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl

Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl (AYBÜ, İktisat) -----

Doç. Dr. Murat Atan (Gazi Üniversitesi, Ekonometri) -----

Yrd. Doç. Dr. Nergis Dama (AYBÜ, İktisat) -----

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyaz ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı : Ülkü İstiklal Ortakaya

İmza :

ÖZET

İSLÂMDA SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI: İSLÂM ÜLKELERİ VE TÜRKİYE

ORTAKAYA, Ülkü İstiklal

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Politika Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl

Haziran 2017, 113 sayfa

İslâmda sosyal politika uygulamaları sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanması temeline dayanmaktadır. İslâm, kişilere ve devletlere toplumun refahına yönelik birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu anlamda İslâm'da sosyal devlet esastır. Devlet, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakla ve yaşam koşullarını iyileştirmekle yükümlüdür. Yükümlülüklerini yerine getirirken de toplumun her kesimine adaletli olması gerekmektedir.

İslâm'da eşitsizlikleri azaltıcı ve refah ortamını iyileştirici etkiye sahip olan en önemli araç zekâttır. Zekât yoksulluğun azaltılmasına, gelir dağılımı adaletsizliklerinin giderilmesine ve istihdam artışına katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra faiz yasağı ekonomik kalkınma ve sosyal refahın artışına, toplumun her kesimine hitap etmesi ve sürdürülebilir olması bakımından katkı sağlamaktadır. Bazı çalışmalar göstermektedir ki, İslâm ülkeleri gerek ekonomik gerekse sosyal refahı artırmaya yönelik uygulamalarında İslâmi bir bakış açısı geliştirememişlerdir Dolayısıyla İslâm ülkelerinde refah politikaları oluştururken, mevcut

politikaların toplumsal koşul ve ihtiyaçlara ne kadar uyum sağladığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu tez çalışmasında, İslām'da sosyal politika uygulamaları ve 57 İslām ülkesinin sosyal politika uygulamaları incelenmiştir. Ayrıca İslāmi sosyal politika araçlarının İslām lkelerinde ne kadar yer edindiği araştırılmıştır. İslām lkelerinin sosyal politika uygulamalarına bakıldığında İslāmi uygulamaları tam anlamıyla benimsemedikleri görülmüştür. Bazı lkeler İslāmi prensiplere göre belirlenen sosyal politikaları devlet aracılığıyla uygulamış olsa da, gerekli kurumsal altyapı oluşturulamadığı için sorunlar yaşanmaktadır ve sosyal politika uygulamaları merkezi hale getirilememektedir. Diğer bir husus ise, İslām lkelerinin politika geliştirmeye yönelik işbirliklerinde zayıf kaldıklarıdır. İslām lkeleri arasında siyasi ve ekonomik işbirliklerinin artması, ortak platformlar kurularak sosyoekonomik düzeyi oldukça kötü olan ülkeleri kalkındırmada bir araya gelmeleri gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım ulusal kalkınma ve uluslararası işbirliklerinin dini ve kültürel temeller geekleşmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslām'da sosyal politika, İslām lkeleri, Zekāt, Sosyal politika, Yoksulluk

ABSTRACT

SOCIAL POLICY APPLICATIONS IN ISLAM: ISLAMIC COUNTRIES AND TURKEY

ORTAKAYA, Ülkü İstiklal

M. Sc. Thesis, Department of Social Policy

Supervisor: Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl

Haziran 2017, 113 pages

The social policy practices in Islam are based on the foundation of social justice and equality. Islam imposes responsibilities on people and governments to ensure the prosperity of society. The state must be fair to every part of the society while fulfilling its obligations in addition to having obligation to meet the basic needs of the individuals and to improve living conditions.

As the social state in Islam is essential, the social policy practices gain importance in Islam, which will provide social welfare. There are different tools in social policy practicess in Islam. The most important instrument in Islam reducing inequalities and having an effect of improving the welfare environment is zakat (obligatory alms). The zakat contributes to reducing poverty, eliminating income distribution injustices and increasing employment. In addition to the practice of zakat, interest prohibition contributes to economic development and social welfare increase, in view of addressing every segment of the society and being sustainable. However, Islamic countries could not manage to develop an Islamic perspective on their economic and social welfare practices. Therefore, while the welfare policies are established in Islamic countries, it is important to consider how well the existing policies are in harmony with social conditions and needs.

In this thesis study, the understanding of social policy practices in Islam has been explained and the social policy practices of 57 Islamic countries have been examined. Moreover, it has been investigated that how much Islamic social policy instruments gained ground in Islamic countries. When Islamic countries' social policy implementations are examined, it has been observed that they did not fully adopt Islamic practices. Although some countries implement the social policies determined according to the Islamic principles through the state, some problems arise because the necessary institutional infrastructure can not be established and social policy practices can not be centralized. Another point is that Islamic countries' cooperation for policy development is not sufficient. It is necessary that Islamic countries bring together in order to develop countries with poor socioeconomic level by increasing the political and economic co-operation between Islamic countries and establishing common platforms. The adoption of such an approach will contribute to formation of the religious and cultural basis for national development and international cooperations.

Keywords: Social policy in Islam, Islamic countries, Zakat, Social policy, Poverty

**ANNEME, BABAMA, EŐİME
VE OĞLUMA**

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezimin konu seçimi, planlanması ve yürütülmesinde değerli fikirleri ile bana yol gösteren, gerek bu çalışmanın gerekse akademik hayatımın her alanında desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl'e,

Çalışmama akademik olarak destek veren ve yeni bir bakış açısı kazandıran değerli hocalarım Doç. Dr. Murat Atan ve Yrd. Doç. Dr. Nergis Dama'ya,

Bu çalışma hazırlanırken büyük fedakarlıklar gösteren annem Emine Mihçioğur ve babam Ömer Mihçioğur'a,

Çalışmalarım sırasında varlıkları ve destekleriyle bana güç veren Eşim Furkan Ortakaya ve oğlum Mehmet Hamza Ortakaya'ya,

Sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
TABLolar.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
BÖLÜM 1.....	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi	5
BÖLÜM 2.....	7
2. TEORİK ÇERÇEVE: İSLÂM'DA SOSYAL POLİTİKA.....	7

2.1. İslâmda Sosyal Adalet ve Eşitlik	10
2.2. İslâm ve Sosyal Devlet.....	11
2.3. İslâm'da Sosyal Güvenlik	15
2.4. İslâm Ekonomisi ve Kalkınma	19
BÖLÜM 3.....	22
3. İSLÂM ÜLKELERİNDE EKONOMİK GÖRÜNÜM VE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI.....	23
3.1. Ekonomik Görünüm	23
3.2. Sosyal Politika Uygulamaları	27
3.2.1. Sağlık.....	29
3.2.2. Eğitim	32
3.2.3. Konut	34
3.2.4. Sosyal Güvenlik	35
3.2.5. İstihdam	36
3.2.6. Finansal Teşvikler	39
3.2.7. Uluslararası Sosyal Politika Uygulamaları.....	40
BÖLÜM 4.....	58
4. TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI	58
4.1. Sağlık.....	60
4.2. Eğitim.....	62
4.3. Konut	63
4.4. Sosyal Güvenlik	64
4.5. İstihdam	66
4.6. Finansal Teşvikler.....	68

4.7. Uluslararası Kalkınma Yardımları	68
BÖLÜM 5.....	71
5. TÜRKİYE VE DİĞER İSLÂM ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI.....	71
5.1. İslâm Ülkelerinde Gelişmişlik	71
5.2. İslâm Ülkelerindeki İslâmi Sosyal Politika Uygulamaları	77
5.2.1. Zekât kanunu.....	80
5.2.2. İslâmi mikro finans.....	83
5.2.3. Karz-ı hasen	84
5.2.4. Mikro tekafül sigortası	85
BÖLÜM 6.....	88
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	88
KAYNAKLAR.....	95

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLÖLAR

Tablo 1. Zekata Konu Olan ve Olmayan Varlıklar.....	16
Tablo 2. İslam Ülkeleri Gelir Düzeyi Gruplandırması	23
Tablo 3. İslâm Ülkeleri Nüfus ve Temel Ekonomik Göstergeler	24
Tablo 4. İslâm Ülkeleri Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Politika Uygulama Örnekleri	42
Tablo 5. TOKİ Sosyal Konut ve Sosyal Donatı Uygulamaları (1980 – 2016)	64
Tablo 6. Ekonomik İslâmilik Kriterleri.....	72
Tablo 7. İslâm Ülkeleri İnsani Gelişmişlik ve İslâmilik Endeksi Sıralaması (2015)	73
Tablo 8. İnsani Gelişmiş Endeksi ve İslâmilik Endeksi İlk On Ülke	75
Tablo 9. İnsani Gelişmişlik Endeksi ve İslâmilik Endeksi Spearman Korelasyon	76
Tablo 10. İslâm Ülkelerinin Yoksullukla Mücadelede Kullandıkları İslâm Ekonomisi Araçları.....	77
Tablo 11. Mikro Tekafül Sigortası Tipleri	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİLLER

Şekil 1. İslâm Ülkeleri 2014 Yılı Sağlık Harcamalarının Genel Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%).....	31
Şekil 2. İslâm Ülkeleri Eğitim Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%).....	33
Şekil 3. İslâm Ülkeleri 2014 Yılı İstihdam Oranları (%).....	38
Şekil 4. İslâm Ülkeleri Mikro Finans Kurumları Sayısı	39
Şekil 5. Seçilmiş Ülkelerin Kümelenme Grafiği	55
Şekil 6. Seçili Ülkelerin Sınıflandırılması.....	56
Şekil 7. Türkiye Yoksulluk Oranları (%).....	60
Şekil 8. Türkiye Sağlık harcaması (Milyon TL).....	61
Şekil 9. Türkiye Eğitim Harcamaları (Milyon TL).....	63
Şekil 10. Türkiye’de Sosyal Harcamalar (Milyar TL).....	65
Şekil 11. Türkiye’de İstihdam Oranları (%).....	67
Şekil 12. Uluslararası Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar).....	69
Şekil 13. 2015 Yılı İslâm Ülkelerine Yapılan Uluslararası Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)	70
Şekil 14. Zekât Müessesesi Uyum Analizi.....	82

KISALTMALAR LİSTESİ

ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
CAHF	: Centre for Affordable Housing Finance in Africa
CAIMED	: Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region
CGAP	: The Consultative Group to Assist the Poor
COMCEC	: The Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of the Organisation of Islamic Cooperation
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IFC	: Uluslararası Finans Şirketi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu

IRTI	: İslâmi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
İE	: İslâmilik Endeksi
İGE	: İnsani Gelişmişlik Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İİT	: İslâm İşbirliği Teşkilatı
İKB	: İslâmi Kalkınma Bankası
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
İSDF	: Kalkınma için İslâmi Dayanışma Fonu
İŞ-KUR	: Türkiye İş Kurumu
KBMG	: Kişi Başı Milli Gelir
KEDV	: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
PPZ	: Pusat Pungutan Zakat
SESRIC	: Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SYDGM	: Sosyal Yardımlar ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TGMP	: Türkiye Graamen Mikrofinans Programı
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TL	: Türk Lirası
TOKİ	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UIS	: Uluslararası İstihdam Stratejisi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNDP	: United Nations Development Programme
WHO	: World Health Organization
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
ISDB	: Islamic Development Bank
OIC	: Organization of Islamic Cooperation
AB	: Avrupa Birliği

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

İslâm dini toplumsal yaşamın her alanını düzenleyen kurallar içermektedir. Toplumsal dayanışma ve kalkınmayı ön plana çıkaran İslâm öğretisi, sosyal devlet, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve ekonomik kalkınmaya dair yaklaşımları ile sosyal politika unsurlarını içermektedir. İslâm dininde sosyal politika kavramının karşılığı, sosyal politika ile ilişkili unsurları ve İslâm dininin bu konudaki bütüncül yaklaşımı, sosyal politika anlayışlarını belirlemede kavramsal bir çerçeve sunmaktadır.

İslâm, tüm Müslüman toplumlarında hem bireylere hem de devletlere birtakım sorumluluklar yüklemektedir. İnsanın yalnızca kendine karşı sorumlu olduğu ve kendi faydasını maksimize etmek için yaşadığı düşüncesi ile oluşturulan sistemler ise birçok dönemde farklı şiddetlerde çöküş yaşamış, günümüzde de tıkanma noktasına gelmiştir. İslâm'ın temeli olan kaynak olarak Kur'an'a bakıldığında, yardımlaşma, sosyal adaletin sağlanması ve muhtaçların gözetilmesi gibi sosyal yaşama dair unsurlar kesin bir emir niteliği taşımaktadır.

Diğer yandan İslâm dininin temelini oluşturan ilk dönem uygulamaları günümüz sosyal politika anlayışı ile birçok benzerlik göstermektedir. Hz. Peygamberin ve sonrasında devlet yönetimine geçen halifelerin uygulamalarında görülmektedir ki İslâm uygulamaları insan ve toplumun refahını ele almakta, buna yönelik düzenlemeler getirmektedir. Buna göre sosyoekonomik kalkınma devletin temel görevleri arasındadır ve yoksul kesimin gözetilmesi öncelikli hedeflerdendir. Sosyal politika uygulamalarının verimliliği, kimlere yönelik olduğu ve hangi yöntemlerin kullanıldığı önemli bir sorunsaldır. Buna yönelik olarak da zekât gibi dağıtımda adaleti sağlayacak araçlar zorunlu kılınırken, faiz gibi eşitsizlikleri artıracak uygulamalar yasaklanmıştır.

Ekonomik kalkınma ve sosyal refah artışının sağlanması hemen hemen bütün ekonomilerin öncelikli hedeflerindedir. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu toplumlar ise kalkınmada diğer ülkelere göre geride kalmışlardır. İslâm ülkelerinden 21'i Birleşmiş Milletler (BM) tarafından en az gelişmiş ülke kapsamında yer almıştır. Bu ülkelerin çoğu kendi ekonomi politikalarını belirleyememektedir, uluslararası kuruluşların destekleri ile sistemlerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Fakat gerek uluslararası kuruluşların verdikleri destekler, gerekse kendi ulusal düzenlemeleri gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında yeterli ve etkili olamamıştır. Dolayısıyla gelişmekte olan İslâm ülkelerinin yeni ekonomik kalkınma modellerine yönelmeleri, metotlarını güncellemeleri gerekmektedir.

Çalışma kapsamında incelenecek olan İslâm İşbirliği Teşkilatı'na (İİT) üye 57 ülkenin az bir kısmı kendini İslâm devleti olarak tanımlarken, bir kısmı da devlet dini İslâm olarak anayasalarında belirtmişlerdir. Diğerleri ise laik ya da herhangi bir dine atıfta bulunmayan bir devlet yapısı belirlemişlerdir. İslâm devleti olan ve devlet dini İslâm olan ülkelerde Şer'i hükümler uygulanmakla birlikte, sosyal politika düzenlemelerinde İslâmi öğretileri benimseyip benimsemedikleri açık değildir.

Müslüman ülkelerin mevcut ekonomik sistemlerle gelişmişlik düzeyini artıramayacağı aşıkardır, ekonomik sistemler yalnızca gelişmiş ülkelerin lehine sonuçlar doğurmakta, bunun da dışında gelişmekte olan ülkelerin kendilerine olan bağımlılığını artırmaktadır. Bu tipte ekonomik yaklaşımlar ve oluşturulan politikalar ekonomik yaşamı düzenlemede yetersiz kalmış, gelir farklılıklarının artmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda İslâm ülkelerinin de kendi sistemlerini benimseyip hayata geçirmesi, böylece sosyal politikalar da İslâm ekonomisi araçlarını kullanarak sosyal refahı artırması gerekmektedir.

İslâm toplumlarının diğer toplumlardan farklılaşan hassasiyetleri göz önünde bulundurularak, sosyal politika ile ilgili düzenlemelerin İslâmleştirilmesinin, sosyal güvenlik sisteminin daha verimli hale gelmesinin ve finansal sistemin İslâmleştirilmesinin İslâm ülkelerindeki ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacağı beklenmektedir. Her ülkenin kendine özgü bir ekonomi politikası geliştirmesi ve İslâm ülkelerinin İslâmi bir ekonomik düzen belirlemeleri yeni bir kalkınma odağı olacaktır. Bu noktada ekonomik ve sosyal kalkınmada önemli bir yere sahip olan sosyal politikaların uygulanması ve bu uygulamaların İslâm ile ilişkisinin de incelenmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasında öncelikli olarak İslâm ve sosyal politika kavramı arasındaki ilişki, sosyal politikanın sosyal devlet, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve ekonomik kalkınma araçları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde İİT ülkelerinin temel ekonomik göstergeleri sunulmuş ve sosyal politika alanında yer verdikleri uygulamalar örneklendirilmiştir. Dördüncü bölümde Türkiye'nin sosyal politika uygulamaları açıklanmıştır. Beşinci bölümde Türkiye ve diğer İslâm ülkelerinin sosyal politika uygulamalarında kullandıkları İslâmi araçlar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Altıncı bölümde ise İslâm ülkelerinin durumu değerlendirerek mevcut durumlarını iyileştirmeye yönelik önerilere yer verilmiştir.

1.1.Araştırmanın Problemi

Sosyoekonomik kalkınma bütün ekonomilerin en öncelikli sorunlarından biridir. Özellikle İslâm ülkelerinin önemli bir kısmı yoksulluk sınırı altında yaşamakta ve bulaşıcı hastalık, yetersiz gıda alımı gibi sorunlarla yaşamaktadırlar. Sosyal politikanın kalkınmada bir araç olarak kullanılması ve bu araç kullanılırken de sosyal politika uygulamalarının niteliği önemlidir. İslâm ülkelerinin içinde buldukları sosyal ve ekonomik koşullar bakımından kendi aralarında çok farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma yanı sıra İslâm ülkelerinde sosyal politika uygulamalarının var olup olmadığı araştırmanın cevaplanmaya çalışılan temel problemidir.

İslâm ülkeleri içinde Türkiye, son yıllardaki sosyal politika uygulamaları ve azalan yoksulluk oranları ile diğer ülkelerden farklılaşmaktadır. Özellikle kişi başı milli gelir ve adaletli gelir dağılımındaki iyileşmeleri Türkiye'nin kapsayıcı bir ekonomik büyüme gerçekleştirdiğini göstermektedir (Raiser ve Azevedo, 2013). Türkiye'nin geçmişten günümüze sosyal politika uygulamaları ve sosyoekonomik kalkınmaya bu uygulamaların katkılarının neler olduğu araştırmanın alt problemlerinden biridir.

Aynı zamanda İslâm'da sosyal politika yoksulların gözetilmesi, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi, yardımlaşmanın sağlanması, bu yardımlaşmalar ve insan haklarında devletin rolü, temel imkanlara herkesin eşit bir şekilde sahip olması ve gelir ve servetin adil dağıtımı gibi toplumsal unsurları içermektedir. İslâm ülkelerinin sosyal politikanın eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik ve finansal teşviklerinin yanı sıra İslâm öğretilerine uygun bir yöntem izleyip izlemedikleri de tartışılmaktadır. Böylece İslâm ülkelerinin mevcut sosyal politika uygulamalarının ne kadar İslâmi olduğu, Sosyal Politikaların İslâmi uygulamalara göre

belirlenmesinin İslâm ülkeleri özelinde kalkınmalarına katkı sağlayıp sağlamayacağı soruları araştırmanın diğer alt problemleridir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı İslâm ülkelerindeki sosyal politika uygulamalarının İslâmi kriterlere uygun olup olmadıklarını analiz etme ve İslâm – sosyal politika ilişkisinden yola çıkarak İslâm ülkelerinin bu anlayışla sosyal politikalara nasıl yaklaştığı, İslâm toplumlarının dini hassasiyetleriyle bağdaşıp bağdaşmadığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada öncelikli olarak İslâm’da sosyal politika öğretisinin varlığı ve uygulama şekillerinin nasıl olduğu incelenmiştir. Böylece, İslâm devletinin ilk uygulamalarından yola çıkarak, İslâm’daki sosyal politika anlayışının varlığı, diğer sistemlerden farklılaşan yönleri ve sosyoekonomik kalkınmaya etkileri nasıl olacağının tespit edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer amacı da diğer İslam ülkeleri mevcut durumları üzerinden başarılı sosyal politika uygulamalarının Türkiye için uygulanabilirliği ve etkinliğini incelemektir. Bu doğrultuda İslâm ülkelerinin sosyal politika uygulamalarına dair genel bir görünüm verilmiş ve Türkiye’nin sosyal politika uygulamaları incelenmiştir. Sonrasında ise ülkelerin İslami sosyal politika uygulamalarına yer verilmiş ve Türkiye ve diğer İslam ülkeleri sosyal politika uygulamaları karşılaştırılmıştır.

1.2.Araştırmanın Önemi

Sosyal politikalar özellikle yoksulluğun önemli boyutlara ulaştığı gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadeleye yönelik çeşitli araçlarla uygulanmaktadır. Bu araçlar belirlenirken toplumun kültürel ve sosyoekonomik yapısı ne kadar göz önünde bulundurulduğu ise bir kesinlik taşımamaktadır. Üstelik kullanılan bu araçlara rağmen yoksulluk yapısı derinleşen ve katılaştıran bir hal almaktadır. Özellikle İslâm ülkelerinin önemli bir kısmı yoksulluk sınırı altında yaşamakta ve bulaşıcı hastalık, yetersiz gıda alımı gibi sorunlarla mücadele etmektedirler.

Bugün ekonomik olarak iyi imkânlarla sahip olan İslâm ülkeleri dahi sosyal refah sağlamada ve dolayısıyla insani gelişmişlik düzeyinde geri kalmışlardır. İslâm dini ise toplumsal düzenlemeleri ve emirleri ile yoksulların ve muhtaçların gözetilmesi konularında kurallar koymuştur. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik çok fazla değinen ve somut öneriler sunan İslâm öğretisinin varlığına rağmen İslâm ülkelerinin çoğu da yoksullukla mücadeleye en çok ihtiyaç duyan ülkelerdendir. Bu kapsamda gerek ulusal gerekse uluslararası birtakım politikalar geliştirilmektedir. Aynı zamanda sosyal politikanın kalkınmada bir araç olarak kullanılması ve bu araç kullanılırken de sosyal politika uygulamalarının niteliği önemlidir.

Tez çalışması İslâm ülkelerinin mevcut sosyal politika uygulamalarının neler olduğunu bütüncül bir şekilde gösteren bir çalışmanın eksikliğini tamamlamak amacı taşımaktadır. Bu noktada İslâm toplumlarının sosyal politika uygulamalarına ne kadar önem verdiğini değerlendirmek, İslâm ülkelerinin yoksullukla mücadelede İslâm araçlarını ne kadar sisteme dahil ettiklerini İslâm ülkeleri için karşılaştırmalı bir analiz yapmak ve Türkiye sosyal politika uygulamalarına İslami bir perspektiften uygulama örnekleri sunmak bakımından önemlidir.

1.1.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve sosyal bilimlerde kullanılan en yaygın araştırma tekniklerinden biri olan ikincil veri analizi kullanılmıştır. İkincil veri analizi yönteminin sosyal bir araştırma açısından birçok avantajı vardır. Birebir görüşmenin ya da mevcut koşulları yerinde incelemenin maliyetli ve çok fazla zaman alacak olan çalışmalarda ikincil veri analizi yöntemi, araştırmacıya kolaylık sağlamaktadır. Birincil verilere göre güvenilirlikleri daha yüksektir. Bunun yanı sıra güncel ya da hiç bilgiye ulaşamama ve ek araştırma yapma ihtiyacının ortaya çıkması gibi dezavantajlara sahiptir (Padem, vd. 2012, s. 62).

Araştırma kapsamında öncelikli olarak sorun alanına ilişkin literatür taraması yapılarak konunun çerçevesi belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme, dünyadaki Müslüman nüfusun büyük bir kısmını içinde bulunduran İslâm İşbirliği Teşkilatına Üye Ülkeler olarak seçilmiştir. Bu kapsamda Teşkilata üye 57 ülke değerlendirilmiştir.

İslâm'da sosyal politika olgusu ve İslâm ülkelerinin sosyal politika alanındaki mevcut uygulamalara yönelik kaynaklar incelenmiştir. Bu amaçla konuyla ilgili literatür taranmıştır. Çalışma kapsamında ülkelerin kalkınma planları, yoksullukla mücadele stratejileri, araştırmaya konu olan ülkelerin web siteleri, uluslararası kurum ve kuruluşların ülke raporları taranmıştır.

Probleme ilgili temel ve alt sorular belirlendikten sonra İslâm'da sosyal politika uygulamaları, İslâm ülkelerinde sosyal politika uygulamaları ve Türkiye'deki sosyal politika uygulamaları tespit edilmiştir. Bu aşamada ikincil veri analizinin bir dezavantajı olarak, 57 ülkenin tamamı için veriye ulaşamama ya da ulaşılan verilerin güncel olmaması sorunu ile karşılaşmıştır. Örnekleme dahil olan ülkelerin İslâm ekonomisi ve sosyal güvenlik araçları ile gerçekleştirdikleri sosyal politika uygulamaları toplanmıştır. Elde edilen bulgular yorumlanarak, çoklu uyum analiz ve sperman sıra korelasyon yöntemiyle ülkeler arası karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Ayrıca sosyal politika uygulamaları benzeşen ülkeler çok boyutlu ölçekleme haritaları ve kümeleme analizi ile kümelenmiştir.

BÖLÜM 2

2. TEORİK ÇERÇEVE: İSLÂM'DA SOSYAL POLİTİKA

Sosyal politika tartışmalarının başlangıcını sanayi devrimi oluşturmaktadır. O dönemde sermaye sahiplerinin varlığını güçlendirirken, işçi sınıfının ekonomik gücünü ve refahını azaltan bir ekonomik yapı oluşmuştur. Bu süreç liberal politikalardan devlet müdahalesinin gerekli olduğu politikalara geçiş sürecini beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak devlet müdahalesinde sosyal politika uygulamaları öncelikli ve zorunlu bir hal almıştır.

Kapitalist sistemin ve insanı yalnızca üretim aracı olarak gören ekonomik düzenlerin sekteye uğradığı bu dönem için sosyal politikanın dar anlamda tanımını kapitalizmin vicdanı şeklinde yapmıştır (Özaydın, 2008). Geniş anlamda ise, göç, istihdam, sosyal güvenlik, terörizm, aile, işsizlik, konut, yoksulluk, refah, eğitim, ekonomi, ulaşım, sendika, kalkınma olgularının tümü sosyal politika kavramı kapsamındadır (Blakemore ve Griggs'den aktaran Yüksel, 2014). Yüksel aynı zamanda sosyal politikayı “toplumun değişik birimleri arasında ortaya çıkması muhtemel sorunlara çözüm aracı olarak bu sorunların ortadan kaldırılmasına katkı sağlayan ve sosyal refahı toplumun genelinde yaygınlaştırmayı amaçlayan uygulamalar” şeklinde tanımlamıştır.

Blakemore ve Warwick-Booth (2013) sosyal politikanın bir akademik bir de gerçek dünya tanımını yapmıştır ve sosyal politikaların, insanların refahını artırmak ve onları eğitim, sağlık, barınma ve sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçları ile buluşturmak gibi amaçlara sahip olduğunu resmi bildirimlerin hemen hepsinde bulmak mümkündür. Fakat gerçekte ise iyi sonuçları olabileceği gibi, felaket sonuçlara da yol açabilir. Bu nedenle nasıl formüle edildikleri ile nasıl uygulandıkları birbirine karıştırılmamalıdır.

Söz konusu tanımlardan yola çıkarak bütüncül bir tanım olarak sosyal politika, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri azaltmaya yönelik eylemlerin tamamıdır. Bu aynı zamanda sosyal politikanın amacının sosyal adaleti tesis etmek olduğu sonucunu ortaya çıkarır. Var

olan sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırma ve bölüşümde adaleti sağlamak sosyal politikanın temel amacı olmalıdır (Sunat, 2011).

Sosyal politika kavram olarak başlangıcı sanayi devrimine dayandırılrsa da, tanımını içerisinde yer alan eşitlik, adalet, toplumsal refah, yoksulların ve dezavantajlı grupların gözetilmesi gibi unsurlar uygulamada bir çok toplum tarafından kullanılmıştır. Tarihte bu uygulamaların en yaygın olduğu toplumlardan biri de İslâm toplumlarıdır. İlk İslâm devletinin kurulduğu dönemden itibaren var olan uygulamalarında, toplumun refah ve kalkınmayı destekleyici kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır (Tanrıverdi, 2003).

İslâm öğretisi sosyal politikanın içerdiği birçok uygulamayı içinde barındırması yanı sıra, mevcut sistemlerin sosyal politika anlayışından önemli ölçüde ayrılmaktadır. İslâm dininde iktisadi hayat kapitalizm, sosyalizm gibi mevcut sistemlerden önemli bir farklılık olarak birey yalnızca kendi çıkarını değil, toplumun çıkarını da maksimize etmeyi hedeflemektedir. İslâm dini, toplumsal gelişimi ve insanın yalnız maddi değil manevi ihtiyaçlarını da hesaba katan bu yaklaşım bireyleri maddi ve manevi açıdan sorumlu tutmakta, buna yönelik düzenlemeler getirmektedir (Koç ve Gümüş, 2016 s. 129).

Bu düzenlemelere göre İslâm'da, fayda mevcut sistemlerden farklılaşmaktadır. Öncelikli olarak zorlukları kolaylaştırmak İslâm'da emredilmekte ve yardımları teşvik etmek amaçlanmaktadır. Diğer yandan kişi yararı ikinci toplum yararından sonra gelir. Kişilerin kendi menfaatlerinden fedakârlık yaparak, toplumsal faydayı artırmayı amaçlamaktadır. Mevcut sistemlerden bir farkı da risk konusundadır, az bir zarardan kurtulmak için büyük zararlara yol açmak İslâmi düzene göre yanlıştır. Bunun tam tersi de aynı şekil de kabul görmemektedir. Küçük bir fayda sağlamak için büyük faydalardan fedakârlık yapılmamalıdır. Dolayısıyla az bir çıkar büyük ve toplumsal çıkarlar için göz ardı edilebilir ve büyük zararlardan kaçınmak için küçük zararlara girilebilir (Chapra, 1991).

Söz konusu düzenlemeler ile, insanın üretim aracı olan ve aslında toplumun sürdürülebilir refahını değil üretimin sürdürülebilirliğini garanti altına almayı hedefleyen sistemlerdeki sosyal güvenlik uygulamaları da insanın yaşam koşullarını iyileştirmede yeterli olamamaktadır. İnsana bakış açısının üretim aracı olarak görüldüğü söz konusu sistemlerin sosyal güvenlik yapısı da refahı artıran değil kendini tekrarlayan bir sistemin parçası olmaktadır (Beşer, 2016, s. 30).

Diğer yandan İslâm'da insan, tüm varlıklardan daha üst ve öncelikli bir konumdadır. Kur'an da Bakara suresi 30. Ayette "Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi" ifadesi yer almaktadır. Bu ayet ile insanın Allah'ın halifesi olduğu ifade edilerek, ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir.

İsra suresi 70. ayette ise "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık" denmektedir. Bu ayetten de anlaşılmaktadır insan şerefli ve şan sahibi olarak tanımlanmış, yaratılan için de ayrı bir önem atfedilmiştir.

İslâm'da dünya ve din birbirinden ayrılmaz unsurlardır, hiçbir dönemde ve toplumda din, yalnızca yaratıcı ile yaratılan arasında sınırlı olan bir ilişkiden ibaret kalmamıştır. Temel kaynağı Kur'an ve hadisler olan İslâm kanunları hayatı ve toplumu yalnızca manevi değil maddi yönden de yönetmek için vardır. Ayetlerde insanların yalnızca ibadetle değil, dünya işleri ile de meşgul olmaları gerektiği şu şekilde belirtilmektedir: "Namaz bitince yeryüzüne dağılın; Allah'ın lütfundan rızık isteyin" (Cuma, 62/10) ve "Allah'ın rızıkından yiyin, için, yalnız yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın" (Bakara, 2/60).

Diğer yandan Hz. Enes'ten aktarılan "sizin en hayırlınız dünyası için ahiretini, ahireti için dünyasını terk etmeyen ve insanlara yük olmayandır" hadisi İslâm'ın hem bireysel hem de toplumsal denge için yaklaşımına bir dayanak oluşturmaktadır (Yolaçan, 2007). Ayrıca Kasas suresi 77. ayette "Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma" denmektedir. Bu hadiste iki ayrı temel husus vardır. İlki İslâm dininin iki dünyayı da düzenleyici olduğuna dair ifade, ikincisi ise bireye getirilen kendine yeterli olma sorumluluğudur.

Dolayısıyla sosyal açıdan İslâm dini, bütün bir toplumu ve yaşam biçimini düzenleyen ve sosyal sorunlara kalıcı çözümler sunan kurallar toplamıdır (Er, 1999). Bu yönüyle insan hayatının maddi manevi bütün yönlerini ele alır. İslâm'daki sosyal politikanın temel unsurları ise sosyal adalet ve eşitlik, sosyal devlet, sosyal güvenlik ve ekonomik kalkınmadır. Bu unsurlar aracılığıyla toplumun geniş bir kesimi sınıf farkı gözetilmeden ve kapsayıcı bir yaklaşımla, gerek eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlar da gerekse

istihdam, adil gelir dağılımı, sosyoekonomik eşitsizliklerin giderilmesi gibi daha refah yaşam koşullarını sağlayan sosyal sorunlar azaltılmaya çalışılmaktadır (Koç ve Gümüş, 2016 s. 129).

2.1.İslâmda Sosyal Adalet ve Eşitlik

Sosyal politika hem sosyal adalet ve hem de toplumun tüm fertlerini kapsayıcı olması bakımından eşitlik ile doğrudan ilgilidir (Yüksel, 2014). Sosyal politika kavramları, sosyal güvenlik sistemleri, sosyal yardımlar, sigorta ve sosyal hizmetler ana başlıkları altında toplansa da eşitlik ve adalet kavramının önemi de göz ardı edilmemelidir (Sunal, 2011). Dolayısıyla eşitlik ve adil bir gelir dağılımı sosyal adaleti tesis etmede gerekli unsurlardır.

İslâm dini ise Kur'an ve sünnet öğretileriyle hayatın tamamını kapsayan, kişilere bir değerler sistemi ve dünya görüşü sunan bir yapıda olması sebebiyle toplumsal sistemi de düzenlemektedir. İslâm ise sosyal adalet mutlak vicdan özgürlüğü, mükemmel insani eşitlik, sağlam ve güvenilir sosyal dayanışma esasları üzerine kuruludur (Kutub, 2016, s. 63). İslâm da başta sosyal adalet olmak üzere, tüm bu sosyal sorunlara çözüm önerileri getirmektedir. İslâmiyet ilk dönem uygulamaları göstermektedir ki, İslâm'ın adalete verdiği önem ile toplumun hiçbir kesimi ayırt edilmeksizin hakların korunması refaha ulaşması hedefine yöneliktir (Chapra, 1991, s.29).

İslâm öğretilerinde tüm insanlık eşittir, kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur. Bu uygulama Kur'an'da "İnsanların hakkından bir şey kısmayın" (Şuara, 26/183) ayetiyle açık bir şekilde ifade edilmektedir. İslâm'da bir devletin medeniyet seviyesinin yüksekliği sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasına bağlıdır. Buna yönelik olarak İslâm'daki sosyal politika uygulamaları ise, hukuksal eşitlik, ekonomik eşitlik, fırsatlara erişimde eşitlik, zayıf olan kuvvetli olana karşı korumak, doğru işin doğru kişiye verilmesini gözetmek, kişilerin haklarını arayacakları ortamların varlığı ve bu ortamlara eşit erişim haklarının sağlanması temel başlıkları altında toplanmaktadır.

İslâm uygulamalarında bakılan önemli bir diğer kaynak da dört halife döneminde yapılan uygulamalardır. İslâm'daki sosyal adalet ve eşitliğin açık örneklerden olan ilk halifelik dönemi uygulamalarından biri şu şekildedir:

Hz. Ömer bir hutbesinde kamu gelirlerinin dağılımını açıklarken, kamu malında herkesin eşit hakka sahip olduğunu, kendi de dahil olmak üzere kimsenin diğerlerinden daha fazla hak talep edemeyeceğini söyleyerek hayatta bulunduğu müddetçe San'a Dağındaki bir Müslüman çobanın dahi bu maldan hakkını almasını sağlayacağını taahhüt etmektedir (Heykel'den aktaran Chapra, 1991, s.34).

Hz. Ömer'in bu tavrı göstermektedir ki, hiçbir uygulamada ayrımcılık ya da kayırma söz konusu değildir. İslâm'ın toplum çıkarlarının gözetilmesine yönelik hassasiyeti desteklediği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sosyal adaletin tesisi ve toplumsal çıkarların korunması bireysel çıkarların önüne geçmektedir. Üstelik bu durum kişilerin tercihlerine bırakılmadığı, devlet yöneticisinin koruması altında olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer'in uygulamasından, herkesin eşit hakka sahip olduğunun yanı sıra bunu hak sahiplerine ulaştırmanın da gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Hz. Ali ise Allah zenginlere fakirlerin gerekli ihtiyaçlarını karşılamalarını zorunlu kıldı. Eğer fakirler açlık ve sefalet içinde iseler, bunun müsebbibi, onları haklarından mahrum eden zenginlerdir. Bu durumda Allah zenginlerden hesap soracak ve onlara hak ettikleri cezayı verecektir. (Ebu Ubeyd'den aktaran Chapra 1991, s.34).

Hz. Ali'nin sözleri göstermektedir ki, sosyal ve ekonomik adaletin sağlanmasında yükümlü olan kişiler devlet kadar toplumun varlıklı bireyleridir. İslâm öğretisinin, belki de bireyselliği ön plana çıkaran günümüz sistemlerinden en sert şekilde ayrıştığı noktalardan biri olarak zengin kişilerin mal varlıklarında muhtaçların hakkının olduğu ifadesidir. İslâm dininin her alanında olduğu gibi burada da kişinin iki dünyasını da ilgilendiren bir yaklaşım söz konusudur. İslâm ise ekonomik gelişmeyi sosyal adalet bağlamında tesis eder. Bu yöntem İslâm sistemini diğer sistemlerden ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Çünkü mevcut sistemlerdeki kalkınma İslâm'la ters düşen sömürgeci, adaletsiz ve insanın değer yargılarını dikkate almayan bir nitelik taşımaktadır (Ahmed, H. 1991). Dolayısıyla İslâm toplumda sosyal adaleti tesis ederken, kişilerin manevi ve şahsi değerlerini de ön plana çıkartmaktadır.

2.2.İslâm ve Sosyal Devlet

Günümüzde de Sosyal Devlet olma ilkesi birçok ülkenin anayasal zorunluluğudur. Bu doğrultuda devletler vatandaşların temel sosyoekonomik haklarını temin etmekte

yükümlüdür. Günümüz modern anayasalarında da özel mülkiyetin varlığı kamu yararı ile sınırlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında da bu ilke 1961 anayasasında (md36/1,2,3) ve 1982 anayasasında (md. 35/1,2,3) açıkça yer almıştır.

İslâm devletinin sosyal devlet anlayışı liberal sistemden bu anlamda büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Liberal sistemlerde var olan sosyal devlet toplumda ekonomik eşitliği sağlamakla yükümlü değildir. Dolayısıyla sosyal devlet ilkesinin koşulları ile bireylerin refahı ya da eşitliği değil, liberal sistemin devamlılığı garanti altına alınmaktadır. Bunu yaparken de sosyalist sistemden farklı olarak özel mülkiyeti kaldırmayı değil, mevcut sistemi korumaya yönelik olarak ekonomik müdahale hakkını devlete vermektedir (Tanrıverdi, 2003).

Hadislerde yer aldığı üzere İslâm devleti sosyal bir devlettir ve İslâm devletleri halkın ihtiyaçlarını gidermek ve refahını sağlamakla yükümlüdür (Tabakoğlu, 2008). İslâm öğretisi kişiye yüklediği çalışma sorumluluğu yanı sıra içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal düzenin eksik ve hatalı işleyişi bireyin emeğinin tam karşılığını alamamasına sebep olabilecektir. Bu noktada İslâm devleti gerekli koşulları bireye ve topluma sağlamakla yükümlüdür. Ahmed H. (1991), İslâm devletinin ekonomik fonksiyonunu şu şekilde açıklamıştır:

- Yoksulluğu ortadan kaldırmak, istihdam olanakları sağlamak ve hızlı ekonomik büyüme gerçekleştirmek
- Parasal istikrarı sağlamak
- Kanunlarla düzeni korumak
- Sosyal adaleti ve ekonomik refahı güçlendirmek
- Adil bir gelir dağılımı sağlamak, aynı zamanda sosyal güvenlik ortamı sağlamak
- Güçlü bir milli savunma gerçekleştirmek, yanı sıra uluslararası ilişkilerde dengeyi gözetmek

İslâm'da kamunun hakları işsizlere ve iş arayan kişilerin adil ve tatminkâr ücretlerle istihdam edilmesi, zekât aracılığıyla muhtaç kişilere zenginlerden fakirlere kaynak aktarımı ve miras hakkına yönelik düzenlemeleri ile belirlenmektedir (Chapra, 1991). İslâm'da devlet anlayışı halka söz hakkı tanımadan boyun eğdiren bir yapıda değil, halkın güvenliğini, ihtiyaçlarını, aynı zamanda refah ve mutluluğunu sağlama yükümlülüğü olan bir kuruluş şeklindedir. Bu kapsamda özellikle yoksul ve dezavantajlı grupta olan kişilerin gözetilmesi ve adil bir

dağılım sağlanmasına yönelik emirler yer almaktadır. Devlet bu yapılanma şekliyle halkın tüm kesimini kapmakta; halka hizmet sunmak ve kalkınmalarına yardım etmek zorundadır (Aktan ve Özkıvrak, 2003).

Yedinci yüzyılda İslâm ile birlikte sosyal devlet anlayışı devlet uygulamalarında söz konusu olmuştur. Sosyal devlet uygulamalarına dair yaklaşım yukarıda bahsedilen amaçlar doğrultusunda İslâm dininin ilk dönem uygulamalarında sosyal devlete yönelik uygulama örnekleri vardır. Bu uygulamaların örnekleri Hz. Ömer'in yönetim sisteminde açıkça görülmektedir. Hz. Ömer'in sözlerinden özel mülkiyetin var olduğu fakat bunun kamu yararı ile sınırlandırıldığı ve yoksulların devletten yardım isteme haklarının olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan yoksullar ve az gelirli kimseler gözetilerek kamu yararı korunmaya çalışılmıştır. Hz. Ömer'in bu konudaki tavrı şu şekilde olmuştur (Tanrıverdi, 2003).

Ey Hüney! İnsanlara haksızlıktan uzak dur; mazlumun duasından sakın çünkü o kabul olunur. Az sayıda deve ve koyun sahiplerini meraya sokabilirsin. Ancak İbni Affan ve İbn Avf'ın sürülerini meraya bırakma! Çünkü o ikisinin hayvanları helak olursa, onlar hurmalıklara ve ekili topraklara dönebilirler. Fakat şu (malı az olan) miskin hayvanları ölür de (bana gelip) "ey müminlerin emiri" diye feryat eder. Benim için ona ot vermek, altın ve gümüş vermekten daha kolay değil midir? (s. 675).

Hz. Ömer döneminde mülk edinme hakkına sınırlama getirme üzerine bir yere taş dikmek, kısıtlamak anlamlarına gelen "tahcir" uygulamasına üç yıl sınırlama getirilmiştir. Bu uygulama Mecelle madde 1279'da "İhya, mülkiyet iktisabı için sebep teşkil ederken, sınır koymak yalnızca üç yıl için ihyaya öncelik hakkı verir (Kaşıkçı, 2010). Bu süre içinde ihya etmeyen kişiden sınır koyduğu toprak alınıp başkasına verilebilir" şeklinde yer almıştır. Böylece bu yöntemle hem araziye el koyarak suiistimal edilmesi üzerine, Hz. Ömer doğan öncelik hakkını üç yıl süre sınırı getirmiş, böylece mülk edinme hakkına sınırlama getirmiştir (Aktan, 2000).

Ayrıca İslâm'da bir sosyal devlet uygulaması olarak kamulaştırma örnekleri söz konusudur. Bu konudaki Hz. Peygamberi ve Hz. Ömer'in uygulamaları örnek gösterilmektedir. Hz. Peygamber, Medine'de Naki adındaki bir yeri Müslümanların atlarını otlatabilmeleri için araziye devlet korusu olarak belirlemiştir. Ayrıca, ilk mescidin inşa edileceği dönemde

mescidin yapılacağı arazi sahibi Beni Neccar'a arazisi için fiyat biçmesini söylemiş, aynı zamandaki arazi üzerinde mescit inşasına uygun zemin hazırlamak üzere birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Hiz. Ömer döneminde ise cemaate yetmemesi sebebiyle mescidi haramı genişletmek için camii etrafındaki evleri satın alma yoluna gidilmesi örnek göstermektedir. Satmak istemeyen kişilere istedikleri zaman bedelini beytülmalde almak suretiyle evleri zorla satın alınarak cami genişletilmiştir. Benzeri bir uygulama Hiz. Osman döneminde de gerçekleştirilmiştir (Şen, 1997). Vergilendirme ise muhtaç kimseler için bir hak unsurudur ve vergi memurlarının hediye alması kesin olarak yasaklanmış, böylece devlet görevlilerinin buldukları konumu bir rant unsuru olarak kullanmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir (Tabakoğlu, 2008).

İslâma göre bireyin karşılanması gereken temel ihtiyaçları konusunda görüş birliği söz konusudur. Bireylerin ve toplumun söz konusu ihtiyaçlarına erişim imkânı devlet tarafından sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra bireysel olarak da kendi imkanları için çaba gösterilmelidir. İslâm'da tembellik ve dilencilik hoş görülmemektedir. Bu hususlar "İnsanlardan bir şey isteme" ve "bir kimsenin kendi emeğiyle kazandığından daha helal bir kazanç yoktur" hadisleri ve Hiz. Ömer'in "Hiçbiriniz rızkını aramaktan geri durmasın ve göklere yönelip, Allah'ım bana rızkımı ver demesin. Çünkü gökten altın ve gümüş yağmaz. Allah'ın size ayırdığı rızkı arayın ve başkalarına yük olmayın" sözleriyle desteklenmektedir. Bu ihtiyaçlar şu şekildedir (Chapra, 1991):

- Kişinin var olan yeteneklerini geliştirmesi için gerekli olan eğitim ve öğretimin verilmesi, onu bağımsız olarak, toplumun sırtında bir yük olmadan, kendi refahını oluşturmasının sağlanması.
- Toplumun o kişinin deneyim ve yeteneklerinden faydalanması için, ona yetenekleriyle, hünleriyle, tutkularıyla ve toplumun gereksinimleri ile uyuşan bir sanat, ticaret ve meslek sağlamak.
- Yeterli besin ve giyim
- Rahat bir yuva
- Halk sağlığının korunması için gerekli tesislerin ve vasıtaların hazır bulundurulması
- İşçinin işyerine hiçbir güçlükle karşılaşmadan ulaşabilmesini sağlamak için ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi ve böylece üretilen malı uygun bir fiyatla satabileceği bir pazara ulaştırma imkanına kavuşturulması. (s. 93)

Beytülmal toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kurulmuştur. Beytülmal toplumda geçimini sağlayamayan, dezavantajlı kesimde olan, hasta ve yoksul durumda olan kişilere

maddi destek sağlamaktadır. Dolayısıyla İslâm'a göre bu kişilere sahip çıkmak devletin sorumluluğu olarak görülmektedir. Bir sosyal güvenlik kurumu niteliği taşımasının yanı sıra, faydalanıcıları yalnızca Müslümanlar değildir. Muhtaç durumda olan gayrimüslimlerde bu kurum tarafından güvence altındadırlar. Bunun bir örneği Hz. Ömer döneminde geliştirilen herkese maaş bağlanması sistemidir (Sağlam, 2009).

2.3.İslâm'da Sosyal Güvenlik

İnsanların yaşam koşullarını iyileştirmek ve asgari geçim koşullarını sağlamak amacıyla oluşturulan sosyal güvenlik sistemleri, hemen hemen tüm ülkelerde uygulanmaktadır. İş yaşamlarında ve emekliliklerinde belli bir güvenceye sahip olmak, imkanların fazlalığı sosyal gelişmişliğin de bir göstergesidir.

İslâmi bir kalkınma gerçekleştirebilmek için ise birçok unsur vardır. Fakat temel olarak yoksulluğun azaltılması ve sosyal refahın sağlanması yönünde, yatırımların ve eğitimlerin iş gücü piyasası ihtiyaçları ile doğru orantılı olması, etkin bir sosyal güvenlik sisteminin varlığı ve adil gelir ve servet dağılımının sağlanması gerekmektedir (Ahmed, H. 1991).

İslâm'da sosyal güvenlik hakkı yalnızca Müslümanlara değil, vakıflar ve beytülmal ile devlet tarafından muhtaç müslim gayrimüslim tüm halkı kapsayacak niteliktedir. Sosyal hayata ve iş yaşamına dair birtakım kuralları içermekte devlete sorumluluklar yüklemektedir. Bununla beraber çalışamayacak haldeki kişilere bir devlet kurumu olarak sosyal sigortalar değil yardım sandıkları destek sağlamaktadırlar. Bunun yanı sıra İslâm'da emeklilik sosyal güvence kapsamında yer almamaktadır. Çalışamayacak kadar yaşlılık halinde varlık olanlara yardım söz konusu değilken, ihtiyaç sahipleri sosyal güvenlik haklarından yararlanabilmektedirler. Dolayısıyla toplumun tamamını kapsayan ya da hak olarak emeklilik olgusu yer almamaktadır. İslâm hukukunda ise zekât, “akıllı ve baliğ her Müslümana, tam mülkü olan muayyen bir nisab miktarındaki zekâta tabi malın, iktisabının üzerinden bir sene geçtikten sonra, belli zamanda, belli miktarını zekât niyetiyle ayırıp, emredilen yerlere vermesi hususunda yüklenmiş bir vecibe” olarak tanımlanmaktadır (Ekinci, 2016).

Sosyal adaleti tesis etmede israftan kaçınmak, adil gelir dağılımı ve ekonomik istikrar sağlanması İslâm ekonomisinin hedefleridir. Bu kapsamda zekât milli gelirin adil bir şekilde

yeniden dağılımını sağlamada önemli bir unsurdur İslâm ekonomisinde sınıflar arası farkı azaltmak ve orta tabakalaşmayı artırmak hedeflenmekte, bu doğrultuda infak (harcama) ön plana çıkmaktadır. Zenginin fakire yardımda bulunması değil, fakirin hakkını vermesi şeklinde anlaşılmaktadır. Birikmiş gelir üzerinden bir yıl sonra ise zekât yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır. Böylece toplumsal bozuklukların engellenmesi ve zekât ile insanın harcama yapma yoluyla ruhunu temizlemesi amaçlanmaktadır (Tabakoğlu, 2008).

İslâm'daki en etkin sosyal güvenlik aracı ise zekâttır. Zekât kelime anlamı olarak, “artmak, çoğalmak, temiz olmak, iyi, düzgün, uygun, verimli olmak ve bereket” kavramlarına karşılık gelmektedir. Demir (2008) zekâtın sözlükteki karşılığı olarak, artmak/çoğalmak ve temiz olmak/arınmak olarak iki temel anlamı bulunduğunu ifade etmektedir.

Kişinin Allah tarafından kendisinin kullanımına sunulan ihtiyaç fazlası imkanları, ihtiyaç sahipleri ile paylaşması gerekmektedir. Böylece zekât aracılığı ile birey üzerinden toplumsal bir sorun olan yoksulluğun azaltılması hem de bir ibadet olması yönüyle de kişinin kendi iç refahını artırması beklenmektedir. Kur'an'da çeşitli ayetlerde zekât, bilinen sosyal yardımlaşma ve vergi müessesesi olarak 30 yerde geçmektedir.

İslâm'da zekât miktarının ne kadar olacağı da belirlenmiştir. Buna göre asli ihtiyaçlar dışında nisap miktarı 80,18 gram altının karşılık geldiği ölçüde mala sahip olan ve bunun bir zenginlik göstergesi olması sebebiyle, sahip olunan bu zenginliği üzerinden tam bir yıl geçmesi koşulu aranmaktadır. Bu koşul sağlandığında varlığından kırkta bir (%2,5) oranında ihtiyaç sahiplerine zekât vermesi gerekmektedir. Zekâtın bu fonksiyonu servet üzerinden alınan bir gelir vergisi niteliği taşımaktadır. Bir kimsenin zekât mükellefi olması birtakım şartlara bağlanmıştır. Buna göre, kişinin Müslüman olması, hür olması, akıllı ve baliğ olması, borcundan ve asli ihtiyaçlarından daha fazla ölçüde net miktarda mal/servet sahibi olması gerekmektedir (Bilen, 2016). Bu koşulları sağlayan kişi için zekâtın konusu olan ve olmayan varlıklar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Zekata Konu Olan ve Olmayan Varlıklar

Zekâtın konusu olmayan varlıklar	Zekâtın konusu olmayan varlıklar

<ul style="list-style-type: none"> • Altın ve gümüş • Nakit ve limit yatırımlar • İşletme varlıkları (stoklar, hisse senetleri, taşınmazlar ve emeklilik dahil) • Tahsil edilmesi kuşkulu olan ve ödeneceği umulmayanlar dışındaki alacaklar • Besi hayvanları • Tarımsal ürünler • Su ürünleri • Meyveler • Madenler • Defineler 	<ul style="list-style-type: none"> • Ücretler, maaşlar ve serbest meslek gelirleri teslim alındığında (Ancak alındıktan bir yıl sonra kalan tutar zekâta tabidir) • Ticari amaç taşımayan gelir getirici sabit varlıklar (Ör. Makineler, binalar) • Kamu kuruluşları nezdinde tutulan sigorta fonu malları ile kamu malları, hayır hizmetlerine vakfedilmiş mallar
---	---

Kaynak: Yatbaz, 2015.

Tevbe suresi 60. Ayette de kimlere verileceği açıklanmaktadır. “Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir”. Ayette zekât yerine sadaka kelimesi geçmektedir, çünkü zekât sadakanın bir çeşididir. Dolayısıyla her zekât bir sadaka olmakla birlikte, kendine özgü koşulları barındırmasından dolayı her sadaka zekât hükmünde değildir. Ayrıca ayetlerde¹ açların doyurulmaması ve muhtaçların korunmaması ile dini yalanlayanlar arasında bağlantı kurulmuştur (Erkal, 2013).

İslâm toplumlarında herkes birbirinden sorumludur. Bu bağlamda zenginler de fakirlerden sorumlu tutulmuştur. Din kaynaklarında şehirde açlıktan ölen birisinin varlığı halinde, durumdan haberdar olup da yardım etmeyenlerin adam öldürme günahına girecekleri ifade edilmektedir (Ekinci, 2016). Sosyal yardımlar, sosyal politika uygulamalarının en

¹ Maun: 1. Dini yalanlayanı gördün mü? 2. İşte o, yetimi itip kakar; 3. Yoksulu doyurmaya teşvik etmez; 4, 5. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. 6, 7. Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mâni olurlar.

önemlilerinden biridir. Bu alandaki çalışmalar, ulusal ölçekte olabileceği gibi uluslararası ölçekte de olabilir. Ulusal ölçekte yapılan sosyal yardımlar hem devlet hem de vakıflar ya da sivil toplum kuruluşları tarafından veyahut da kayıt dışı olarak hayırsever vatandaşlar tarafından ihtiyaç sahiplerine yönelik olarak yapılmaktadır.

Bu anlamda sosyal yardımlaşma kavramı insan toplumlarında ön plana çıkmakta, Kur'an'da sanlara sadaka verilmesi emredilmektedir. "Allah'ın sana verdiği (maldan harcayıp) ahiret yurdunu ara. Dünyadan nasibini unutma. Allah'ın sana nasib ettiği gibi sen de (insanlara sadaka vererek) ihsanda bulun. Yeryüzünde fesat arama. Çünkü Allah fesatçıları sevmez" (Kasas, 28/77). Hz. Ömer döneminde de gelir dağılımı adaletsizliklerini azaltmaya ve toplumsal kalkınmaya yönelik zekât, vergilendirme, ikta ve çocuk yardımı gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Tanrıverdi, 2003).

İslâm öğretisine göre vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir güvenceye sahip olmaları gerekmektedir. Zekât ise İslâmi sosyal güvenlik sisteminin köşe taşıdır ve Kur'an'da belirtilen amaçlar dışında başka bir amaç için kullanılamazlar. Fakat toplanan zekât yeterli olmazsa, gerekli olduğu miktarda, genel bütçeden bu kaynaklara transfer yapılabilir (Ahmad, 1991).

Ekonomik yaklaşımlarda dağıtımın nasıl olacağı sorusu önemli bir sorudur. Ekonomi kuramlarının birçoğu da bunu açıklamak üzere ortaya çıkmıştır. İslâm ekonomisinde ise dağıtım sorununa çözüm olarak zekât uygulaması getirilmiştir. Buna göre ekonomide adil bir gelir dağılımı, insanların refah ve huzur seviyelerinin artması zekât ile doğrudan ilişkilidir (Çobanoğlu, 2013). Zekâtın nasıl hesaplanacağı ise faizsiz finansal kuruluşlar tarafından açıklayıcı ve özenli bir şekilde belirlenmelidir. Sosyal bir sorumluluk olarak Müslüman hissedarların zekât verme ihtiyacı göz önünde bulundurularak, gerekli mali yükümlülükleri yerine getirmeleri gerekmektedir (Yatbaz, 2015).

İslâm'ın ilk dönem uygulamaların sosyal hizmetlere yönelik birçok uygulama görülmektedir. Buna yönelik olarak dezavantajlı gruplar başta olmak üzere, sosyal korumaya yönelik günümüz uygulamalarına benzer çözümler geliştirilmiştir. Hz. Peygamber döneminde sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın öncelikli muhattapı olarak aile kabul edilmiş ve aile kurumuna yönelik uygulamalar söz konusu olmuştur (Çelik, 2016).

2.4.İslâm Ekonomisi ve Kalkınma

Toplumun ve yaşamın her alanını düzenleyen İslâm ekonomik alanı da kesin kurallarla sınırlamıştır. İslâm ekonomisinde öncelikli olarak adil bir gelir dağılımı hedeflenmektedir. Eşitlikçi ve refah bir toplum yapısını teşvik etmektedir. İslâmi bir ekonomik sistemin temel elemanları ekonomiye aktif olarak katkıda bulunmak, toplumun sosyal gelişimi ile birlikte ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme ve sosyal adalettir. İslâm toplumun tüm kesiminin refah ve sosyoekonomik adalete sahip olmasını, aynı zamanda herkese eşit fırsatlar sunulmasını hedefler. (Rehman ve Askari, 2010). İslâm inancına göre Allah'ın teklifi ve birliği (tevhid) en temel esastır, kimsenin kimseye bir üstünlüğü yoktur, yaratıcının her şeyi yaratmada bir gayesi vardır ve yarattığını en iyi kendisi bilir. Bu nedenle düzenleyici olarak da Allah insanlar ancak bu kanunlarla refaha kavuşabilirler.

Dolayısıyla Müslüman toplulukların tek refah koşulu kar maksimizasyonu değildir. Toplumdaki huzur ve adalet de yüksek olmalı ki kalkınma gerçek anlamda gerçekleşebilsin. İnsanların temel ihtiyaçları, gelir ve servetin adil dağılımı, tam istihdam ve çevrenin de korunmasıyla adalet temin edildiğinde adil bir kalkınma gerçekleşebilecektir. Dünya ekonomik sistemleri kapitalizm ve sosyalizm arasında sıkışıp kalmıştır. Bu iki sisteme bir alternatif olmayışı sürekli bu iki sisteme yoğunlaşmayı beraberinde getirmiştir. Bugün görülmektedir ki iki sistemde sorunlu ve sorunlu alanlar yine kendi yöntemleriyle çözülmeye çalışılmakta, geçici çözümler sağlansa da temel yapı da eksiklikler devam etmektedir. Dolayısıyla İslâm iktisadi bu iki sisteme alternatif olabilecek nitelikte bir sistemdir (Chapra, 2002).

Az sayıda kesimin çok sayıda yoksula üstünlük sağladığı ekonomik sistemler, ekonomik görüşlerini insanın bencil ve çıkarıcı yanını ele almaktadır. Oysaki İslâm ekonomisi insanın diğer özelliklerini de kapsayan bir kavram ortaya çıkarmaktadır. Kurulu düzenler yerine doğrudan insanı temel alan bir sistem olması nedeniyle, mevcut ekonomik sistemler içerisinde kendisine yeterli uygulama alanı bulamamaktadır. Ahmed H. (1991), kalkınmayı “bireyin ve toplumun maksimum sosyoekonomik refahını sağlayacak ve insana iyiyi ve güzeli sunacak, bireyin ve toplumun, maddi, manevi ve ruhsal gelişimi” olarak tanımlamıştır. Bu tanım çağdaş kalkınma tanımlarından birtakım farklılıklar içermektedir. Buna göre kalkınma için insanın yalnızca gelir seviyesi ve alım gücünün artması imkanlara erişmesi değil, aynı zamanda insanın içsel refahının da artmasını içermektedir. Diğer yandan

yine önemli bir farklılık olarak yalnızca bireyin değil, bireyin topluma yaptığı katkı ölçüsünde de refahının artışından bahsetmek mümkün olmaktadır.

Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeler arasında gelişmiş ülke statüsünde bir ülke bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerden oluşan İslâm ülkeleri ekonomik anlamda dışa bağımlı bir gelişme göstermişlerdir. Bunun dışında üretim yapılarının tarım ve düşük teknoloji mal üzerine yoğunlaşması ve dolayısıyla ithalata olan bağımlılık, düşük tasarruf oranları, yatırımların azlığı ve düşük verimlilik gibi faktörler gelişmişlik seviyelerinin artmasına engel olmuştur.

İslâm temel ilkeleri itibariyle yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımının sağlanması konusunu önemser. Bu nedenle İslâmın temel kaynağı olan Kur'an ve hadislere bakmak faydalı olacaktır. Sosyal politika uygulamalarının İslâm ekonomisi araçları temel alınarak uygulanması da ideal bir sistemin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

İster İslâm ülkesi olsun ister olmasın günümüzde toplumların tamamı kapitalist ve sosyalist sistem nedeniyle ekonomik bunalım geçirmişler, sosyal yapıyı büyük ölçüde bozmuşlardır. İslâm ekonomisinde kesin yasaklar ve serbest bırakılan konular vardır. Faiz almak ve/veya vermek, haksız kazanç elde etmek, sömürü ve rüşvet kesin olarak yasaklanmıştır. İsraf ve lüks ise yanlış olarak kabul edilmekte, israf etmemenin bir sonucu olan tasarrufa ise önem atfedilmektedir. Bununla birlikte bireysel, toplumsal ve devlet tarafından mülk sahibi olmak, tasarruf, yatırım ve ticaret yapmak serbest bırakılmış, zekât ise bir zorunluluk olarak getirilmiştir (Çobanoğlu, 2013).

Diğer yandan sosyal politikanın ekonomik alanda uygulanma imkanının olduğu yer finansal sistemdir. Finans alanındaki en yaygın uygulama ise mikro kredidir. Mikro kredi ile ihtiyaç sahiplerine düşük ya da sıfır faizli kredi verilerek maddi bir destek sağlanmaktadır. Böylece başta küçük ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere, iş sektöründe ve girişimcilere yönelik bir kolaylık amaçlanmaktadır. İslâm'da ise faiz uygulaması Al-i İmran 130. Ayette "Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz" ifadesiyle kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İslâmi finansı modern konvansiyonel finans sistemlerinden ayıran özellik de faiz yasağıdır.

Kuran'da 7 ayette geçen faiz İslâm'a göre varlık artırıcı bir unsur değil, azaltıcı ve eşitliği bozan bir unsurdur. Rum suresi 39. ayette "İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını kazanmak için verdiğiniz zekâta

gelince, işte zekâtını veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır” şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre faizin eşitliği bozucu yapısı yanı sıra zekâtın da eşitliği tesis edici bir nitelik taşıdığı belirtilmektedir.

Bakara 275. Ayette ise “Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların «Alım-satım tıpkı faiz gibidir» demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisindedir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemlidir, orada devamlı kalırlar” ifadesi vardır. Dolayısıyla İslâm'da ticaret, alışveriş yapmak gibi maddi getiri sağlayan eylemlere izin verilmişken haksız kazanç olan faiz yasaklanmıştır.

Ticaret ve alışverişte borç alıp verme işlemlerinin faizsiz yapılması, Allah rızası için borç verilmesi ise karz-ı hasen olarak belirtilmiştir. Karz kelimesinin sözlükteki anlamı “ödünç, ileride geri verilmek veya alınmak şartıyla alınan veya verilen şey” olarak geçmektedir. Arapçada ise karşılığı günümüzde kullanılan “kredi” kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Karz-ı hasen ise güzel borç anlamına gelmekte ve işlevsel olarak kredi ile aynı amacı taşımamaktadır. Kredi tanımından farkı faiz içermemesidir.

Bu anlamda kişiler kredi yoluyla maddi bir gelir elde etmek imkanına sahip olurken, karz-ı hasende maddi bir karşılık beklenmemektedir. Güzel olarak adlandırılması da harcamanın bir beklenti olmadan yapılmasından ileri gelmektedir. Kur'an'da ve hadislerde borç verme şeklinin karz-ı hasene uygun olması yer almaktadır. 13 yerde karz ve ödünç vermeye dair ifadeler yer almaktadır (Apaydın, 2001). Bakara suresi 245. Ayette “Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz”. Şeklinde Müslümanlara hem borcun nasıl verilmesi gerektiği açıklanmış hem de borç verme teşvik edilmiştir.

Hadid 11. Ayet “Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa, Allah da onun karşılığını kat kat verir ve ayrıca onun çok değerli bir mükafatı da vardır.” Teğabun suresi 17. Ayette “Eğer Allah'a (rızası uğruna) ödünç verirseniz, Allah onu sizin için kat kat arttırır ve sizi bağışlar. Allah çok mükafat verendir, ceza vermekte acele etmeyendir”. Bu ifadeler de göstermektedir ki, kişiler faizsiz ödünç verme konusunda, İslâm dinine göre bir Müslüman için en büyük iltifat olan Allah'ın mükafatı ile ödüllendirilecekleri belirtilmektedir.

Salih (2014) faizin sosyal politika açısından ekonomik, sosyal ve psikolojik sakıncalarını ifade etmiştir. Faizli uygulamaların yoksulluğu artırdığı ve gelir dağılımını bozucu etkilerinin kanıtlandığı çalışmalara değişmiştir. Buna göre kriz dönemleri başta olmak üzere faiz gelirlerinin gelir dağılımını bozmada en yüksek etkiye sahip olduğuna değinmiştir. Bu doğrultuda karz-ı hasen temelli bir bankacılık uygulaması ile yoksulluğun azalmasına, gelir dağılımını adaletsizliklerinin giderilmesine, talep, üretim, istihdam artışı gibi unsurlarla kalkınmaya devlet uygulamaları ile katkı sağlanabilecektir.

BÖLÜM 3

3. İSLÂM ÜLKELERİNDE EKONOMİK GÖRÜNÜM VE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

3.1.Ekonomik Görünüm

İslâm İşbirliği Teşkilatı (İİT veya The Organisation of Islamic Cooperation, OIC) 1969 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye de bu teşkilatın kurucu üyelerindedir. İİT üyesi 57 ülke² ekonomik, ekolojik, sosyolojik ve demografik birçok çeşitliliği içinde barındırmaktadır. Söz konusu çeşitlilik sosyoekonomik kalkınmışlık düzeylerinde de görülmektedir. 2015 yılı itibariyle dünya kanıtlanmış petrol rezervlerinin %58,5'i, doğalgaz rezervlerinin ise %58,8'i İslâm ülkelerinde bulunmaktadır. Söz konusu kaynaklar kalkınmayı teşvik etmede önemli bir potansiyele sahiptir (Statistical Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries [SESRIC], 2016). Bununla birlikte İslâm ülkelerinin birçoğu tüketim, üretim, gıda, teknoloji, temel ihtiyaç ürünleri ve enerji gibi ürünlerde gelişmiş ülkelere bağımlı haldedirler.

Aynı zamanda ülkeler arası işbirlikleri ve ticari ilişkiler ise uzun süredir gerçekleştirilen girişimlere rağmen yeterli seviyede değildir. Buna yönelik olarak Avrupa Birliği (AB) ülkeleri yakınlaşması ve işbirlikleri ile bir karşılaştırma yapan Arslan (2014), İİT ülkeleri arasındaki ilişkilerin AB'nin çok gerisinde kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla üye ülkeler arası işbirliği potansiyelinin de öncelikli olmadığı göz önünde bulundurulduğunda ekonomik anlamda ülkeler arası güçlü bir ilişkiden söz edilememektedir.

Tablo 2. İslam Ülkeleri Gelir Düzeyi Gruplandırması

Düşük Gelirli Ekonomiler (1,025 Dolardan az Kişi Başı Yıllık Ortalama Gelir)	Alt Orta Gelirli Ekonomiler (1,026 – 4,035 Dolar arası Kişi Başı Yıllık Ortalama Gelir)	Üst Orta Gelirli Ekonomiler (4,036 – 12,475 Dolar arası kişi başı yıllık ortalama gelir)	Yüksek Gelirli Ekonomiler (12,476 Dolardan yüksek kişi başı yıllık ortalama gelir)
Afganistan	Bangladeş	Arnavutluk	Bahreyn

² Savaş nedeniyle Suriye'nin üyeliği geçici olarak askıya alınmıştır.

Benin	Kamerun	Cezayir	Brunei Darussalam
Burkina Faso	Fildişi	Azerbaycan	Kuveyt
Çad	Cibuti	Guyana	Umman
Komorlar	Mısır	İran	Katar
Gambia	Endonezya	Irak	Suudi Arabistan
Gine	Kırgızistan	Ürdün	Birleşik Arap Emirlikleri
Gine Bissau	Moritanya	Kazakistan	
Mali	Fas	Lübnan	
Mozambik	Nijerya	Libya	
Nijer	Pakistan	Malezya	
Senegal	Sudan	Maldivler	
Sierra Leone	Suriye	Moritanya	
Somali	Tacikistan	Surinam	
Togo	Tunus	Türkiye	
Uganda	Özbekistan	Türkmenistan	
	Yemen		
	Filistin ³		

Kaynak: Worldbank, 2016

İslâm ülkeleri arasındaki söz konusu farklılıklar gelir düzeylerinde de görülmektedir. Ülkelerin gelir düzeyi sınıflandırmasında Dünya Bankası tarafından yapılan kişi başı gelir sınıflandırması dikkate alındığında İslâm ülkeleri dört ayrı gruba ayrılmaktadır. Buna göre gelir düzeylerine göre ise doğal kaynak rezervlerine sahip olan 7 ülke yüksek gelirli ekonomiler seviyesinde bulunurken, İslâm ülkelerinin önemli bir kısmı orta gelirli ekonomiler sınıfında yer almaktadır. 18 üye ülke alt orta gelir grubunda yer alırken, 16 ülke üst orta gelirli ekonomi sınıfındadır. Türkiye de üst orta gelirli İslâm ülkeleri arasında bulunmaktadır. 16 ülke ise düşük gelirli ekonomiler sınıfında yer almaktadır (Tablo 2).

Tablo 3. İslâm Ülkeleri Nüfus ve Temel Ekonomik Göstergeler

Ülke	Nüfus (Bin)	GSYH (Milyon Dolar) 2015	KBMG (Dolar) 2015	Enflasyon (%) 2016	İşsizlik(%) 2016	Yoksulluk Oranı (%)
Afganistan	32,526	20.381	626	4,5	8,5	35,8 (2011)
Arnavutluk	2,889	11.541	3.994	1	16,3	14,3 (2012)
Azerbaycan	9,651	53.049	5.496	10,2	5	6,0 (2012)
Bahreyn	1,377	31.125	22.600	3,6	1,2	-

³ Dünya Bankası tarafından bir grupta belirtilmemiştir.

Bangladeş	160,995	194.465	1.207	6,7	4	31,5 (2010)
Benin	10,879	8.476	779	0,6	1	36,2 (2011)
Birleşik Arap Emirlikleri	9,156	370.296	40.438	3,5	3,6	-
Brunei Darussalam	0,423	12.929	30.552	-0,2	2	-
Burkina Faso	18,105	11.064	611	1,6	2,98	40,1 (2014)
Cezayir	39,666	164.779	4.154	5,9	11,2	5,5 (2011)
Cibuti	0,887	1.736	1.956	3	6,61	-
Çad	14,037	10.009	713	0	5,78	54,8 (2002)
Endonezya	257,563	861.933	3.346	3,6	5,6	11,3 (2014)
Fas	34,377	100.359	2.919	1,3	10	8,9 (2006)
Fildişi Sahili	22,701	32.075	1.412	1	9,32	46,3 (2015)
Filistin**	4,055	12.677	2.866	-	25	-
Gabon	1,725	13.734	7.960	2,5	18,5	32,7 (2005)
Gambia	1,99	942	473	8,3	29,7	48,4 (2010)
Gine	12,608	8.874	703	8,1	6,8	55,2 (2012)
Gine-Bissau	1,844	977	530	2,6	6,5	69,3 (2010)
Guyana	0,767	3.282	4.278	0,1	11,4	-
Irak	36,423	164.233	4.509	2	16	18,9 (2012)
İran	79,109	398.562	5.038	7,3	11,2	-
Kamerun	23,344	28.415	1.217	2,2	4,51	37,5 (2014)
Katar	2,235	168.264	75.273	3	0,2	-
Kazakistan	17,544	181.753	10.359	13	5,2	2,7 (2015)
Kırgızistan	5,957	6.571	1.103	1	7,7	32,1 (2015)
Komorlar	0,788	557	706	2,2	19,96	44,8 (2004)
Kuveyt	3,892	114.054	29.303	3,4	2,4	-
Libya	6,278	34.457	5.488	14,2	19,2	-
Lübnan	5,85	50.148	8.571	-0,7	6,7	27,4 (2012)
Maldivler	0,409	3.435	8.395	2,1	3,2	15,7 (2009)
Malezya	30,331	296.284	9.768	2,1	3,3	0,6 (2014)
Mali	17,599	13.100	744	0,9	8,1	43,6 (2009)

Tablo 3 (devamı)

Ülke	Nüfus (Bin)	GSYH (Milyon Dolar) 2015	KBMG (Dolar) 2015	Enflasyon (%) 2016	İşsizlik(%) 2016	Yoksulluk Oranı (%)
Mısır	91,508	315.917	3.452	10,2	12	25,2 (2010)
Moritanya	4,067	5.023	1.235	1,3	11,6	42 (2008)

Mozambik	27,977	14.806	529	16,7	24,3	54,7 (2007)
Nijer	19,899	7.142	358	1,6	2,6	48,9 (2011)
Nijerya	182,201	494.582	2.714	15,3	5	46 (2009)
Özbekistan	31,299	69.004	2.204	8,3	8,9	14,1 (2013)
Pakistan	188,924	266.458	1.410	2,8	5,8	29,5 (2013)
Senegal	15,129	13.632	901	1	9,5	46,7 (2010)
Sierra Leone	6,453	4.483	694	9,7	3	52,9 (2011)
Somali	10,787	1.332	123	-	6,6	-
Sudan	40,234	93.932	2.334	13,3	13,3	46,5 (2009)
Surinam	0,542	4.878	8.985	76,1	10	-
Suriye	18,502	28.392	1.535		14,3	
Suudi Arabistan	31,54	653.219	20.710	4	5,5,	-
Tacikistan	8,481	7.853	925	6,3	10,8	31,3 (2015)
Togo	7,304	4.140	566	2,1	6,8	55,1 (2015)
Tunus	11,107	41.198	3.708	3,7	14,8	15,5 (2010)
Türkiye	78,665	717.887	9.125	8,4	10,3	1,6 (2014)
Türkmenistan	5,373	37.597	6.996	5,5	8,6	-
Uganda	39,032	25.281	647	5,5	2,2	19,5 (2012)
Umman	4,49	69.831	15.550	1,1	17,5	-
Ürdün	7,594	37.517	4.940	-0,5	13,2	14,4 (2010)
Yemen	26,832	29.687	1.106	5	17	34,8 (2005)

Kaynak: SESRIC (2016): World Bank (2016)

İslâm ülkeleri, gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ekonomiler kişi başı milli gelir seviyelerine bakıldığında, en düşük kişi başı milli gelir seviyesine sahip ülkelerin İslâm ülkeleri olduğu görülmektedir. İslâm ülkelerinin düşük yurtiçi tasarruf oranları, teknolojiye düşük düzeyli üretim, dış ticarete dışa bağımlılık ve yüksek işsizlik oranları gibi unsurlar kişi başı gelir miktarlarının da düşük kalmasına sebep olmaktadır (SESRIC, 2016).

İslâm ülkeleri kendi arasında ise 2015 yılı itibariyle en yüksek kişi başı gelire sahip olan ülkeler sırasıyla Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Brunei Darussalamdır. Türkiye 9.125 Dolar ile en yüksek kişi başı gelire sahip onuncu İslâm ülkesidir. En düşük kişi başı gelire sahip olan İslâm ülkeleri ise sırasıyla Somali, Nijer ve Gambia'dır. Ekonomik büyüklük açısından Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değerlerine bakıldığında 2015 yılı itibariyle en büyük İslâm ülkesi Endonezya, ikincisi Türkiye üçüncüsü ise Suudi Arabistan'dır.

İİT ülkeleri dünya nüfusunun %21,1'ini oluşturmaktadır. 2050 yılında ise SESRIC tarafından bunun %29,5'e yükseleceği öngörülmektedir. Yine 2050 yılındaki İİT ülkeleri genç nüfus oranının dünya genç nüfusu içindeki payının %34,1'ini oluşturacağı öngörülmektedir. Genç nüfusun avantajları ve ekonomiye olan katkısı göz önünde bulundurulurken İİT ülkelerinin ekonomideki öneminin de artacağı beklenmektedir. Bununla birlikte 2015 yılı verilerine göre %16,1 ile dünyadaki en yüksek genç işsizlik oranına sahip ülkeler İslâm ülkeleridir.

SESRIC'in İİT Ekonomik Görünüm 2016 raporuna göre İslâm ülkeleri %7,5 ile dünyadaki en yüksek işsizlik oranlarına sahiptir. 2015 yılı öncesinde ise 2008 küresel ekonomik krizi ve 2011 yılı Avrupa ülkeleri mali krizinin de etkisiyle gelişmiş ülkelerdeki genç işsizliği İslâm ülkelerine göre az daha yüksek bir seyir izlemekteydi. Fakat küresel ekonomideki göreceli toparlanma gelişmiş ülkelerdeki genç işsizlik oranlarını da düşürmüştür. İslâm ülkeleri arasında genç işsizliğinin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla Libya (%50), Moritanya (%47,3), Gambiya, Mozambik, Komorlar, Gabon, Mısır, Irak, Tunus ve Ürdün'dür. Genç işsizliğinin en düşük olduğu ülke ise %0,8 genç işsizliği ile Katar'dır.

Tablo 3'ten görüleceği üzere Ekonomik kalkınmanın en önemli göstergelerinden olan işsizlik oranları İslâm ülkelerinde oldukça yüksek seviyelerdedir. Özellikle Cibuti, Moritanya, Gambia, Filistin, Mozambik, Libya, Gabon, Komorlar, Arnavutluk ve Irak'ta işsizlik %16'nın üzerindedir. %53,9 ile en yüksek işsizlik oranına sahip ülke Cibuti, %0,2 ile en düşük işsizlik oranına sahip ülke ise Katar'dır.

3.2.Sosyal Politika Uygulamaları

Ekonomik refahı iyileştirmede kaynakların etkin kullanımı ve dağılımı önem arz etmektedir. Sosyal politika bunun en önemli araçlarından biridir. İslâm ülkelerinin çoğu kalkınma planları ile aktif bir sosyal politika sistemi yürütmeye çalışmaktadırlar. Bunlar arasında düşük gelirli ekonomiler sınıfındaki ülkeler daha çok Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası, İslâmi Kalkınma Bankası gibi uluslararası kuruluşların maddi destek ve uygulama önerileri ile ekonomik refahı gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

İslâm ülkeleri genç nüfus yapısı, doğal kaynaklara sahiplik, gibi konularda ekonomik avantaja sahiptirler. Bu avantajların etkin bir şekilde kullanılması ve İslâm ülkelerinin daha

fazla kalkınması sosyal politikalar yoluyla olacaktır. Kalkınmanın birçok yönünü ele alan sosyal politika uygulamaları, İslâm ülkelerinin sahip oldukları avantajları değerlendirebilmelerine katkı sağlayacaktır.

Üst orta gelirli ülke ekonomileri sosyal politika uygulamalarına önem vermektedir (Tablo 4). Bunun öncelikli sebebi ekonomik kaynak bakımından buna yetecek güçlerinin olmasıdır. Diğer bir sebebi de ekonomik gelişmeye paralel olarak ekonomik refahı artırma çalışmalarıdır. Bu grupta yer alan ülkeler orta gelir tuzağına yakalanmamak için kişi başı geliri artırma, bu doğrultuda politikalar geliştirme yine bu uygulamaların amaçlarındandır.

Alt orta gelirli ekonomiler daha kendilerine yeten gruplar olmakla birlikte çeşitli ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar nedeni ile sosyal politika uygulamada geride kalabilmektedirler. Bu nedenle de Bangladeş, Cibuti, Moritanya, Sudan ve Yemen en az gelişmiş ülke statüsünde yer almaktadırlar.

Sosyal politika uygulamalarının birçok uygulayıcısı vardır. Bunlar, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, vakıflar, gönüllü kuruluşlar vb. sivil ve kamu kaynaklı politika geliştiricilerdir. İslâm ülkelerinde de özellikle düşük gelirli ve alt orta gelirli ekonomilerde hükümetlerin sosyal politika geliştirmede daha çok uluslararası kuruluşların kredi ve hibeleriyle yol aldıkları görülmektedir.

Başlıca sosyal politika uygulamaları ise sağlık, eğitim, konut, sosyal güvenlik, istihdam ve finansal teşviklerdir. Düşük gelirli ekonomilerde, yoksulluk oranları çok yüksektir. Bununla birlikte sosyal politika uygulamalarına yeterli kaynak ayıramamaktadır. Hatta birçok ülke uluslararası sosyal yardımlar ile halkının temel ihtiyaçlarının karşılanmasına destek vermektedir. Bu doğrultuda eğitime ve sağlığa yapılan harcamaların GSYH içindeki payı çok düşükken, konut ve istihdama yönelik politikaları ise bulunmamaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri ise toplumun tamamını kapsayacak düzeyde genişletilmemiştir.

Tablo 3’de verilen İslâm ülkelerindeki yoksulluk oranları yoksullukla mücadelenin önemini göstermektedir. Birçok İslâm ülkesi yoksullukla mücadele stratejisi geliştirerek sosyal politikalarını bu yönde geliştirmişlerdir. Yüksek ve orta gelirli ülkeler kalkınma planları ile sosyoekonomik kalkınmayı planlarken, düşük gelir grubundaki İslâm ülkeleri yoksullukla mücadele stratejileri geliştirerek planlamışlardır. Bu stratejiler büyük oranda uluslararası kuruluşların sundukları politika önerileri ile geliştirilmiştir (Tablo 4).

3.2.1. Sağlık

Sağlık bir toplumdaki herkesin sahip olması gereken temel haktır. İnsan hakları Evrensel Bildirgesi de herkesin gerek kendi gerekse ailesi için uygun sağlık şartlarına kavuşması güvence hakkının temel unsurlarından sayılmıştır. Bu doğrultuda uygulanacak sağlık politikaları, sağlık sektörünün kurumlarını, hizmetlerini ve finansal yapısını etkileyen, devlet düzenlemeleri yanı sıra özel ve gönüllü eylemleri de kapsayan bir sistemdir. Aynı zamanda etkili bir sağlık politikası ağılık üzerinde etkili olabilecek tüm çevresel ve sosyoekonomik unsurları da bünyesinde barındırmalıdır (İleri, Seçer ve Ertaş, 2016).

Sosyal politikanın en öncelikli alanlarından biri sağlık sektörüdür. Birçok ülkede sağlık hizmetlerine erişim anayasal bir haktır. İslâm ülkeleri içinde ise özellikle az gelişmiş ekonomiler ciddi sağlık sorunları ile mücadele etmektedirler. Yoksulluk ve kurumsal yetersizlikler nedeniyle salgın hastalıklar, gıda yetersizliği ve sağlıksız yaşam koşulları bu ülkelerin sağlık politikalarını belirlemektedir. Hükümetler yanı sıra uluslararası kuruluşlar söz konusu ülkeler özelinde sağlık politikaları geliştirmekte ve bu ülkelere sağlık hizmetleri sağlamaktadır (International Development Association [IDA], 2017).

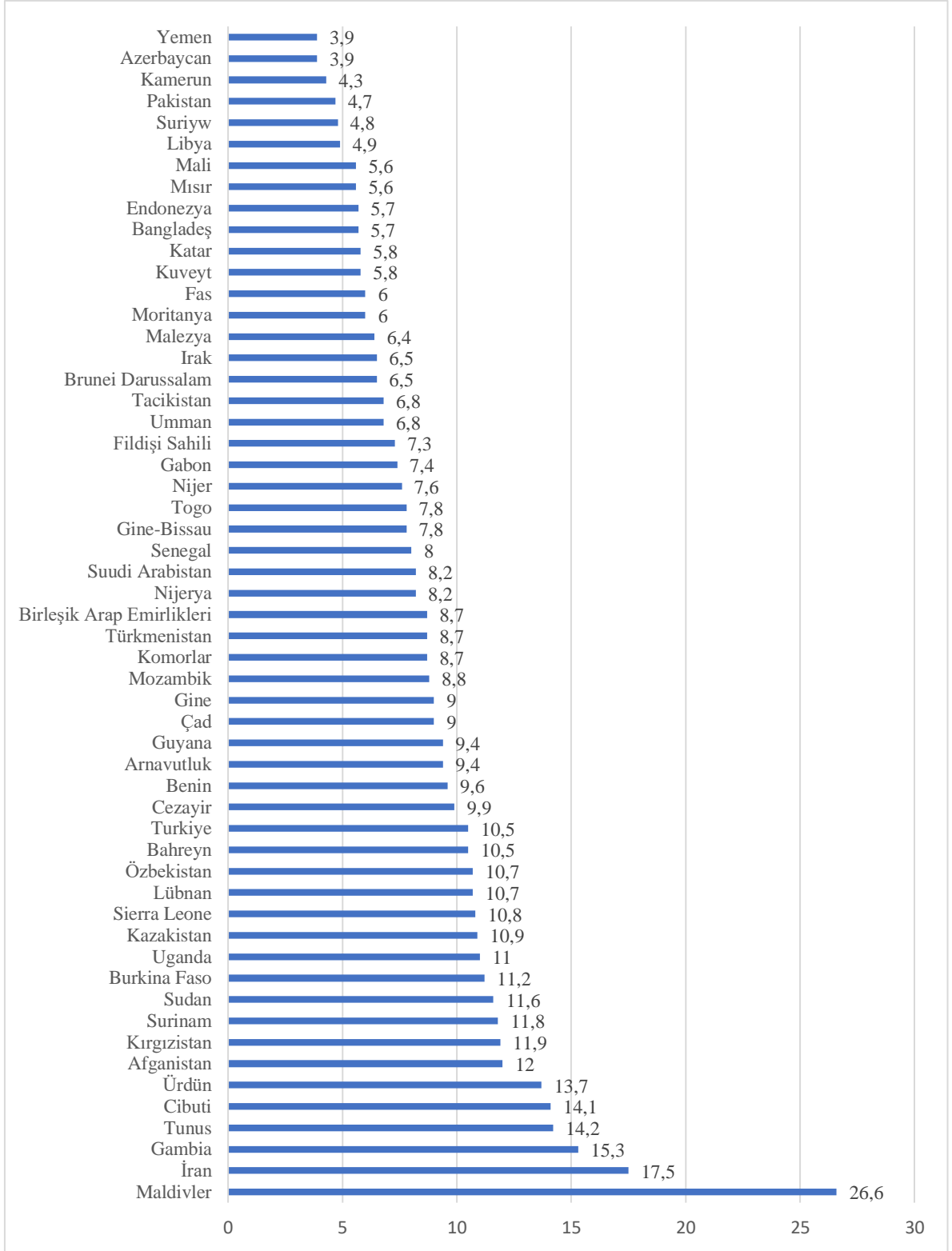
Bir başka önemli problem ise anne çocuk ölüm hızlarındaki yükseklidir. Bu ülkelerdeki yıllarca süren iç savaş ortamları, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar bir politika oluşturulmasına da engel olmuş, ancak uluslararası kuruluşların destekleri ile şartlar iyileştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamdaki en önemli adımlardan biri Bin Yıl Kalkınma Hedefleri olmuştur. 2000 yılında New York'taki Binyıl Zirvesi'nde yoksulluğun azaltılmasına yönelik bir adım olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda aşırı yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak, temel eğitimi herkesin almasını sağlamak, cinsiyet eşitliğini güçlendirmek, anne çocuk sağlığını iyileştirmek ve ölümlerini azaltmak, salgın hastalıklarla mücadele etmek, sürdürülebilir çevre ve uluslararası kalkınma iş birlikleri amaçları doğrultusunda hayata geçmiştir (United Nations Development Programme [UNDP], 2014).

Az gelişmiş ülkelerdeki sağlığa dair en önemli problemlerden biri de genital mutasyondur. Birçok kadının maruz kaldığı bu işlem kadınların sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden değil, toplumdaki yanlış algılardan kaynaklanmaktadır. Bu algıyı değiştirmeye yönelik ise sivil toplum kuruluşları dışında uygulanan etkili bir politika söz konusu değildir. Aynı şekilde

bazı toplumlarda sakat, ikiz ya da herhangi bir sağlık problemi ile doğan kız bebeklerin toplumdan dışlanması önemli bir problemdir. Buna yönelik hükümetler tarafından doğrudan politika geliştirilmemektedir (Ca, 2017).

İslâm ülkeleri sağlık alanındaki sosyal politikaları düşük gelirli ekonomilerle orta gelirli ekonomiler arasında farklılık göstermektedir. Orta gelirli ekonomilerin çoğunda sağlık hizmetleri sosyal güvence kapsamında ücretsiz olarak sağlanmaktayken, düşük gelirli ekonomilerde sağlık hizmetleri ile ilgili yeterli politika geliştirilmemekte, kişilerin sağlık hizmetlerine erişimi sınırlı kalmaktadır. Bunun yanı sıra en az gelişmiş ülkelerde yine Bin Yıl Kalkınma Hedefleri kapsamında sağlık alanında çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır (Tablo 4).

Ülkelerin sağlık harcamaları, sağlık alanındaki politikalarına dair ekonomik bir veridir. İslâm ülkelerinin 2014 yılı için sağlık harcamalarına ayırdıkları payın toplam kamu harcamaları içindeki payı şekil 1’de gösterilmiştir. Buna göre sağlık harcamalarına en yüksek payı ayıran ülke %26,6 ile Maldivlerdir. İran %17,5 ile ikinci Gambia ise %14,2 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Sağlık harcamalarına en az pay ayıran ülke ise %3,9 ile Yemen ve Azerbaycan’dır. Kamerun %4,3 ile ikinci en az, Pakistan %4,7 ile üçüncü en az harcama payına sahip olan ülkedir. Türkiye’nin 2014 yılı itibariyle sağlık harcamalarının kamu harcamaları içindeki payı ise %10,5’tir.

Şekil 1. İslâm Ülkeleri 2014 Yılı Sağlık Harcamalarının Genel Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%)

Kaynak: World Bank, 2016.

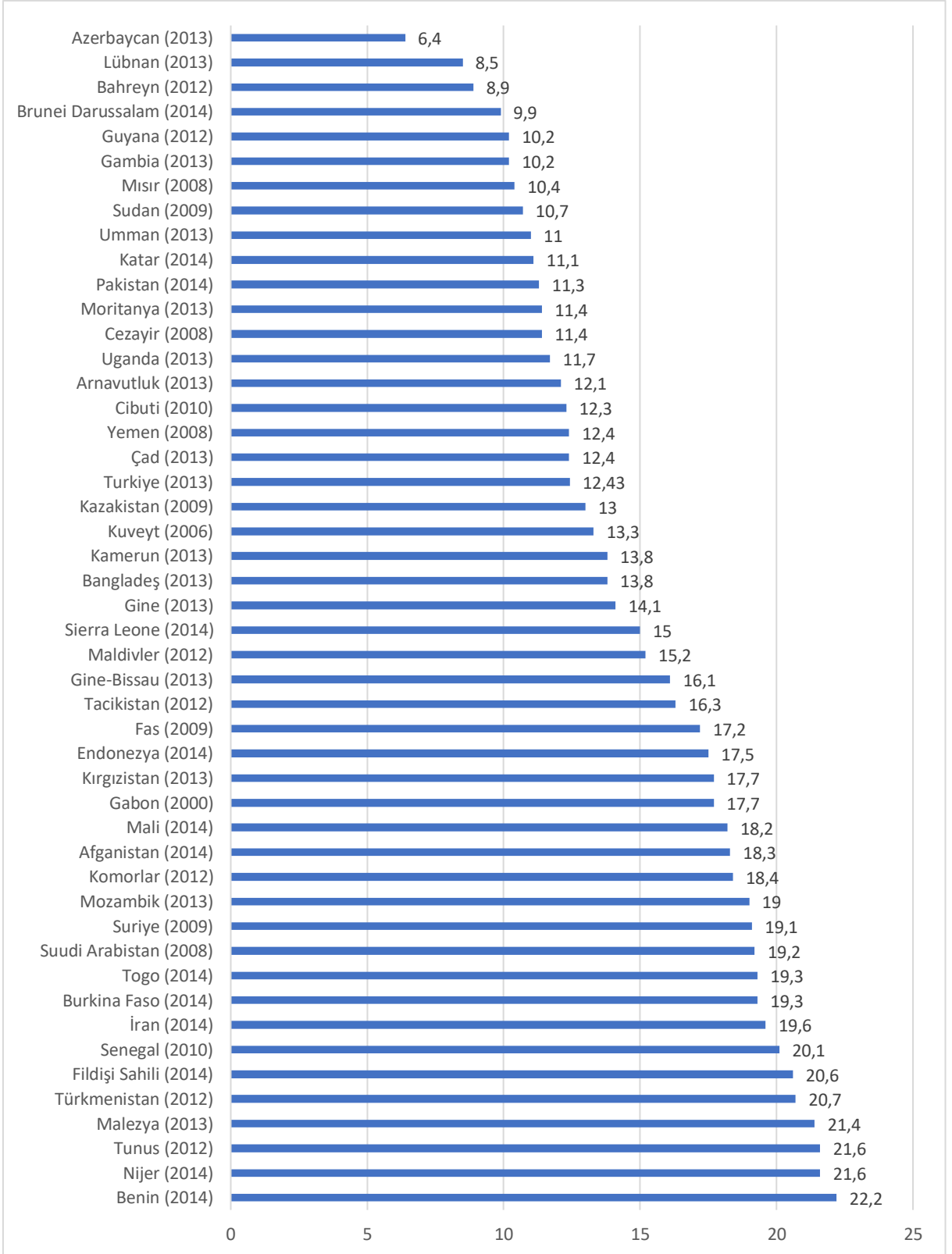

3.2.2. Eğitim

Dünyadaki, sosyal politika alanında yapılan uygulamaların en önemlilerinden biri eğitimidir. Özellikle yoksul ve dezavantajlı ailelerin çocuklarının sosyoekonomik olarak içinde buldukları durumdan kurtulmaları için en etkili yol eğitimidir. Eğitim ile hem yoksulluğa karşı direnç geliştirilmekte hem de adil gelir dağılımının sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. İİT ülkelerinin eğitim sistemleri birçok eksikliğe sahiptir. Az gelişmiş ekonomilerde eğitime ulaşım imkanları kısıtlı iken, özellikle kız çocukları eğitim hayatından uzak kalmaktadır.

Dolayısıyla Eğitim ekonomik kalkınmayı destekler yoksulluk ve toplumsal farklılıkları azaltır. Eğitim bütün toplumların temel gereksinimlerindedir. Sosyal devlet olmanın da bir gereği olarak vatandaşlara belirli bir düzeye kadar eğitime katkı sağlanması gerekmektedir. Devletin dezavantajlı grupta olan çocukları eğitime dahil edebilmesi için eğitim yardımları, eğitime yönelik sosyal harcamalar fırsat eşitliğini sağlamada önemli bir araçtır (Karagöl ve Dama, 2015). Bu doğrultuda, ekonomilerde eğitim harcamalarına ayrılan kaynak eğitime yönelik sosyal politikalar için bir göstergedir.

İslâm ülkelerindeki eğitim harcamalarının kamu harcamaları içindeki payı Şekil 2’de görülmektedir. Farklı yıllara göre verilerin temin edilebildiği göstergelere göre 2014 yılı için en yüksek eğitim harcaması payına sahip olan ülke Benin’dir. İkinci sırada ise yine 2014 yılı için %21,6 ile Nijer ve 2012 yılı için Tunus yer almaktadır. Malezya ise 2013 yılı verisiyle %21,4 ile üçüncü en yüksek eğitim harcaması payına sahip olan ülkedir. Eğitim harcamasının toplam harcaması içindeki payı en düşük olan ülke 2013 yılı verisiyle %6,4 ile Azerbaycan’dır. Lübnan 2013 yılı verisiyle %8,5 ile ikinci en az, Bahreyn 2012 yılı verisiyle %8,9 ile üçüncü en az harcama payına sahip olan ülkedir.

Şekil 2. İslâm Ülkeleri Eğitim Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%)

Kaynak: World Bank, 2016.

3.2.3. Konut

İnsanların temel ihtiyaçlarından bir diğeri de barınma ihtiyacıdır. Bu doğrultuda hükümetler vatandaşlarına barınma imkânı sağlamaya yönelik uygulamalara başvurmuşlardır. Bunlar konut sahibi yapma şeklinde olabileceği gibi, geçici barınma imkânı sağlama ya da kiracı konumda olanlara yönelik piyasa müdahaleleri şeklinde uygulanmaktadır. Böylece toplumun refah düzeyinin artırılması ve temel ihtiyaçların karşılanması amaçlanmaktadır.

İslâm ülkelerinde düşük gelirli ülkelerin karşılaştıkları en temel sorunlardan biri de barınma ihtiyacıdır. Yeterli düzeyde konut imkanına sahip olamayan ülke vatandaşları, özellikle aşırı yoksul kesimin karşılaştıkları zorluklara yönelik hükümetler düzenlemeler yapmaktadır. Ülkelerin çoğu kısıtlı kamu kaynakları nedeniyle daha çok özel sektörü teşvik ya da kamu özel işbirliği çerçevesinde politikalar geliştirmektedirler (Tablo 4).

Yine Tablo 4’den görüleceği üzere düşük gelirli İslâm ülkelerinde konut ihtiyacı önemli ölçüdedir. Bu ülkelerde konut edindirme politikaları kapsamında yoksul ailelere, savaş mağdurlarına doğrudan konut verme gibi politikalar izlenmekle birlikte, Ulusal konut fonu oluşturarak ya da sosyal konut projelerine destek vererek barınma ihtiyacını gidermek şeklinde politikalar uygulanmaktadır. Orta ve üst gelir grubundaki ülkelerde ise daha uygun fiyata konut edindirme politikaları ve yoksullara doğrudan konut temini şeklindeki uygulamalar söz konusudur.

İslâm ülkelerinin birçoğu konut sorununu çözmeye “sosyal konut” uygulaması yöntemine başvurmuşlardır (Tablo 4). Sosyal konut uygulamaları kentleşme süreçlerinin önemli sonuçlarından biridir. Bu anlamda ilk olarak, kentleşmenin yoğun bir şekilde başladığı sanayileşen batılı ülkelerde başlamıştır. Küreselleşmenin artan etkisi ile ise gelişmekte olan ülkelerde de görülmeye başlayan kentleşme, bu ülkelerde de sosyal konut olgusunu bir ihtiyaç haline getirmiştir. Küresel bir nitelik taşıyan sosyal konut uygulamaları yerel, kültürel ve ekonomik imkanlara göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ucuz konut kirali evler, belediyeler tarafından yürütülürken; İslâm ülkelerinin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde ise bu uygulama daha düşük faiz ve uzun taksitli konut satışı şeklinde yapılmakta ve daha çok merkezi yönetimler tarafından yürütülmektedir (Kunduracı, 2013).

3.2.4. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, bireylerin kendilerinin ve ailelerinin insani koşullarda geçim standartlarına ulaşmalarını sağlayan uygulamaların tamamıdır. Geniş anlamda ise sosyal güvenlik, “bir toplumu oluşturan insanların, kendi istek ve iradeleri dışında meydana gelen tehlikelerin zararlarından kurtarılarak, yaşadıkları toplum içinde onları başkasına muhtaç etmeyecek, kişiliklerinin korunmasına ve şahsiyetlerinin gelişmesine imkân verecek bir hayat standardına kavuşturulması” olarak tanımlanmaktadır (Tokol ve Alper, 2012, s.161). Alcock, May ve Rowlingson (2008) sosyal güvenliğin olası hedeflerini şu şekilde sıralamıştır:

- Yaşam süresince karşılaşılabilecek emeklilik, işsizlik ve hastalık gibi çeşitli risklere karşı koruma sağlamak
- Yoksulluğu ve düşük geliri hafifletmek
- Özellikle çalışma çağından emekliliğe geçişte, çeşitli olanakları insanların yaşam döngüleri boyunca yeniden dağıtmak
- Zengin ve yoksullar arasında kaynakları yeniden dağıtmak
- Ek maliyet gerektiren bazı durumları telafi etmek (örneğin, engelli çocuklar)
- Geleneksel aile yapısının bozulduğu durumlarda mali yardım sağlamak (s. 405).

İslâm ülkelerinde de sosyal güvenlik sistemleri çeşitli kapsamlarda anayasal düzenlemelerle yer almaktadır. İslâm ülkelerinin birçoğu bir sosyal güvenlik sistemine sahiptir. Bu kapsamda ülkeler yaşlılık, malullük, felaketzedeler, hastalık, annelik, iş yaralanmaları, işsizlik ve aile yardımları konularında bireylere sosyal güvence sunmaktadırlar. Burada düşük gelirli ülkelerle orta ve üst gelirli ülkeler kapsam bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Orta ve üst gelir grubuna dahil olan İslâm ülkeleri bahsedilen destek türlerinin tamamını kapsarken, düşük gelirli ülkeler sınırlı bir kapsama sahip sosyal güvencelere sahiptirler.

Sosyal güvenlik kapsamında sosyal hizmetler yanı sıra sosyal yardımlar da önemli bir paya sahiptir. İslâm ülkelerinin bazıları aile yardımları kapsamında sosyal yardımları sosyal güvenlik kurumunun bir unsuru olarak bulundururken, bir kısmı yalnızca şartlı nakit transferi uygulaması ile sağlamakta, bir kısmı da belirli koşullarda sağlamaktadır. Düşük gelirli ülkelerin çoğunda ise sosyal yardımlar gönüllü sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir (Tablo 4).

3.2.5. İstihdam

Sosyoekonomik kalkınma ile istihdam arasında güçlü bir bağ vardır. Sosyal kalkınmanın sağlanması için geliştirilen istihdam politikaları ekonomik kalkınmayı da beraberinde getirecektir. Uygulanan istihdam politikaları çerçevesinde sosyal refah artırmak ve sürdürülebilir kalkınma sağlamak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda devletlerin uygun koşullarda ve sürdürülebilir, kişilerin özel durumlarına uygun insanca şartlarda çalışabilmelerini sağlayacak istihdam politikaları büyük öneme sahiptir.

Dolayısıyla ülkelerin temel makroekonomik hedeflerinden biri de istihdamın artırılmasıdır. Çünkü düşük istihdama sahip ülkeler üretim kapasitelerini tam kullanamamakta etkin olmayan bir piyasa işleyişine yol açmaktadır. Diğer yandan işsizlik kişilerin motivasyon ve çıkarlarını azaltan bir unsur olduğu için bireyleri hayata tutunma mücadelesi içine iter. Bu durum devletleri istihdamda farklılık yaratmaya iter, sosyal politika önceliklerini bu doğrultuda geliştirmeye iter (Mammadov, 2008).

İstihdam politikaları aynı zamanda eğitim politikaları ile doğrudan alakalıdır. Kaliteli işgücü yetiştirmek, nüfusun genç – yaşlı profiline uygun iş üretmek, eğitim fırsatları sunmak, eğitim hizmetlerine erişimi sağlamak ve herkese eğitim vermek gibi uygulamalar istihdam oranlarını etkilemekte, istihdam oranlarındaki artış da sürdürülebilir kalkınmaya doğrudan katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla istihdama yönelik politikalar iş alanı açmaya yönelik olduğu gibi beceri geliştirmeye yönelik de yapılmaktadır.

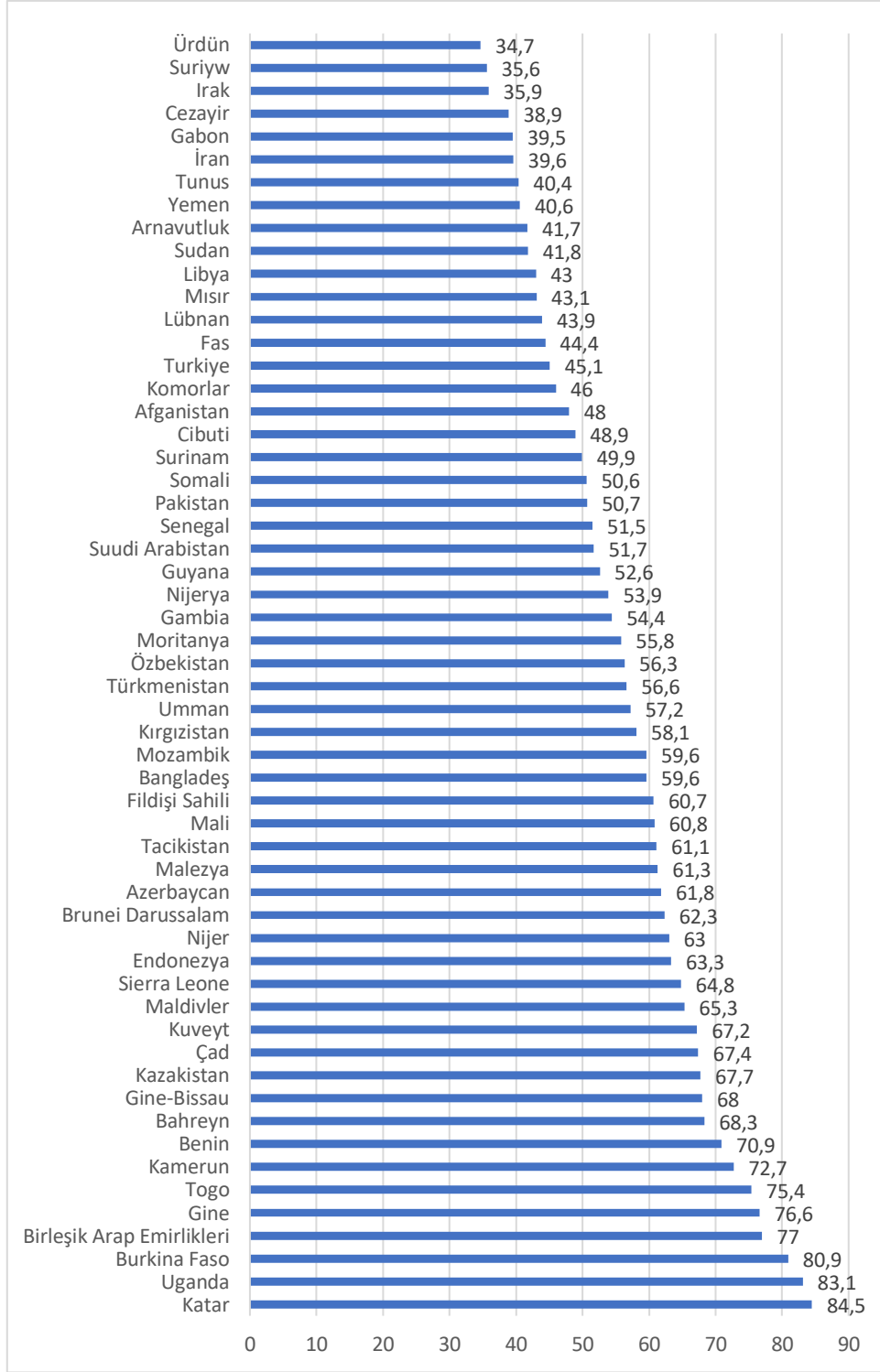
Örneğin; Arnavutluk, istihdam hizmetlerinin ve mesleki eğitim sisteminin iyileştirilmesine yönelik temelin oluşturulmasını ve istihdamın aktif ve pasif programlarının uygulanmasını amaçlayan İstihdam ve Mesleki Eğitim Stratejisi tasarlanmış ve uygulanmaktadır. İşgücü piyasasının durumunu iyileştirmek için Çalışma, Sosyal İşler ve Eşit Fırsatlar Bakanlığı, Ulusal İstihdam Servisi tarafından bölgesel ve yerel istihdam büroları ağı vasıtasıyla uygulanan istihdam promosyon programları ve istihdam hizmetleri sunmaktadır. Bu politikaların bir kısmı da Gençler için Strateji'nin uygulanmasında Turizm, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yürütülen ve genç insanlar için istihdamı teşvik etmekten ibaret olan faaliyetlerdir. İstihdam promosyon programları, doğrudan işsiz iş arayanlar grubunda uzun vadeli bir istihdam bulmaya teşvik etmek için faaliyet gösteren aktif devlet

programlarıdır. Bu programlar, işçi aracılık programı ile birlikte, kayıtlı işsizlerin sayısının azaltılması ve pasif gelir destek programlarından (işsizlik ödemeleri ve ekonomik yardım) kaldırılması üzerinde gerçekten etkili olurlar (Murthi, 2012).

Olumsuz bir örnek olarak ise Bahreyn'in "Bahreynlileştirme" politikası verilebilir. İstihdam oranlarını artırmak için belli oranda Bahreyn vatandaşları çalıştırmaya ve Bahreynli işçi çalıştıranlara teşvik sağlamaya dönük uygulamalar yabancı yatırıma bağımlı olan ekonomide işlevsiz kalmıştır. Yabancı yatırımcılar daha ucuz işgücü tercih ettikleri için politika istenilen başarıyı sağlayamamıştır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2014).

Toplam işgücüne katılım oranları İslâm ülkelerinde ve diğer ülkelerde yaklaşık bir oran izlemekte, erkek işgücüne katılım oranı ise gelişmiş ülkelerden daha yüksek oranlardadır. Bununla birlikte kadın işgücüne katılım oranları İslâm ülkelerinde oldukça düşük seviyelerdedir. Bu ülkelerdeki sosyo kültürel yapının yanı sıra ülkelerin birçoğunun gelişmişlik düzeyinin az olması ve iş imkanlarının olmaması nedeniyle kadın işgücüne katılım oranı erkeklerinkine oranla düşük kalmaktadır. Bu şartlar altında ülkeler iş imkanı oluşturma çabasında iken kadın istihdamını artırıcı politikalar geliştirmede de geri kalmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler ise hem iş imkanları hem de sosyokültürel farklılıklardan dolayı kadın işgücüne katılım oranları yüksek olmakta, hükümetlerin kadın işgücüne yönelik sosyal güvenlik hizmetleri ve imkanları da daha yüksek olmaktadır (SESRIC, 2016).

Şekil 3'te İslâm ülkelerinin 2014 yılı için istihdam oranları verilmektedir. Buna göre 2014 yılında en yüksek istihdam oranı yüzde 84,5 ile Katar'dır. İkinci en yüksek istihdam oranı ise yüzde 83,1 ile Uganda'dır. Burkina Faso yüzde 80,9 istihdam oranı ile en yüksek istihdam gerçekleştiren üçüncü İslâm ülkesidir. Türkiye'nin istihdam oranı ise yüzde 45,1'dir. Bu oran ile Türkiye birçok İslâm ülkesinden daha düşük bir istihdam oranına sahiptir. En düşük İstihdam oranına sahip ülke yüzde 34,7 ile Ürdün, yüzde 35,6 ile Suriye ikinci, yüzde 35,9 ile Irak üçüncü sırada yer almaktadır.

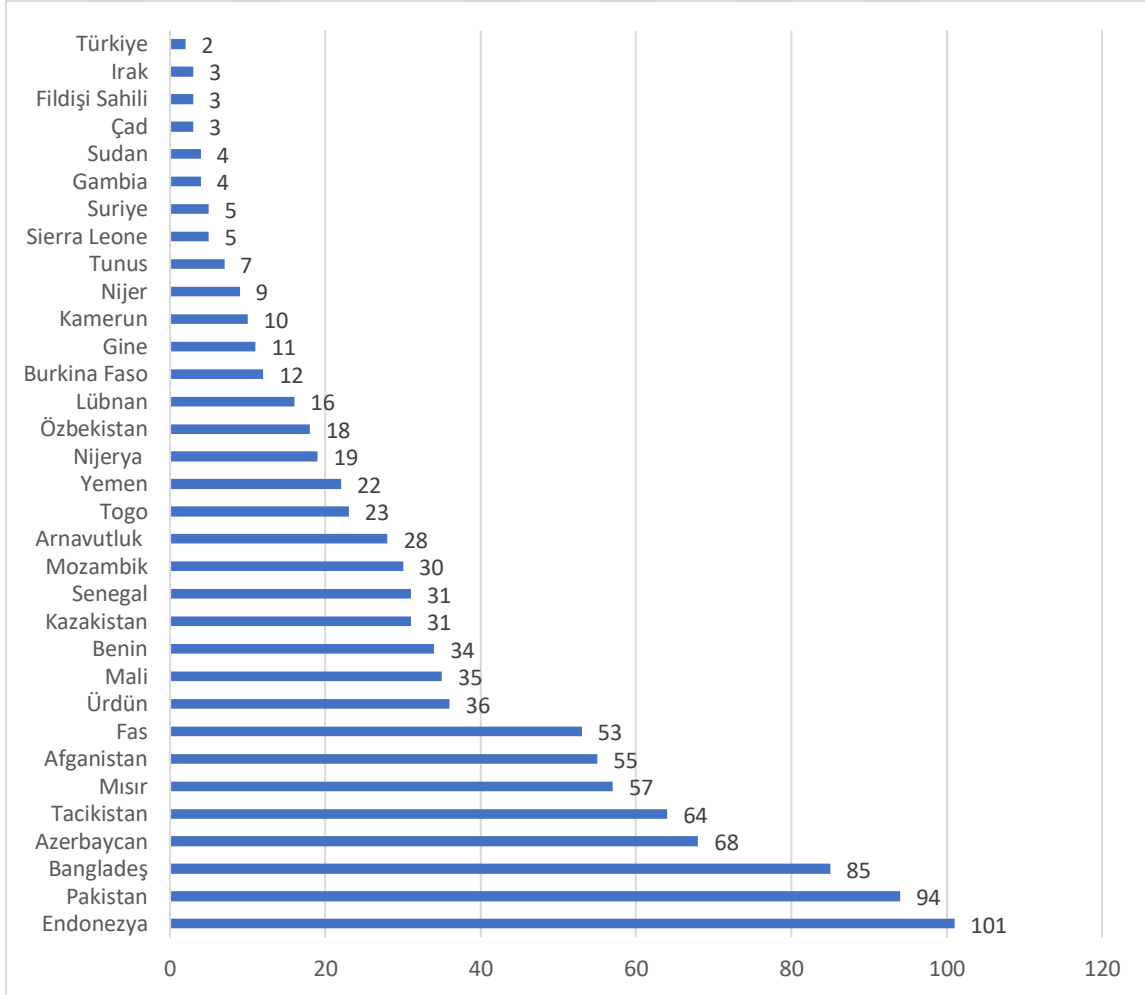

Şekil 3. İslâm Ülkeleri 2014 Yılı İstihdam Oranları (%)

Kaynak: ILO, 2016

3.2.6. Finansal Teşvikler

Yoksullukla mücadeleye yönelik finansal teşviklerin başında mikro kredi uygulamaları ve hibeler gelmektedir. Mikro kredi ilk kez 1976 yılında Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te uygulamaya konmuştur. Mikro kredi uygulaması ile yoksul kesim hedef alınmaktadır. Yoksul ve gelir düzeyi düşük birey ve/veya ailelere iş kurmaları amacıyla verilen finansal bir teşviktir. Böylece yoksulların kendilerine düzenli iş getirecek işi, kendi yetenekleri ve istekleri doğrultusunda kurmaları için imkân vermektedir. Bu kredilerin bir diğer özelliği ise teminat ve kefil istemeyerek, yalnızca güven esasına dayalı olmasıdır. Böylece kişilerin kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtarmaları için bir başlangıç sermayesi sağlanmış olmaktadır (Ayan, 2014).

Şekil 4. İslâm Ülkeleri Mikro Finans Kurumları Sayısı

Kaynak: Ashraf, Hassan ve Hippler (2014).

İslâm ülkeleri de gerek yoksullukla mücadele gerekse dezavantajlı grupların finansal ve ekonomik katılımını güçlendirmek amacıyla mikro kredi uygulamaları gerçekleştirmektedirler. Mikro finans kurumları 33 İslâm ülkesinde bulunmaktadır. Mikro finans kurumları sayısı en yüksek olan ülke 101 kurum ile Endonezya'dadır. Endonezya'yı Pakistan, Bangladeş ve Azerbaycan takip etmektedir. İslâm ülkeleri içerisinde Mikro finans kurumu sayısı en az olan ülke ise Türkiye'dir. Türkiye'yi Irak, Fildişi Sahili, Çad, Sudan ve Gambia takip etmektedir (Şekil 4).

3.2.7. Uluslararası Sosyal Politika Uygulamaları

Uluslararası sosyal politikanın amaçları ise, Uluslararası piyasada rekabet koşullarını eşitlemek, barışın sağlanması ve sürdürülmesine katkı sağlamak, sosyal adaleti tesis etmek, ekonomik gelişimde sosyal ve insani amaçları sürece dahil etmek şeklinde özetlenebilir. Bu çalışmalara yönelik faaliyet gösteren uluslararası örgütler ise, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'dır. Bölgesel örgütler arasında ise Avrupa Birliği ve Afrika Birliği yer almaktadır (Tokol, 2013).

İslâm Kalkınma Bankası (İKB) İslâm İşbirliği Teşkilatı'na bağlı bir yapıda 1973 yılında kurulmuştur. Merkezi Cidde'de olan örgütün kuruluşunun temel amaçları az gelişmiş İslâm ülkelerini kalkındırmak, yoksullukla mücadele programlarına katkı sağlamak ve yoksul ülkelere yatırımı teşvik etmektir. İKB 2020 yılı vizyonunda dünya standartlarında bir kalkınma bankasına dönüşerek İslâm ülkelerinde beşerî kalkınmanın sağlanmasına katkı vermek olarak belirlenmiştir. Bankanın amacı, üye ülkelerin ve Müslüman toplumların ekonomik kalkınmasını ve toplumsal ilerlemesini, Şeriat yani İslâm Hukuku ilkelerine uygun olarak bireysel olarak ve ortak olarak teşvik etmek olarak belirtilmiştir (Islamic Development Bank [ISDB], 2006).

Bu kapsamda İİT'ye üye bütün ülkeler aynı zamanda İKB'ye de üyedir. İslâm ülkeleri İKB'ye kaynak sağlar ve kredi tahsis eder. İKB'nin üye ülkeler arası ticaretin artırılması, İslâmi prensipler doğrultusunda üye ülkelerin sosyoekonomik kalkınmalarına katkıda bulunmak diğer temel amaçlarıdır. Bunlar dışındaki amaç ve işlevleri ise şu şekildedir (Başar'dan aktaran, Yardımcıoğlu, Koçarlan ve Göv, 2015):

- Üye ülkelerdeki kuruluşlara veya verimli projelere sermaye iştirakinde bulunmak,
- Üye ülkelerdeki kamu ve özel sektör projelerine kredi sağlamak,
- Üye ülkelerde sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi,
- Üye ülkelerde refahı artırma ve yoksullukla mücadele,
- Üye ülkeler arası teknik iş birliğine yardımcı olmak ve teknik yardım sağlamak,
- Üye ülkelerde kalkınma faaliyetlerine katkıda bulunan personele eğitim imkanları sağlamak (74).

Üye ülkeler dışında Müslüman toplulukların bulunduğu ülkelerde de faaliyet gösteren İKB kapsamında birçok ülkede mikro kredi uygulamaları yapılmaktadır. Yoksulluğa yönelik faaliyetlerini bünyesindeki fonlar aracılığıyla yönetmektedir. Özellikle tarım sektörü yoğunluğu olan yoksul ülkelerde İKB etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Beş temel faaliyet alanı belirlenmiştir. Bunlar, yoksulluğu azaltma, bilim ve teknoloji, insan kaynakları gelişimi, çevre korunması ve özel sektör yardımı (Salih, 1999).

İKB yoksulluk alanındaki desteklerini bünyesinde bulundurduğu belirli amaç ve bölgelere özel Fonlar aracılığıyla sağlamaktadır. Sahip olduğu fonlar yanı sıra bölgesel fonlar ve uluslararası diğer kuruluşlarla da iş birlikleri yürütmektedir. 2007 yılında “Kalkınma İçin İslâmi Dayanışma Fonu” (ISDF) fonu 10 milyar dolarlık bütçesiyle en büyük fonlardan biridir Afrika İçin Özel Kalkınma Programı ise kalkınma desteklerini sağlayan fonlardan bir diğeridir. Ayrıca Arap ülkelerinde Genç İstihdamı Programı yer almaktadır. Bu fonlar iki tip hibe şeklinde sunulmaktadır. İlki fizibilite amacıyla verilen proje öncesi fonlar, ikincisi ise yoksul ülke hükümetlerine verilen hibelerdir (The Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of the Organisation of Islamic Cooperation [COMCEC], 2016).

Yoksullar için Temel Eğitim, yenilenebilir enerji programları ve Graamen Bankası ile uygulanacak olan mikro finans uygulamaları son yıllarda gerçekleştirilen projelerdendir. Bunlara ek olarak BM'nin Milenyum köyleri projesine destek veren İKB, anne – çocuk sağlığı programları yürütmektedir. Ayrıca sürdürülebilir köy programları düzenlenmekte bu programlar kapsamında etablon fakir ülkelerin en fakir köyleri seçilerek eksiklikleri tespit ediliyor ve “sağlık, eğitim, elektrik, hayvancılık” alanlarında entegre bir sistem uygulanmaktadır. Söz konusu programlara ISFD'nin verdiği toplam destek 850 milyon dolardır. ISFD, bunun 150 milyon dolarını kendisi finanse ederken, geri kalan miktarı ise üye ülkeler ve yardımseverler tarafından karşılanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2013).

İKB'nin bir alt kuruluşu olan IRTI (İslâmi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü) İslâm ülkelerinde eğitim, araştırma, danışmanlık faaliyetleri yürütmekte. Kurumun eğitim alanları, İslâmi Finans, beşerî sermayeyi geliştirme, İslâmi yardım (zekât) ve yoksullukla mücadele konularını kapsamaktadır. Bu alanlarda uzman ve akademisyenler IRTI merkezinde yoksul ülke uzmanlarına süreli eğitim kursları vermekte, IRTI, kamu kurumları, Finans kurumları, araştırma kurumları ile işbirliği içerisinde akademik, bilimsel faaliyet, etkinlik ve yayınlar yapmaktadır (Kayadibi, 2012).

İslâm ülkeleri sosyal politika uygulamaları ülke özelinde Tablo 4'te gösterilmektedir. Bu politikaların uygulayıcıları kimi ülkeler sosyal politikalar, sosyal refah, sosyal işler, aile bakanlığı gibi özelleşirken, kimi ülkelerde sosyal güvenlik kurumunun ya da çalışma bakanlığı aracılığıyla sosyal politikalarını uygulamaktadırlar.

Tablo 4. İslâm Ülkeleri Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Politika Uygulama Örnekleri

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Afganistan	Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik (Afganistan, 2002)	<ul style="list-style-type: none"> Evsizler için yüz bin konut (Rusya'dan Afganlara 100 bin konut, 2012) Sağlıklı Yaşam Geliştirme Projesi (Massoud, Abrampah, 2014) 5 Yıllık Ulusal Sağlık Politikaları Belirlenmesi (Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Public Health, 2015). İkinci Eğitim Kalitesi Geliştirme Projesi (Worldbank, 2016) Afganistan İlk Ulusal Gençlik Projesi (ILO, 2013) Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Arnavutluk	Sosyal Refah ve Gençlik Bakanlığı, Çalışma Sosyal İşler ve Eşit İmkanlar Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Albania, 2016)	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal Konut Programları: Sosyal Kiralanan Konut, Düşük Maliyetli Konut, Altyapıya Sahip Arazi (UNDP, 2014) Sosyal Yardımlar (Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region [CAIMED], 2004) Sağlık sektörünün merkezileşmesi, sektördeki özelleştirmeler ve Sağlık Sigortası Fonu. (CAIMED, 2004) İstihdam ve Mesleki Eğitim Stratejisi (Murthi, 2012) Sosyal Koruma Sektörel Stratesiji (Murthi, 2012). Kadınlara ve gençlere yönelik sosyal politikalar (Çela, 2011) Roman azınlığın yaşam koşullarının iyileştirilmesine ilişkin" Ulusal Strateji (Murthi, 2012). Engellilerin Hakları Üzerine BM Engellilik Hakları Sözleşmesinin imzalandı (Murthi, 2012). 1993 yılında Ulusal Sağlık Politikasının Belirlenmesi (World Health Organization [WHO], 2003). İstihdam promosyon programları ve istihdam hizmetleri (Ministria e Integritimit European, 2014) Mikro kredi uygulamaları (Cibuku, 2012).
Azerbaycan	Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Azerbaijan, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal Konut Fonu Kurulması ve Sosyal Konut İnşaatı Projesi (Azerbaijan to build social housing, 2016) Azerbaycan Cumhuriyeti İstihdam Stratejisi 2006 – 2015 (Mammadov, 2008) Mikro Kredi Uygulamaları (Aliyev, 2007)
Bahreyn	Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, Konut Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları İşsizlik (Bahrain, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> Muhtaçlara ve düşük gelirliyle yönelik konut projeleri (Ministry of Housing Kingdom of Bahrain, 2016) Çalışan kesim aylık maaşlarının % 1'ini ödemeleri koşuluyla toplu ve ucuz konut edindirme politikaları (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011) Yoksullara Geçim Yardımı Kapsamında Gıda, enerji ve konut yardımı (DEİK, 2014) Mikro Kredi Uygulamaları (UNDP, 1997a)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Bangladeş	Sosyal Refah Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik (Bangladesh, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Toplu Konut Projesi: Sushi (Sustainable Social Housing Initiative, SUSHI) (United Nations Environment Programme, 2016) • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Düşük fiyata gıda tohumu dağıtımı (Ministry of Social Welfare, 2016) • Yoksullara para transferi (Ministry of Social Welfare, 2016) • Ulusal Sosyal Koruma Projesi (Ministry of Social Welfare, 2016) • Eğitim ve sağlık hizmetleri kapasitesini artırmaya yönelik destekler (Ministry of Social Welfare, 2016)
Benin	Çalışma ve Halkla İlişkiler Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Benin, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Büyüme ve Yoksulluk Düzenleme Stratejisi 2011 – 2015 (IMF, 2011a) • Mikro Kredi Uygulamaları (UNDP, 1997b) • 2008 yılında 10bin uygun konut projesi (Centre for Affordable Housing Finance Africa [CAHF], 2016)
Brunei Darussalam	İçişleri Bakanlığı, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları (Brunei, 2010).	<ul style="list-style-type: none"> • Topraksız Yerli Vatandaşlar Konut Programı, Ulusal Konut Programı Projeleri (Oxford Business Group, 2012)
Burkina Faso	Sivil Hizmet, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Burkina Faso, 2013).	<ul style="list-style-type: none"> • Burkina Faso Konut Bankası'nın Kurulması (2006) Bassinko Projesi (CAHF, 2016) • Milli Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Planı 2016 – 2020 hazırlandı. (National Plan For Economic and Social Development, 2016). • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Cezayir	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Algeria, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal Konut Uygulaması (Saada, 2000), Gecekondu Kaldırma Projesi (CAHF, 2016) Sosyal Yardım Programları (Belkacem, 2001) Kamu çalışma programı (Belkacem, 2001) Sosyal gelişim Fonu'nun Ve Sosyal Kalkınma Ajansı'nın Kurulması (Belkacem, 2001) Ücretsiz ve zorunlu okuryazarlık eğitimi programları (Laoufi, 2016). Mikro kredi uygulamaları (Chamberlain, 2015) Ulusal Konut Fonu (Barka ve Djelil, 2015). Eğitim transferleri (Barka ve Djelil, 2015).
Cibuti	İstihdam Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Djibouti, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Gayrimenkul Cibuti ve Konut Fonu konut yapımına katkı sağlayan kamu kuruluşları. Arap bağışçılardan sağlanacak fonlarla 2500 konut ve Konut Bankası Projesi (CAHF, 2016) Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)
Çad	Çalışma ve Halkla İlişkiler Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Chad, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> 2014'te 14bin sosyal konut yapımı tamamlandı. 2025'e kadar 125bin yeni konut projesi (CAHF, 2016) Mikro Kredi Uygulamaları (Strauss vd, 2006). Ulusal Kalkınma Planı 2013 – 2015 (IMF, 2015)
Endonezya	Ulusal Sosyal Güvenlik Kurulu	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları (Indonesia, 2014).	<ul style="list-style-type: none"> Doğrudan nakit transferleri (Atlı,2011) Yoksul kesime temel gıda yardımları (Atlı,2011) Emek- yoğun kamu projeleriyle istihdam yaratma (Atlı,2011) Yoksul ailelerin çocuklarına eğitim bursu Ücretsiz sağlık hizmeti (Atlı,2011) Toplum güçlendirme destekleri (Atlı,2011) Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Fas	İstihdam ve Mesleki Eğitim Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Morocco, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Şartlı Nakit Transferi (Jawad, 2015) • Sosyal Konut Projesi için verilen teşvikler, Sosyal Konut Fonu (CAHF, 2016) • Gecekondu Ortadan Kaldırma Programı kapsamında 52 Şehirde Gecekondu Temizlendi (CAHF, 2016)
Fildişi Sahili	İstihdam, Sosyal İşler ve Mesleki Formasyon Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Cote d'Ivoire, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • 1995 yılından itibaren hükümet konut sübvansiyonunu durdurmuştur. (CAHF, 2016) • İlkokulda ücretsiz ders kitabı dağıtımı (Cherif, 2017) • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008).
Gabon	Ekonomi, Çalışma ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Gabon, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Temel Altyapı Planı (2011) kapsamında 35bin konut inşası ve Angondje Kalkınma Bölgesi projesi (CAHF, 2016).
Gambia	Sosyal Güvenlik ve Konut Finansmanı Kurumu	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Gambia, 2005).	<ul style="list-style-type: none"> • Gecekondu Geliştirme Programı; Tamamlanan: Bakoteh Konut Projesi, Brusubi Konut Projesi, Kanifing Konut Projesi Devam eden: Tujereng, Jabang ve Brikama Jamisa Konut Projeleri (CAHF, 2016)
Gine	Sosyal İşler Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Guinea, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Tarım ve Hayvancılık destekleri (IMF, 2012) • Ulusal Konut Politikası (IMF, 2012) • Eğitim şartlarının iyileştirilmesine ve okul sayısının artırılmasına yönelik düzenlemeler (IMF, 2012) • Hastane ve Sağlık birimlerine Sezaryen bölümü açma (IMF, 2012) • HIV, Sıtma vb hastalıklarla mücadele (IMF, 2012) • Öğretmen istihdamını artırma (IMF, 2012)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Gine-Bissau	Ulusal Sosyal Güvenlik Bürosu	Zorunlu ve Gönüllü olmak üzere iki tip sosyal güvenlik sistemi bulunmaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> Çin ve Fas ile 1500 sosyal konut inşası için anlaşma yapılmıştır (CAHF, 2016) Sokak çocuklarına yönelik olarak AMIC (Amigos de Criança, Gine-Bissau çocuk hakları için çalışan bir STK) Projesi ile mobil ekipler sokak çocuklarını takip etmekte, istismar ve şiddete maruz kalmalarını önlemeye çalışmaktadırlar. (Ca, 2017)
Guyana	Maliye Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları (Guyana, 2005).	<ul style="list-style-type: none"> Amerika Kıtası Kalkınma Bankası (IDB, Inter American Development Bank) Guyana Konut Bakanlığına Ulusal konut stratejisinin geliştirilmesi için 527,250 Dolarlık desteği onayladı. (IDB providing critical support to CH&PA, 2017)
Irak	Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Iraq, 2016).	
İran	Refah ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Iran, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> Beşinci Kalkınma Planı 2011 – 2015 (Qarakhani, 2014)
Kamerun	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Cameroon, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Toplu Konut projeleri için özel sektör ile işbirliği içindedir, Kiraya yönelik düzenlemeler ise yetersizdir (CAHF, 2016) Mikro Kredi Uygulamaları (Fotabong, 2012). Yoksulluğun Azaltılması Stratejisi (IMF, 2008a)
Katar	Sosyal İşler Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler (Qatar, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> Katar Ulusal Vizyon 2030 (Evans, Chung, Powell-Davies, Serhan ve Al-Khalaqi., 2009) Yaşlılar ve engelliler için kira bedeli alınmayan evler (Evans vd., 2009) Kamu Evleri (Evans vd., 2009)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Kazakistan	Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Kazakhstan, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)
Kırgızistan	Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Kyrgyzstan, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2013 – 2017 (IMF, 2014a) • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Kırgızistan İstihdam Politikası 2020 (IMF, 2014a) • Birleşik Sağlık Bilgi Sistemi (IMF, 2014a)
Komorlar			<ul style="list-style-type: none"> • 4 yıllık bir süre içinde İran'dan gelecek bir konsorsiyum tarafından 5bin konut inşa edilecek (CAHF, 2016) • Mikro Kredi Uygulamaları (Microfinance Program in Comoros, 2013) • Yoksulluğun Azaltılması ve Büyüme Stratejisi 2011 (IMF, 2013a)
Kuveyt	Maliye Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Kuwait, 2004).	
Libya	Sosyal Güvenlik Vakfı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Libya, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • 1989-1996 Sıfır faizli konut kredisi uygulaması, mevcut durumda güvenlik sebebi ile konut projeleri tamamlanamamaktadır (CAHF, 2016)
Lübnan	Çalışma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro kredi uygulamaları (Chamberlin, 2015). • SOLIDERE (Beyrut Tarihi Kent Merkezi) Kentsel Dönüşüm Projesi (Şişman ve Kibaroğlu, 2009)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Maldivler	Planlama ve Ulusal Kalkınma Bakanlığı	Yaşlılık Hastalık Aile Yardımları Çocuk koruma Aile yardımları Felaketzedeler İşsizlik Emeklilik (İbrahim, 2012)	<ul style="list-style-type: none"> Kamu işleri programları aracılığıyla doğrudan istihdam yaratma (İbrahim, 2012) Kredi temelli programlar aracılığıyla doğrudan istihdam yaratma (İbrahim, 2012) İşçi değişimi ve diğer istihdam hizmetleri - eğer ayırırsa (İbrahim, 2012) Sosyal sigorta ve kısıtlama programları dahil İşsizlik yardımı (İbrahim, 2012) Beceri geliştirme ve eğitim (İbrahim, 2012) Arazi vergi muafiyetleri (İbrahim, 2012) Küçük çocuklar temel ihtiyaçlarının bir kısmını karşılama (İbrahim, 2012)
Malezya	Kadın, Aile ve Toplumsal Kalkınma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları (Malaysia, 2014).	<ul style="list-style-type: none"> Engelli ve yaşlıların ihtiyaçlarına uygun özelliklerde konut politikası (Sulaiman, Baldry ve Ruddock, 2006) Düşük gelirli için düşük maliyetli konut (Sulaiman, Baldry ve Ruddock, 2006) Yaşlı vatandaşlar ulusal politikası (Sulaiman, Baldry ve Ruddock, 2006) Milli Aile Politikası (Sulaiman, Baldry ve Ruddock, 2006) Müslüman Bakım Evleri (Sulaiman, Baldry ve Ruddock, 2006) Kendi kendini geliştirme köyü “<i>Desa Bini Diri (Self Improvement Village)</i>” (Sulaiman, Baldry ve Ruddock, 2006)
Mali	Sosyal Kalkınma, Dayanışma ve Yaşlılar Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Mali, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal Konut Stratejisi (CAHF, 2016) Mikro Kredi Uygulamaları (Worldbank, 2015) Toplum Sağlığı Geliştirme Planı Sağlık ve Sosyal Kalkınma Planı (IMF, 2014b)
Mısır	Sosyal Yardımlaşma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik (Egypt, 2013).	<ul style="list-style-type: none"> 2016-2017 dönemi için 150 bin uygun fiyatlı konut projesi, Uygun fiyatlı konut inşaatı fonu, gençlere yönelik konut planı (CAHF, 2016) Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) Aylık Sosyal Emeklilik (Jawad, 2015)
Moritanya	Sivil Hizmet, Çalışma ve Yönetim Modernizasyonu Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Mauritania, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> 2002 Yılında Kentsel Gelişme Programı (CAHF, 2016)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Mozambik			<ul style="list-style-type: none"> Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) Tarım sektöründe üretim destekleri (IMF, 2014) İstihdam artırmaya yönelik kurumsal yönlendirme merkezleri kuruldu (IMF, 2014) 2015 – 2020 Kalkınma Planı kapsamında 35bin konut taahhüdü (CAHF, 2016) Genç, Memur ve Eski Muharipler için Konut Eylem Planı (CAHF, 2016)
Nijer	Kamu Yönetimi ve Çalışma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Nijer, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) 2011 Yılında kabul edilen Büyüme, Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Planı (IMF, 2013c) Niamey’de düşük gelirli konut inşaatı Sary-Kaubou Projesi (CAHF, 2016)
Nijerya	Nijerya Sosyal Sigorta Vakfı, Federasyon Hükümeti Genel Sekreterliği	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik (Yasal düzenleme bulunmamaktadır) (Nigeria, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) 2004 Gözden geçirilmiş eğitim politikası (Onyeagoziri, 2015) 1999 Ulusal Sağlık Politikası (Onyeagoziri, 2015) 1992 Ulusal Konut Fonu (Onyeagoziri, 2015) Ulusal Yoksullukla Mücadele Programı (Onyeagoziri, 2015)
Özbekistan	Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Uzbekistan, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) Refahı Geliştirme Stratejisi 2008 – 2010 (IMF, 2008b) Okul Eğitimi Geliştirme Programı (IMF, 2008b) Sağlık Reform Programı (IMF, 2008b) Çocuk Sporları Geliştirme Programı (IMF, 2008b) Muhtaç Ailelere Maddi Destek (IMF, 2008b)
Pakistan	Çalışma, İşgücü ve Yurtdışı Pakistanlılar Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik (yasal olarak düzenleme yoktur) (Pakistan, 2016).	
Senegal	Kamu Görevleri, Çalışma, İstihdam ve Profesyonel Kuruluşlar Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Senegal, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Ulusal Stratejisi (IMF, 2013b) Tek Ailelik Tek Çatı Girişimi “one roof one family” (CAHF, 2016) Düşük gelirli evler için konut sektöründeki KOBİ’lere garanti fonu “Le Plan Senegal Emergent” (CAHF, 2016)

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Sierra Leone	İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Sierra Leone, 2003).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Ulusal Sürdürülebilir Tarım Kalkınma Planı • Okul Besleme Programı • Ücretsiz Sağlık Hizmeti Programı (IMF, 2011b)
Sudan	Refah ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Sudan, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Toplum Kalkınma Fonu (IMF, 2013d) • Ulusal Konut Fonu (CAHF, 2016)
Surinam	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Emeklilik, (Nawikromo, 2012).	<ul style="list-style-type: none"> • Finansal asistan; (Nawikromo, 2012). • Tıbbi yardım kartı (Ücretsiz tıbbi yardım),(Nawikromo, 2012). • Çocuk parası (Nawikromo, 2012). • Çocuk besleme programları(Nawikromo, 2012). • Okul malzemeleri dağıtımı (Nawikromo, 2012). • Özel bakım kurumlarına sübvansiyon • Kiralık sübvansiyonlar (Nawikromo, 2012). • Şartlı Nakit Transferi (Nawikromo, 2012).
Suriye	Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Syria, 2004).	
Suudi Arabistan	Çalışma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Saudi Arabia, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Yoksullara yönelik istihdam ve mesleki eğitim kursları • Kral Abdullah Vakfı Sosyal konut projeleri • Sosyal Yardımlar (ASPB, 2013)
Tacikistan	Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İşsizlik (Tacikistan, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)
Togo	Çalışma, İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları Aile Yardımları (Togo, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Yüksek Büyüme ve İstihdamın İyileştirilmesi Stratejisi 2013 – 2014 (IMF, 2014c) • Hükümet Ocak 2015'te 1.000 sosyal konut birimi sunması beklenen Cité Mokpokpo projesinin başlatıldığını duyurdu (CAHF, 2016).

Tablo 4 (devamı)

Ülke	Sosyal Politikalardan Sorumlu Kuruluş	Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsama Alanı*	Sosyal Politika Uygulama Örnekleri, Kalkınma Planları ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri
Tunus	Sosyal İşler, Dayanışma ve Yurt Dışı Tunuslular Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Tunusia, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro kredi uygulamaları (Chamberlin, 2015). • Ulusal Dayanışmayı Teşvik Fonu (CAHF, 2016) • Temel Bölgesel Yerleşimlerin Yenilenmesi Ulusal Programı (CAHF, 2016) • Yarının Okulu için Uygulama Planı: 2002 - 2007 (El Mseddi, 2009)
Türkiye	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik (Turkey, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Şartlı Nakit Transferi (Karagöl, 2013) • Sağlıkta Dönüşüm Programı (Karagöl, 2013) • Ulusal İstihdam Stratejisi (Karagöl, 2013) • İlk ve ortaöğretimde ücretsiz ders kitabı dağıtımları (Karagöl, 2013) • Sosyal yardımlar (Karagöl, 2013) • TOKİ Sosyal Konut Uygulamaları (Eşkinat, 2011)
Türkmenistan	Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik Aile Yardımları (Turkmenistan, 2016).	
Uganda	Cinsiyet, Çalışma ve Sosyal Kalkınma Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Uganda, 2015).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Yoksulluğun Azaltılma Stratejisi (IMF, 2014c) • Ulusal Konut Politikası (CAHF, 2016)
Umman	İşgücü Bakanlığı	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler İş Yaralanmaları (Oman, 2016).	
Ürdün	Sosyal Güvenlik Şirketi	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları İşsizlik (Jordan, 2014).	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Yardım Fonu (Jawad, 2015) • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008) • Ulusal Yoksulluğun Azaltılması Stratejisi (UNDP, 2013) • Tarımsal Kalkınma İçin Ulusal Strateji 2002 – 2010 (UNDP, 2013)
Yemen	Sosyal Güvenlik ve Emeklilik Genel Müdürlüğü	Yaşlılık Malullük Felaketzedeler Hastalık Annelik İş Yaralanmaları (Yemen, 2016).	<ul style="list-style-type: none"> • Mikro Kredi Uygulamaları (SESRIC, 2008)

İslâm ülkelerinde gerçekleştirilen sosyal politika uygulamaları ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişmektedir. En az gelişmiş ülkeler daha çok uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yoksullukla mücadele stratejileri geliştirirken, gelişmekte olan İslâm ekonomileri sosyal refahı artırıcı politikalar uygulamaktadırlar. Yüksek gelirli İslâm ülkelerinde ise yoksulluk oranları düşük olduğu için engelli, yaşlı gibi daha çok dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikalar uygulanmaktadır.

İslâm ülkelerinden çalışma kapsamında sosyal politika uygulamalarına ulaşılabilen 16 ülkede çeşitli sosyal politika uygulamaları sosyal refahın artışına katkı sağlamaktadır. Bu ülkelerden sağlık alanındaki sosyal politikaları en dikkat çeken İslâm ülkesi Türkiye'dir. Türkiye'de 2003 yılında gerçekleştirilen Programın hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik ise 2003 yılında "Sağlıkta Dönüşüm Programı" hayata geçirilmiş ve buna yönelik olarak Sağlık alanındaki düzenlemelerin kurumsal yapısı, işleyişi, kapsamı, kalitesi, idari ve mali yapılarına yönelik düzenlemeler öngörülmüştür. Söz konusu düzenlemeler şu şekildedir (Er'den aktaran İleri vd., 2016):

- Planlayıcı ve denetleyici Sağlık Bakanlığı,
- Herkesi tek çatı altında toplayan Genel Sağlık Sigortası,
- Yaygın, erişimi kolay ve güler yüzlü sağlık hizmet sistemi,
  - Güçlendirilmiş temel sağlık hizmetleri ve aile hekimliği,
  - Etkili ve kademeli sevk zinciri,
  - İdari ve mali özerkliğe sahip sağlık işletmeleri,
- Bilgi ve beceri ile donatılmış, yüksek motivasyonla çalışan sağlık insan gücü,
- Sistemi destekleyecek eğitim ve bilim kurumları,
- Nitelikli ve etkili sağlık hizmetleri için kalite ve akreditasyon,
- Akılcı ilaç ve malzeme yönetimde kurumsal yapılanma,
- Karar sürecinde etkili bilgiye erişim: Sağlık Bilgi Sistemi (s. 182).

Sağlık politikalarındaki iyileştirmeleri dikkat çeken bir diğer İslâm ülkeleri ise Afganistan'dır. Afganistan'da hem sağlık koşullarını iyileştirmek hem de yeni doğan bebeklerin ve doğumda hayatını kaybeden annelerin ölümlerini azaltmak amacıyla Afganistan Halk Sağlığı Bakanlığı tarafından "Sağlıklı Yaşamı Geliştirme Projesi" uygulamaya konmuştur (Massoud ve Abrampah, 2014). Bu politika iyileştirmesi ile 2003 ve 2015 yılları arasında anne ve çocuk ölümlerinde kayda değer azalış sağlanmıştır. Yine proje kapsamında sağlık kuruluşlarının sayısı artırılmış ve koşulları iyileştirilmiştir (IDA, 2017).

Eğitim alanında sosyal politikada başarılı olan uygulama örnekleri Türkiye ve Fildişi'nde ücretsiz ders kitapları dağıtımı, yine Türkiye ve Surinam'daki şartlı nakit desteği uygulaması, Sierra Leone'de düşük gelirli bölgelerdeki okullarda öğrencilere kahvaltı verilmesi şeklinde uygulanan "okul besleme programı", Cezayir'de herkese ücretsiz ve zorunlu okur yazarlık programı, Suudi Arabistan'da yoksullara yönelik verilen istihdam ve mesleki eğitim kurslarıdır. Bu uygulamalar söz konusu ülkelerde öğrencilerin okul başarısını artırma, okur yazar oranını artırma, dezavantajlı grupların eğitim sürecine katılımını teşvik etme gibi olumlu sonuçlar sağlamıştır.

Konut alanında ise temel olarak üç ayrı politika benimsenmiştir. Bunlardan ilk evsiz kimseler için barınma olanağı sağlamaya yönelik olandır. Afganistan'da Rusya tarafından evsizler için inşa edilen yüz bin konut özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilen sosyal politikalara bir örnektir. İkinci olarak ise düşük gelirli ve muhtaç durumda olan kişilere uygun fiyatlı ya da düşük kiralı konut imkânı sağlanması şeklindeki uygulamalardır. Arnavutluk, Bangladeş, Bahreyn, Benin, Türkiye, Azerbaycan, Çad, Mısır, Malezya, Fas ve Suudi Arabistan sosyal konut uygulamaları söz konusu tipteki barınmaya yönelik sosyal politika uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir.

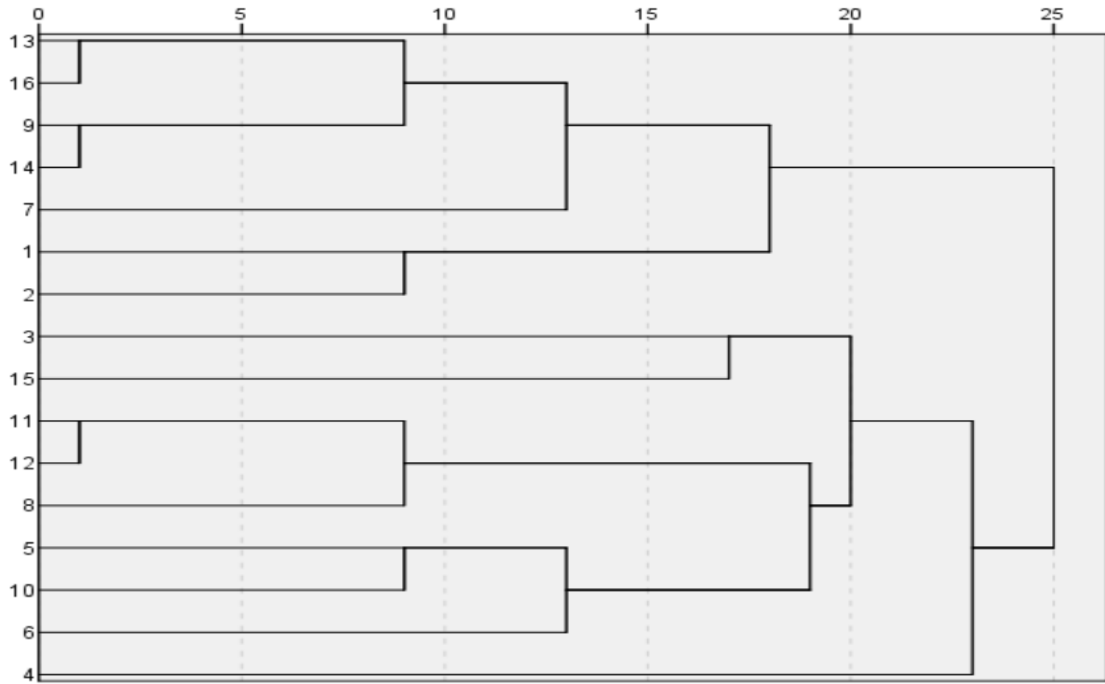
Konut alanındaki üçüncü tip sosyal politika uygulamaları ise dezavantajlı gruptaki kimselere yönelik düzenlenmiştir. Buna uygulamanın bir örneği Malezya'da vardır. Malezya'da engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmış konut politikalar mevcuttur. Bir diğer örnek ise Katar'dır. Katar'da yaşlılar ve engellilere yönelik kira bedeli alınmayan evler ülkede uygulanan konut politikaları arasındadır.

Sosyal refahı ve ekonomik gelişimi doğrudan etkileyen bir diğer sosyal politika uygulaması olan istihdama yönelik ise en dikkat çeken ülke Maldivler'dir. Maldivler'de son dönemde özellikle istihdama yönelik sosyal politikalar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda istihdama yönelik olarak doğrudan kamuda istihdam ve kredi temelli uygulamalarla doğrudan istihdam yaratma politikaları uygulanmıştır. Ayrıca Maldivler'de uygulanan sosyal politikalar ülkenin en az gelişmiş ülke kategorisinden gelişmekte olan ülke kategorisine yükselmesini sağlamıştır. Endonezya'da da benzer şekilde emek yoğun kamu projeleriyle doğrudan istihdam yaratma politikaları uygulanmıştır.

İslâm ülkelerindeki sosyal güvenlik uygulamalarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunda sosyal güvenlik sistemlerinin var olduğu görülmektedir. Sosyal güvenlik uygulamaları en

kapsamlı olan ülkeler Türkiye, Malezya, Endonezya, Arnavutluk ve Bangladeş'tir. Bu ülkeler ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetler, sosyal yardımların kapsamı, dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardımları, yoksullara kaynak transferi, temel gıda yardımları vb. uygulamaları ile ön plana çıkmaktadırlar. Özellikle Malezya'daki yaşlılara yönelik kendi kendini geliştirme köyü diğer ülkelerin sosyal politika uygulamalarından farklılaşan bir sosyal hizmet uygulamasıdır.

Mikro kredi uygulaması da başta yoksul kesim ve kadınlar olmak üzere dezavantajlı gruplar için uygulanan bir sosyal politika desteğidir. Mikro kredi uygulamaları özel finans kuruluşları ya da bankalar aracılığıyla İslâm ülkelerinin çoğunda uygulanmaktadır (Tablo 4). Yoksullukla mücadelede önemli bir sosyal politika aracı olan mikro kredi uygulamaları ile doğal bir istihdam, üretim ve girişimcilik süreci oluşturulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda Bangladeş hem sistemin kurucusu hem de sürdürücüsü olarak İslâm ülkeleri arasında en kapsamlı mikro kredi sistemine sahip olan ülkedir (SESRIC, 2008). Bangladeş'i Malezya izlemektedir. Malezya'da önemli mikro kredi kuruluşlarının olduğu ülkelerdendir. Bunlar dışında birçok İslâm ülkesinde mikro kredi destekleri verilmektedir.

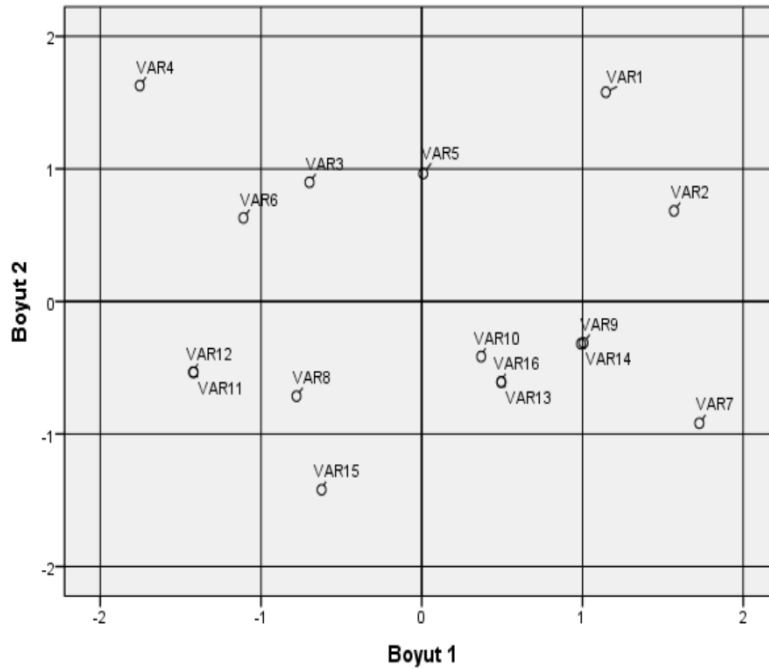

Şekil 5. Seçilmiş Ülkelerin Kümelenme Grafiği

*SPSS Programı ile çizilmiştir.

Verilerine ulaşılabilen İslâm ülkeleri içerisinde 16 İslâm ülkesinin sosyal politika uygulamaları dikkat çekmektedir. Buna yönelik olarak bu 16 ülke için yapılan kümeleme analizine göre numaralanmış ülkelerin birbirlerine yakınlaşması dendogram şeması olarak şekil 5'te gösterilmektedir. 16 adet ülke sağlık, eğitim, konut, istihdam, sosyal güvenlik ve finansal teşvikler olmak üzere 6 farklı değişkenle kendi aralarında heterojen olarak kümelenebilmektedirler. Buna göre ilk kümeleme Suudi Arabistan (13) ve Mısır (16); bunu Bahreyn (9) ve Katar (14) izlemektedir. Daha sonra bu ülkeler Malezya (7) ile birleşmiştir. Bu birleşim tekrar Türkiye (1) ve Afganistan (2) ile kümelenemiştir. Bu grup birbirleri ile ilk benzeşim kümelenebilen gruptur. Öte yandan Kırgızistan (3) ve Bangladeş (15) ayrı bir küme oluşturmuştur. Mozambik (11) ve Maldivler (12) kümelenebilen ve bu küme Arnavutluk (8) ile birleşim diğer küme ile birleşmiştir. Cezayir (5) ve Fas (10) bir kümedir. Bu küme Sierra Leone (6) ile birleşmiştir. Bu küme ilk küme ile birleşmiştir. Son olarak Endonezya (4) bu kümeyle dahil olmuştur. Bu şekilde oluşan kümeleme ikinci grubu oluşturmaktadır. Böylece sosyal politika uygulamalarında benzeşimleri iki farklı yapı üzerinden 16 İslâmi ülkeyi gruplamıştır.

Şekil 6. Seçili Ülkelerin Sınıflandırılması

Şekil 6’da tanımlanan çok boyutlu ölçekleme haritasını 4 bölge altında sınıflamak mümkündür. Buna göre sosyal politika uygulamalarında tüm uygulamalar açısından başarılı konumda olan yani her iki eksen de pozitif değer alan ülkeler Türkiye (Var1) Afganistan (Var2) ve Cezayir (Var5)’dir. Bazı uygulamalarda kısmen iyi olan ülkeler 2.ci bölgede yer alan Kırgızistan (Var3), Endonezya (Var4) ve Sierra Leone (Var6) ve 3.cü bölgede yer alan Malezya (Var7), Bahreyn (Var9), Fas (Var10), Suudi Arabistan (Var13) ve Mısır (Var16)’dır. Dördüncü bölge’de yer alan ülkeler ise her iki eksen de negatif değer alan Arnavutluk (Var8), Mozambik (Var11), Maldivler (Var12) ve Bangladeş (Var15)’dir.

BÖLÜM 4

4. TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

Sanayileşme dönemine erken giren gelişmiş ülkelerde kırdan kente göç, sanayideki yüksek işgücü ihtiyacından kaynaklanırken, sanayileşme sürecine geç girmiş ülkelerde yeterli iş olanağı sağlanmadan hızlı bir göç söz konusudur. Daha iyi bir yaşam umuduyla yapılan göç sonucu, varoş kentler meydana gelmektedir. Kapitalizmin gelişimi sosyal politikanın gelişimini de beraberinde getirmiştir. Türkiye’de ise sosyal güvenlik sistemi çok partili döneme geçişle birlikte başlamıştır. Bu dönemde sosyal politikaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Buna yönelik olarak 1945 yılında Çalışma Bakanlığı kurulmuştur. Yine 1945 yılındaki bir başka uygulama ise İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Hakkında Kanunu’nun yürürlüğe girmesidir. 1946 yılında da İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur. Fakat bu önlemler Türkiye’deki sosyal güvenlik açığını kapatmaya yetecek kapasitede değildi. Dolayısıyla sosyal güvencenin olmaması yaşlılıkta sefilliği beraberinde getirmekte dolayısıyla iyi bir evlat yetiştirme, çok çocuk sahibi olma gibi önlemler ön plana çıkmaktadır (Buğra, 2008).

Birinci kalkınma planı döneminde ise sosyal güvenlik sistemine yönelik atılan adımlar daha somut ve kapsayıcı bir hal aldı. 1964’te ise İşçi Sigortaları Kurumu değişerek Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) oldu. Böylece ücretli kesimin yaklaşık yarısı ve yakınları sigorta kurumlarından yararlanabilir hale gelmiştir. 1965’te de Tarım İş Kanunu’na yönelik çalışmalar başlamıştır. İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde Bağ-Kur kurulmuştur. Bağ-Kur bağımsız çalışanların sosyal güvenlik kapsamının genişlemesini sağlamıştır. Bu dönemde Sosyal Güvenlik Kurulu faaliyet geçmiş ve Tarım İş Kanunu çıkartılmıştır. (Alagöz ve Yapar, 2003).

Önemli bir açık da işgücü piyasasında kendini göstermiştir. Sanayileşmenin artması ve beraberinde gelen kırdan kente yoğun göç nedeniyle, işgücü piyasasında hızla açıklar oluşmaya başlamış ve bu durum uzun yıllar sürecek olan yapısal bir problemin bel kemiğini oluşturmuştur. Alınan önlemler ise kısa vadeli çözümler içermiş uzun vadede yöne kalıcı hasarlar bırakmıştır.

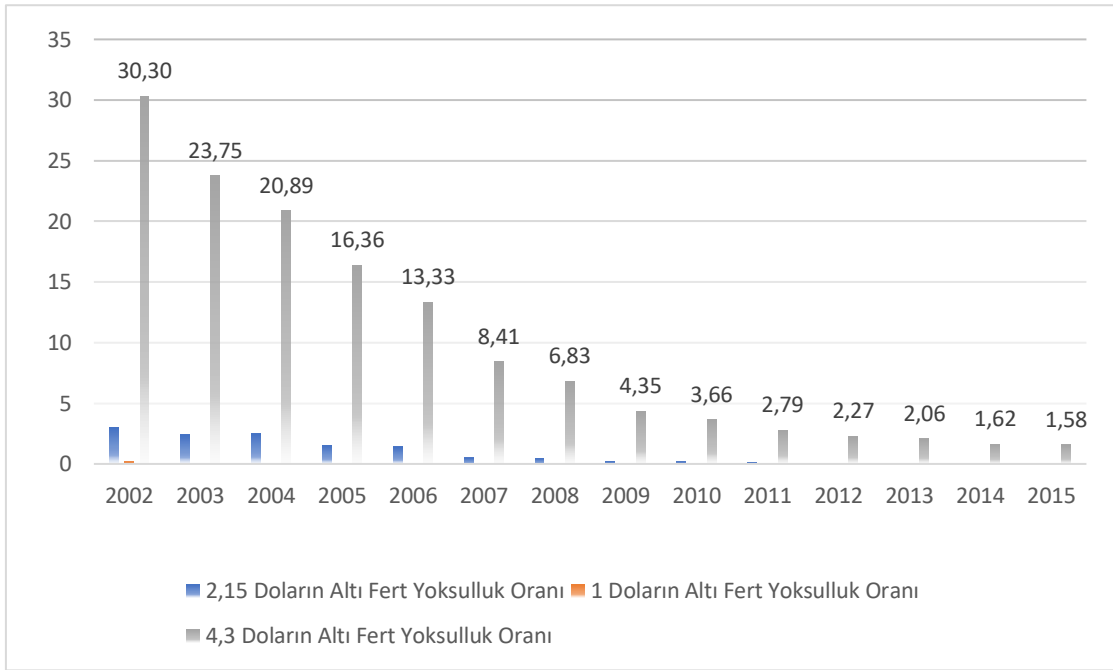
1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1992 yılında ise yeşil kart uygulaması başlamıştır. Bu uygulama ile herhangi bir sosyal güvenlik kurumu güvencesi bulunmayan ve sağlık hizmetine yönelik giderlerini karşılayamayacak durumda olan kişilerin sosyal koruma kapsamına alınması amaçlanmıştır (Deldal, 2015).

Türkiye'nin sosyal politika süreci göstermektedir ki, yakın döneme kadar kayda değer bir ilerleme sağlanamamış, alınan önlemler yetersiz kalmıştır. Yoksul kesimin artması, işsizliğin rekor seviyelere yükselmesi bu süreçlerin bir sonucu olmuştur. Sosyal politikaların bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Kısa dönemli ve tek bir alana yönelik çözüm hareketleri başarı sağlamamıştır. Sosyal politika alanları, kullanıcıları ve Türkiye'deki uygulanabilirliğinin tespiti önemlidir.

2005 ve sosyal hizmet faaliyetleri belediyeler tarafından yürütülmeye başlamıştır. Böylece sosyal yardım faydalanıcılarının tespiti ve yardımların verimliliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu dönemde sosyal politikalar belirlenirken İstihdama yönelik önlemlere önemli bir pay ayrıldığı görülmektedir. Buna yönelik olarak 2009 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından Uluslararası İstihdam Stratejisi hazırlanmıştır. Özellikle yoksul kesime istihdamı artırıcı ve 2008 küresel ekonomik krizinin etkisini azaltıcı önlemler alınmıştır.

2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş ve Sosyal Yardımlar ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) bakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Sosyal yardımlar bütünleşik sosyal yardım hizmetleri kapsamında tek çatı altında toplanmış, mükerrer yardımların yapılması önlenmiş ve yararlanıcılara ait sağlıklı bir veri tabanı oluşturulmuştur. Sosyal yardımlara yönelik bir başka uygulama ise Puan Projesidir. Bu uygulama ile sosyal yardımlar daha sistematik bir düzene girmiştir. Yardım kategorilerinin tamamının dahil edildiği uygulamada, yararlanıcıların tarafsız bir şekilde tespiti ve bölgesel farklılıkların gözetilmesi imkânı sağlanmıştır. Sosyal yardım başvurusunda bulunanların muhtaçlık dereceleri ve şahsi bilgileri tek bir merkezi sistemde

toplanarak, kurumlar arası bir bilgi ağı oluşturulmaktadır. Böylece mükerrer ve haksız yardımların önüne geçilebilmektedir (Karagöl, 2013). Sosyal politika uygulamalarındaki dönüşüm yoksulluk oranlarına da yansımıştır. Buna göre günlük 1 doların altı yoksulluk oranı 2004 yılı itibariyle; 2,15 doların altı yoksulluk oranı 2013 yılı itibariyle sıfıra inmiştir. 4,3 doların altı yoksulluk oranı ise yüzde 30,30'dan yüzde 15,8'e düşmüştür (Şekil 7).

Şekil 7. Türkiye Yoksulluk Oranları (%)

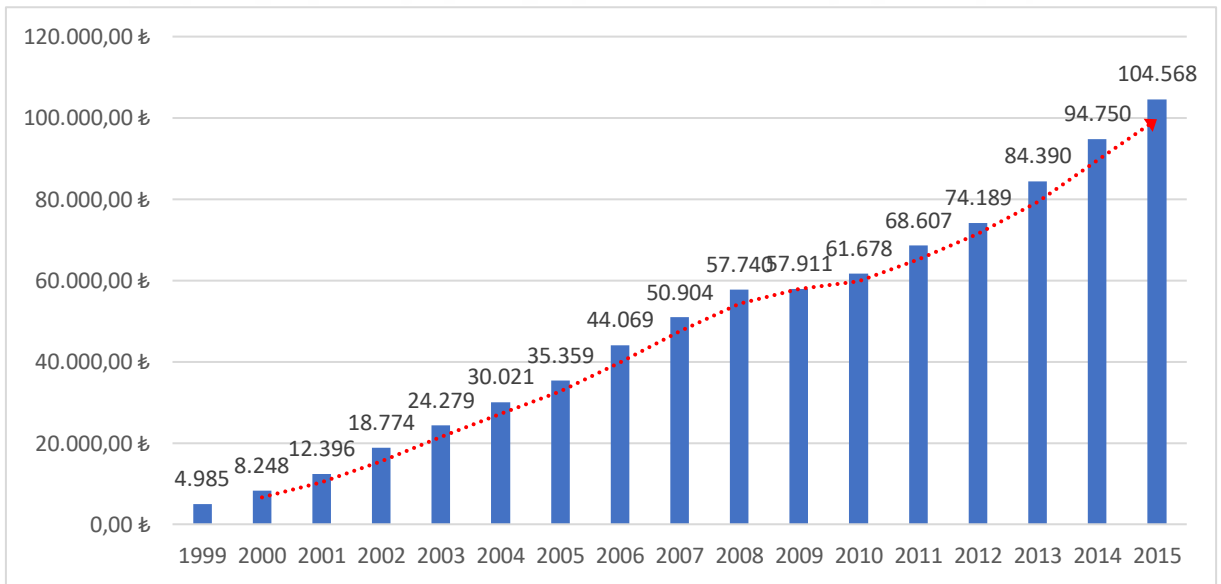
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2016.

4.1.Sağlık

Türkiye sağlık politikalarında sosyal refahı artırmaya yönelik politika uygulamaları mevcuttur. Bunun en somut adımı ise genel sağlık sigortasının zorunlu hale gelmesi ve bunu karşılamayacak durumda olan kişilerin ücretlerinin devlet tarafından karşılanacağı hususu getirilmiştir. Türkiye ekonomisi sosyal politika alanındaki en önemli dönüşüm 2001 yılında başlayan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile başlamıştır. 2002 yılında bu program kapsamında 58. Hükümet tarafından başlatılan “Herkesin Sağlık” projesi hayata geçirilmiş bu kapsamda bir takım reformlar yapılmıştır. Bu programın temel hedefleri şu şekildedir (Aktel'den aktaran İleri vd., 2016):

- Sağlık Bakanlığı'nın idari ve fonksiyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- Tüm vatandaşların genel sağlık sigortası kapsamı altına alınması,
- Sağlık kuruluşlarının tek çatı altında toplanması,
- Hastanelerin idari ve mali açıdan özerk bir yapıya kavuşturulması,
- Aile hekimliği uygulamasına geçilmesi,
- Anne ve çocuk sağlığına özel önem verilmesi,
- Koruyucu hekimliğin yaygınlaştırılması,
- Özel sektörün sağlık alanına yatırım yapmasının özendirilmesi,
- Tüm kamu kuruluşlarında alt kademelere yetki devri,
- Kalkınmada öncelikli bölgelerde yaşanan sağlık personeli eksikliğinin giderilmesi,
- Sağlık alanında e-dönüşüm projesinin hayata geçirilmesi (s.182).

Böylece sağlık politikaları kapsamında devlet hastanelerinin hizmet kalitesi güçlendirilmiş ve sağlık ocakları sistemi yeni bir yapıya kavuşmuştur. Aile hekimliği uygulaması, online randevu ve doktor seçimi sisteminin geliştirilmesi, e-reçete uygulamasına geçilmesi, özel hastanelerin sayısının ve özel hastane tedavi masraflarına yönelik sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi gibi uygulamalar Türkiye'nin sağlıkta dönüşüm yaşamasını sağlamıştır (Esen, 2016). Türkiye'de sağlık harcamalarının bütçe içerisindeki payı kademeli olarak artırılmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Türkiye Sağlık harcaması (Milyon TL)

Kaynak: TÜİK, 2016.

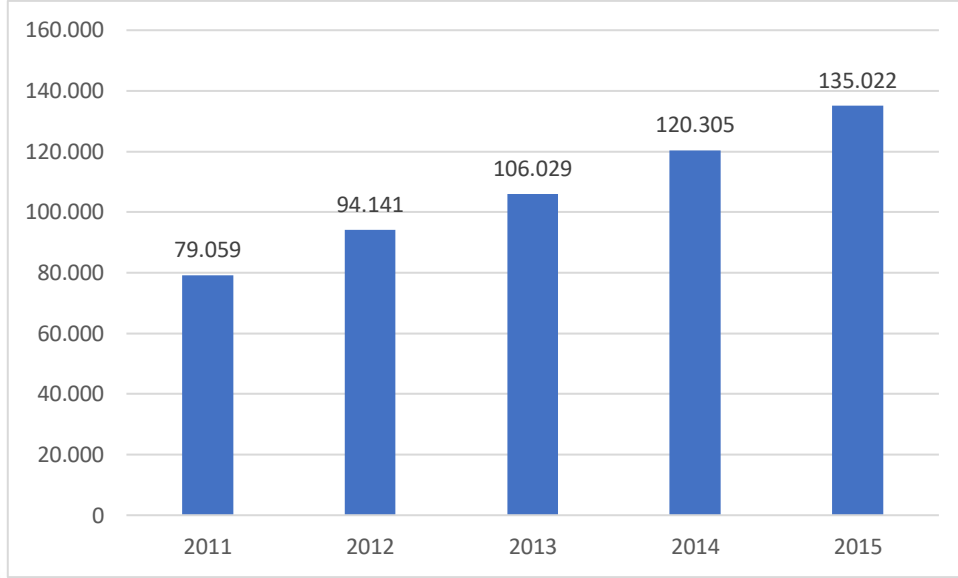
4.2.Eğitim

Türkiye’de eğitim alanında birçok sosyal politika uygulanmıştır. ŞNT uygulaması gibi nakdi yardımların yanı sıra, okul kitaplarının ücretsiz olarak dağıtılması gibi aynı yardımlar yapılmıştır. Diğer yandan okulların fiziki koşulları artırılmış, okulların sayısı artırılmış ve okullaşma oranında ciddi yükselişler gözlemlenmiştir.

Eğitim alanında hayata geçirilen bir diğer politika ise ders kitaplarının ücretsiz dağıtılmaya başlanmasıdır. İlköğretim okullarında 2003 – 2004 eğitim öğretim yılından itibaren, ortaöğretim okullarında ise 2006 – 2007 eğitim öğretim yılından itibaren bu uygulama başlamıştır. Böylece temel eğitim her kesimden öğrenci için daha az maliyetli hale gelmesi sağlanmıştır. Ayrıca 2005 – 2006 eğitim öğretim yılı itibariyle tüm liselerdeki eğitim süresi dört yıla çıkarılmıştır. 2012 yılı ise Türkiye eğitim sürecinde yeni bir dönemi başlatmıştır. 8 (5+3) yıl olan zorunlu eğitim süresi 12 (4+4+4) yıl olarak düzenlenmiştir.

Bunun yanı sıra 2011 – 2014 Fatih Projesi kapsamında eğitimde fırsat eşitliği ve teknolojik iyileşmenin artması amacıyla okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerindeki okullara akıllı tahta ve internet ağı kurulması kararlaştırılmış, yine bu proje kapsamında öğretmen ve öğrencilere tablet bilgisayar tahsis edilmiştir. Bu dönemde üniversitelerin birinci öğretimlerinde harçlar kaldırılmıştır (Karagöl, 2013). Diğer yandan “her bir ile üniversite” prensibi doğrultusunda ülkedeki üniversite sayısı ve dağılımı artırılmıştır. Bu iki uygulama yükseköğrenime erişimde başta yoksul ve dezavantajlı kesimler olmak üzere, toplumun tüm kesimlerine fırsat eşitliği sağlamıştır (Karagöl ve Dama, 2015).

Söz konusu reformlar ve sosyal politika uygulamaları eğitim harcamalarına ayrılan kaynağın artmasını da beraberinde getirmiştir. 2011 yılında 79 Milyon TL olan eğitim harcamaları 2015 yılı itibariyle 135 Milyon TL miktarına yükselmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Türkiye Eğitim Harcamaları (Milyon TL)

Kaynak: TÜİK Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2015.

4.3.Konut

Türkiye’de konut sektöründe 1980’li yıllara kadar yapılan kentleşme ve sosyal konut politikalarına dair uygulamalarda istenilen ölçüde başarı sağlanamamıştır. Bu durum gecekondulaşma sorununu yapısal bir durum haline getirmiştir. 1984 yılında ise yürürlüğe giren 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile özerk Toplu Konut Fonu'na haiz, Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kurulmuştur. Fakat zaman içinde kurum mevzuat sorunları nedeniyle işlevsiz bir hal almıştır. 1990 yılında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı olmak üzere iki ayrı daire şeklinde örgütlenmiştir. 1993 yılında ise Toplu Konut Fonu genel bütçe kapsamına alınarak kurum konut üretimini karşılayamaz hale gelmiştir. Kuruluşundan 2002 yılına kadarki süreçte 43.145 konut tamamlanmış ve yaklaşık olarak 950 bin konut kredilendirilmiştir. 2002 yılında ise “Planlı Kentleşme ve Konut Seferberliği” başlatılmış, bu kapsamda idari yapısındaki işleyiş sorunlarını ortadan kaldırmak amacıyla 2003 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığına 2004 yılında ise doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır (Eşkinat, 2011). 1980 – 2016 yılları arasında toplam 777.908 sosyal konut, 13.864 sosyal donatı uygulaması gerçekleştirilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. TOKİ Sosyal Konut ve Sosyal Donatı Uygulamaları (1980 – 2016)

Konut Uygulamaları		Sosyal Donatı Uygulamaları	
Dar ve Orta Gelir Grubu	346.220	Okul	1.034
Alt-Yoksul Gelir Grubu	150.036	Üniversite	19
Gecekondu Dönüşüm	128.842	Spor Salonu	992
Afet Konutu Uygulaması	37.734	Yurt Pansiyon	189
Tarım Köy Uygulaması	5.747	Hastane	266
Kaynak Geliştirme	109.329	Sağlık Ocağı	95
		Kütüphane	42
		Cami	648
		Kamu Hizmet Binası	200
		Stadyum	19
		Diğer	9566
Toplam	777.908	Toplam	13.864

Kaynak: TOKİ, 2017.

4.4.Sosyal Güvenlik

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemine yönelik somut yaptırımlar gerçekleşmiştir. Bunlarda ilki 2003 yılında hayata geçirilen Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’dur (BES). Kanunun amacı:

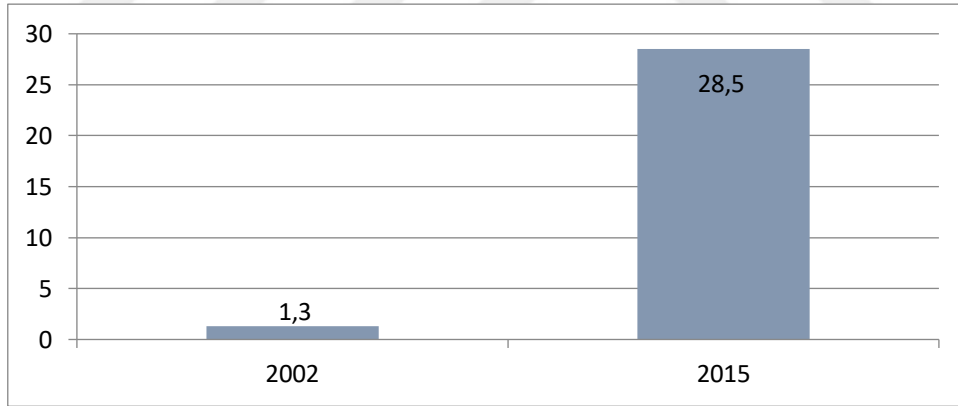
Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir,

olarak belirtilmiştir. 2012 yılında yapılan değişiklikle katılımcıların hesaplarına, ödenen katkı payının %25’i kadar bir oranın doğrudan devlet desteği verilmesi getirilmiştir. Böylece Dünyanın birçok ülkesinde mevcut olan emeklilik ve yatırım fonlarının oluşumuna katkı sağlanmış, bireysel tasarrufları ve bireylerin emeklilik dönemlerinde refah düzeylerini artırıcı bir sistem hedeflenmiştir. BES ile emeklilik hakkı kazanmak için katılımcıların 10 yıl süreyle sistemde kalması ve 56 yaşını doldurmuş olmaları gerekmektedir (Karagöl ve Özcan, 2014).

2006 yılında ise çıkarılan bir yasa ile Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu tek bir çatı altında toplanarak Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) oluşturulmuştur. Sosyal

Güvenlik Kurumu Kanunu'nun amacı "Sosyal Güvenlik Kurumunun kuruluş, teşkilât, görev ve yetkilerine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir" şeklinde belirtilmiştir. Böylece kurumsal yapı ile maliyetlerin azalması, sosyal güvenlik sisteminde etkin bir yapının oluşturulması, sürdürülebilir mali yapı ve yüksek hizmet kalitesinin sağlanması hedeflenmiştir (SGK, 2006).

Sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesine dair bir başka düzenleme ise sigorta alanında olmuştur. 2012 yılında Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası (GSS) uygulamaya konmuştur. Yasanın amacı "Sosyal sigortalar ile genel sağlık sigortası bakımından kişileri güvence altına almak; bu sigortalardan yararlanacak kişileri ve sağlanacak hakları, bu haklardan yararlanma şartları ile finansman ve karşılama yöntemlerini belirlemek; sosyal sigortaların ve genel sağlık sigortasının işleyişi ile ilgili usûl ve esasları düzenlemektir" olarak belirtilmiştir. Bu yasa ile zorunlu bir sigortaya tabi olmadan da prim ödeyerek sağlık sigortası kapsamına dahil edilmektedirler. Böylece işsizler ve sigorta ödeme gücüne sahip olmayan yoksullar da sağlık sigortası devlet tarafından ödenmek suretiyle güvence altına alınmaktadırlar.

Şekil 10. Türkiye’de Sosyal Harcamalar (Milyar TL)

Kaynak: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2016.

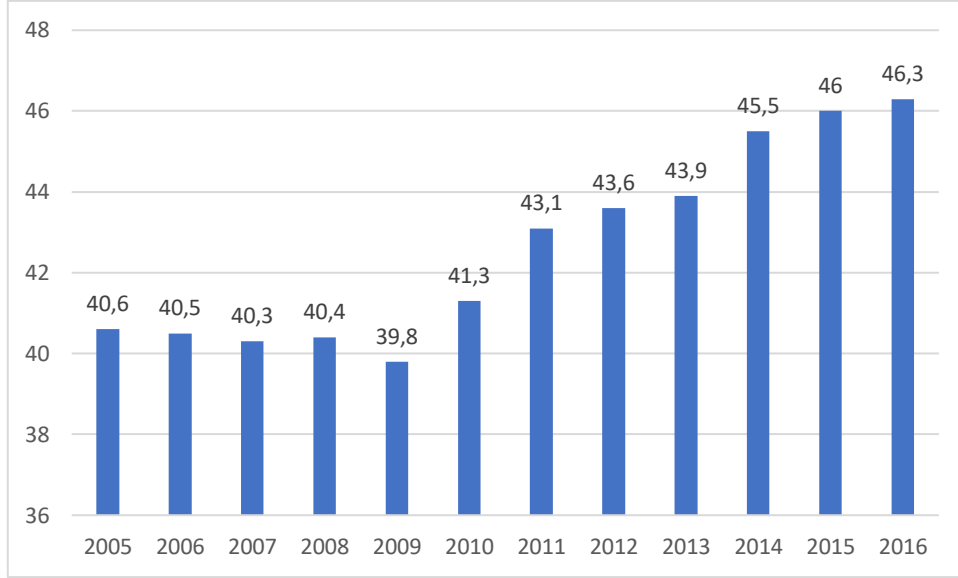
2002 – 2015 yılları arasında Sosyal harcamalardaki artış sosyal politika uygulamalarındaki artışın da bir göstergesidir. 2002 yılında 1,3 milyar TL olan Sosyal harcamalar 2015 yılında 38,5 Milyar TL olmuştur (Şekil 10).

Bu süreç içerisinde sosyal güvenlik kapsamı genişletilerek %90'lara ulaştı, 1 milyon 700 bin kişiye sosyal yardım kartı verildi ve her ailenin bir sosyal destek uzmanı olması sağlandı. 27

yaşından önce evlenen ihtiyaç sahibi kişilere çeyiz yardımı ve 1.5 milyon aileye internet bağlanması gibi sosyal refahı artırıcı uygulamalar başladı. Emeklilere yönelik olarak yapılan bir başka sosyal politika uygulaması da intibak yasası çıkartılarak emekli maaşları arasındaki uçurumun azaltılması olmuştur. Gerek hane halkı gelirine katkı gerekse kadın istihdamını teşvik etmek amaçlarıyla çocuk sahibi olanlara doğum yardımı uygulaması başladı. Yine bu süreç içerisinde 3 milyon çocuğun annesine eğitim ve sağlık destekleri verilmektedir. Ayrıca ihtiyaç sahibi ailelere gıda, yakacak, temizlik ve eğitim malzemesi yardımları sağlandı. Sosyal yardımlar yanı sıra, muhtaç kişilerin gelir düzeylerini artırmaya yönelik olarak muhtaç durumda olanların ailelerine maaş bağlanması, evde sağlık ve bakım hizmetlerinin uygulanması, emekli aylıklarının enflasyon üzerinde artırılması ve eşi vefat eden kadınlara maaş bağlanması gibi uygulamalar dezavantajlı kişilerin gelir sahibi olmaları ya da gelir durumlarının iyileştirilmesini beraberinde getirdi (Esen, 2016).

4.5.İstihdam

1946 yılında kurulan İş ve İşçi Bulma Kurumu 2003 yılında “Türkiye İş Kurumu”na (İŞKUR) dönüştürülmüş ve İşsizlik sigortası fonu da kuruma devredilmiştir. Kurum bu dönüşüm itibariyle istihdam sürecinde daha etkili bir yapıya kavuşmuştur. Bu kapsamda istihdama yönelik olarak birtakım politikalar uygulama imkanı bulmuştur. İş ve meslek danışmanlığı, özel istihdam kurumlarının teşviki ve aracı kurumsallık bu uygulamalardan bazılarıdır. İŞKUR’un da katkısıyla istihdam oranlarında artış sağlanmışsa da 2008 küresel ekonomik krizi neticesinde ihracatın yoğun olduğu bölgelerdeki talep daralması, ihracat yapan sektörleri dolayısıyla bu sektörlerdeki istihdamı da olumsuz etkilemiş, 2009 yılı istihdam oranında düşüş yaşanmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Türkiye’de İstihdam Oranları (%)

Kaynak: TÜİK, 2017.

İşgücü piyasasındaki durgunluğu azaltmak, ekonomik üretim ve canlılığı artırmak ve küresel ekonomik krizin etkilerini azaltmak amacıyla uygulanan istihdam politikaları şu şekildedir (Karagöl, 2013):

- Kısa çalışma ödeneği ve işsizlik sigortası ödemelerinde iyileştirme
- Mahalli idareler, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve altyapı projelerine kaynak artırımı
- Vergi kolaylıkları
- İşveren sigorta priminin düşürülmesi
- Talep daralmasından etkilenen ihracat sektörlerine vergi indirimleri
- Teşvik sistemi kapsamında gerçekleştirilen vergi indirimleri

Uygulanan istihdam politikaları neticesinde istihdam hızlı bir toparlanma ve artış sürecine girmiştir. Türkiye’de halihazırda pasif ve aktif istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bunlardan İşsizlik sigortası, kıdem tazminatı, özelleştirme sebebiyle işsiz kalan kişilere ödenen iş kaybı tazminatı, ücret garanti fonu ve ihbar tazminatı uygulamaları pasif istihdam politikalarıdır. Aktif işgücü politikaları ise istihdamı ve sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak, İŞKUR başta olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla/işbirliğiyle yürütülen işgücü ve girişimciliğe yönelik eğitim programları, dezavantajlı kişilere ve yoksul kadınlara yönelik beceri geliştirme kursları düzenlemek olarak sayılabilir (Germir, 2012).

2014 yılında ise Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS) hayata geçirilmiş ve hazırlanan eylem planları ile istihdam politikalarına yön verilmiştir (UİS, 2015). Ayrıca asgari ücrete 2017 yılında yapılan zam ile birlikte % 8 artışla 1.404,04 TL olarak belirlenmiştir (Dama, 2017).

4.6.Finansal Teşvikler

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen finansal teşviklerden ilki 2002 yılında Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından kurulan Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi ile başlamıştır. Bu işletme kapsamında evinde ya da dışarda kendi işini yapmak isteyen yoksul kadınlara maddi destek sağlanmıştır (KEDV, 2013). Böylece dezavantajlı konumda bulunan kadınların üretim sürecine dahil edilmesi ve yoksulluk kısır döngüsünden çıkmalarına imkan oluşmuştur.

2003 yılında ise Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) kurulmuş ve Diyarbakır ili pilot bölge olarak seçilerek uygulamaya geçmiştir. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Prof. Dr. Muhammed Yunus başkanlığında bir mikro finansman kuruluşu olan Grameen Trust işbirliği içinde 18 Temmuz 2003 yılında faaliyete geçmiştir. Program kapsamında 6 kadına 500’er TL verilerek mikro kredi sağlanmıştır. Daha sonra bu uygulama ihtiyaç sahibi olan ve gerekli koşulları taşıyan kadınlara ilk yıl aylık 100 TL ile 1000 TL arasında destek sağlanmıştır (Tanrıöven ve Gürbüzler, 2014).

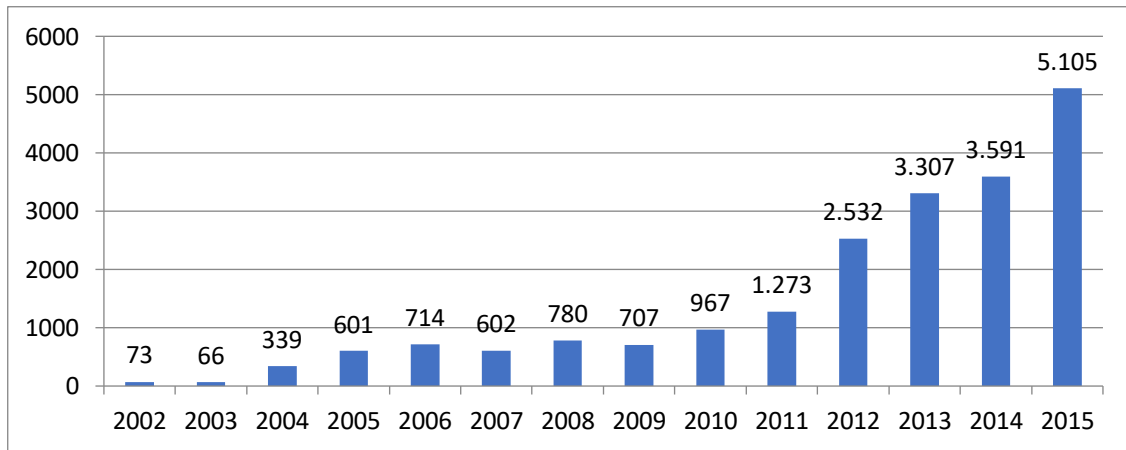
4.7.Uluslararası Kalkınma Yardımları

Tokol (2013) uluslararası sosyal politikanın alanını, “sosyal politika alanında, devletler arasında veya uluslararası politika örgütleri tarafından bölgesel, kıtasal, evrensel düzeyde benimsenen ilkeler ve bu ilkeler çerçevesinde oluşturulan normları ele almakta, bu ilke ve normları oluşturan örgütlerin yasama, yürütme ve denetleme faaliyetlerini incelemektedir” şeklinde belirtmiştir. Türkiye tarafından gerçekleştirilen uluslararası kalkınma yardımları ilk olarak 1985 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) 10 milyon dolar tutarındaki yardım paketiyle başlamıştır. Paket kapsamında Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan ülkelerinin kurumsal kapasite inşasını geliştirmesi amaçlanmış ve böylece uluslararası kalkınma yardımları süreci başlamıştır. 1992 yılında ise Türk İşbirliği ve

Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kurularak Türkiye'nin kalkınmaya yönelik işbirlikleri ve uluslararası koordine sorumluluğu verilmiştir.

Bu kapsamda kalkınma ortaklığı olan ülkelerdeki yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması kurumun başlıca görevleri arasında yer almıştır. Bu uygulamalar maddi destekler yanı sıra Türkiye'nin kendi kalkınma becerilerini diğer ülkelere, ülkelerin kendi özellik ve öncelikli ihtiyaçları çerçevesinde, aktarması şeklinde gerçekleşmektedir. 23 kalkınma ortağı ülke olan TİKA'nın 26 adet Program Koordinasyon Ofisi bulunmakla birlikte, destek verdiği ve ulaşabildiği 100'ün üzerinde ülke mevcuttur. Bu ülkelerde kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve insan kaynağı yetiştirilmesi hususunda Türkiye'nin tecrübe etmiş olduğu eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır. Bunun dışında ülkelerin sulama, gıda, sağlık, eğitim ve altyapı gibi projelerine maddi destek vermek ve insani yardım faaliyetlerini yürütmek kurumun faaliyetleri arasında yer almaktadır (TİKA, 2016)

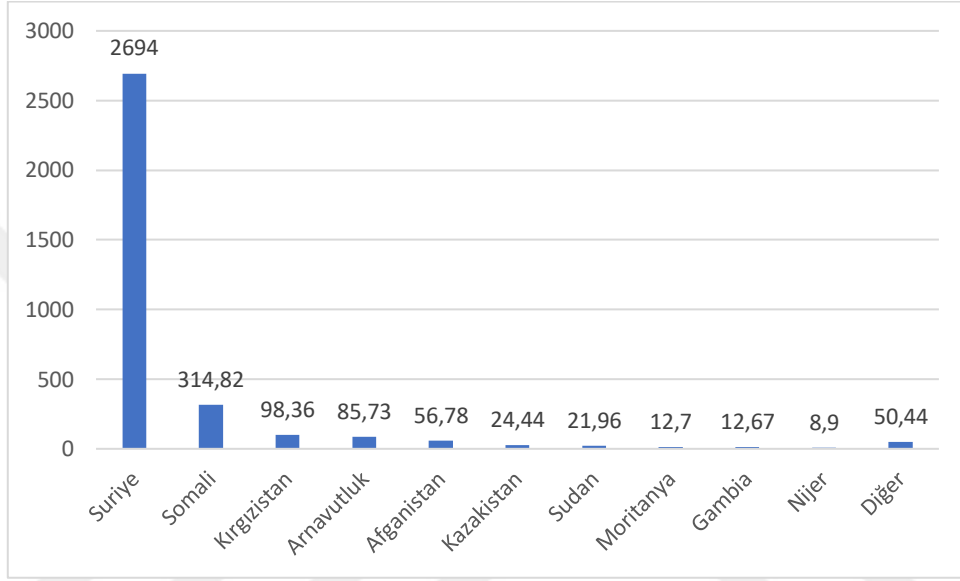
TİKA aracılığıyla Türkiye uluslararası alanda sosyal yardımlar yapabilmektedir. 46 ülkede koordinatörlüğü bulunan TİKA, çoğunluğu (27 ülke) İslâm ülkelerinden oluşan koordinatörlükler ile ticari işbirlikleri yanı sıra, o ülkenin toplumsal refahına katkı sağlamak amacıyla destek veren bir yapıdadır. Aynı zamanda TİKA'nın kalkınma yardımları miktarı her yıl önemli ölçüde artmaktadır. 2002 yılında 73 Milyar Dolar olan yardımların miktarı 13 yıllık bir süreçte sürekli artarak 2015 yılında 5,105 Milyar Dolara yükselmiştir (Şekil 12).

Şekil 12. Uluslararası Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)

Kaynak: TİKA, 2017.

İslâm ülkelerine ise TİKA tarafından 2015 yılında 3.381 Milyon Dolar kalkınma yardımı gerçekleştirilmiştir. Şekil 13'te 2015 yılında en yüksek yardım yapılan ilk on İslâm ülkesi ve diğer ülkelere⁴ yapılan toplam yardımların miktarı verilmiştir. Buna göre yardımlardan en yüksek pay 2.694 Milyon Dolar ile Suriye'ye gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak ise 314 Milyon Dolar Somali'ye yardım sağlanmıştır. Üçüncü en yüksek yardım yapılan ülke ise 98 Milyon Dolar ile Kırgızistan olmuştur.

Şekil 13. 2015 Yılı İslâm Ülkelerine Yapılan Uluslararası Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)

Kaynak: TİKA, 2017.

⁴ Azerbaycan, Senegal, Irak, Özbekistan, Cibuti, Türkmenistan, Bangladeş, Pakistan, Cezayir, Komorlar, Libya, Burkina Faso, Lübnan, Ürdün, Yemen, Mali, Tacikistan, Fas, Sierra Leone, Gine, Çad, Benin, Kamerun, Malezya, Gine-Bissau, Fildişi Sahili, Endonezya, İran, Togo, Gabon, Nijerya, Mozambik, Surinam ve Maldivler

BÖLÜM 5

5. TÜRKİYE VE DİĞER İSLÂM ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

5.1.İslâm Ülkelerinde Gelişmişlik

Gelişmişlik kavramı ekonomik büyümeden daha fazla anlama sahiptir ve birçok farklı ölçütle belirlenebilmektedir. Ülkelerin siyasi ve sosyoekonomik koşullarındaki farklılıkları nedeniyle genel geçer bir ölçüm aracı bulmak zordur. Bununla beraber kişi başı milli gelir, okullaşma oranları, yaşam süreleri, işsizlik oranı, bölgesel farklılıklar, kişi başına düşen doktor sayısı, kısaca temel ihtiyaçlara erişim imkanlarının kolaylığı gibi kriterler gelişmiş düzeyini belirleme ölçütleri olarak kullanılmaktadırlar (Ünal, 2008) Gelişmişlik bir ekonomik büyümenin toplum ve toplumsal yaşam üzerindeki dönüştürücü etkiyi ifade etmektedir (Kunduracı, 2013).

Sosyal sorunlarını çözememiş olan birçok ülke ekonomik açıdan kalkınmış olmak yeterli değildir. Dolayısıyla, yalnızca kişi başı gelir artışının yüksek oluşu, o ülkenin gelişmiş olarak kabul edilmesi için yeterli olmayabilir. Bu nedenle ekonomik büyüme ile insani gelişme arasında bağ kurulması gerekmektedir. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeler arasında gelişmiş ülke statüsünde bir ülke bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerden oluşan İslâm ülkeleri ekonomik anlamda dışa bağımlı bir gelişme göstermişlerdir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1971’de yapılan en az gelişmiş ülkeler sınıflandırmasında gelir düşüklüğü, zayıf insan kaynakları ve ekonomik çeşitlilikte eksiklik durumları baz alınarak bir sınıflandırmaya gidilmiştir (Özüye, 2001). Bu sınıflandırmaya göre İslâm ülkeleri Birleşmiş Milletler (2015) tarafından yapılan gelişmiş ülke sınıflandırmasında da dünyanın diğer ülkelerine göre oldukça dezavantajlı konumdadır.

Tablo 6. Ekonomik İslâmilik Kriterleri

Ekonomik Fırsat ve Ekonomik Özgürlük <ul style="list-style-type: none">
• Cinsiyet Eşitliği
• Ekonomik Düzenleme
• İş Yapma Kolaylığı
• Ekonomik Özgürlük
• İş Dünyası ve Pazar Özgürlüğü
Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Eşit Erişim <ul style="list-style-type: none">
• Eğitim
• Eğitimde Kamu Harcamaları
• Eğitim Eşitliği
• Eğitim Etkinliği
• Sağlık kalitesi
• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması
İş Yaratma ve İstihdama Eşit Erişim <ul style="list-style-type: none">
• Eşit İstihdam ve İş Yaratma
• İşgücü Özgürlüğü
Mülkiyet Hakları ve Sözleşmelerin Esensizliği <ul style="list-style-type: none">
• Mülkiyet ve Sözleşme Hakları
• Korruptio'nun Önlenmesi
• Şeffaflık Uluslararası Göstergesi
• Yolsuzluk Özgürlüğü
Yoksulluk Hükmü, Yardım ve Temel İnsan İhtiyacı <ul style="list-style-type: none">
• Yoksulluk Etkililiği
• Dünya verici endeks
• Yabancılara yardım etmek
• Para bağışlama
• Gönüllülük zamanı
Vergilendirme ve Sosyal Yardım <ul style="list-style-type: none">
• GSYH'nin yüzdesi olarak vergi yükü
• Vergi geliri
• Sosyal refah
Destekleyici Mali Sistem <ul style="list-style-type: none">
• Yatırım Özgürlüğü ve Mali Özgürlük
• Finansal Piyasa Riski Göstergesi
• Parasal Özgürlük
İslâmi Finansa Bağlılık <ul style="list-style-type: none">
• Faiz Olmaması
• Merkez bankası iskonto oranı
• Ticari banka birinci sınıf borç verme faiz oranı
Ekonomik refah <ul style="list-style-type: none">
• Makro Ekonomik Gösterge
• Fiyat İstikrarı
• Ekonomik performans
Ekonomik Adalet <ul style="list-style-type: none">
• Gelir dağılımı

Kaynak: Islamicity Indices, 2015.

Dünyada en az gelişmiş 50 ülkeden 21'i⁵ İİT üye ülkeleri arasındandır. Üretim yapılarının tarım ve düşük teknoloji mal üzerine yoğunlaşması ve dolayısıyla ithalata olan bağımlılık, düşük tasarruf oranları, yatırımların azlığı ve düşük verimlilik gibi faktörler gelişmişlik seviyelerinin artmasına engel olmuştur. Ekonomik gelişmeyi sosyal gelişme ile

⁵ Afganistan, Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Çad, Komorlar, Cibuti, Gambia, Gine, Gine Bissau, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Togo, Uganda ve Yemen.

destekleyecek olan en etkili araç ise sosyal politika uygulamalarıdır. Rehman ve Askari (2010) yılında geliştirdikleri İslâmilik Endeksinde sosyal politika uygulamalarını ekonomik İslâmilik kriterleri içerisinde değerlendirmişlerdir (Tablo 6). Buna göre ülkelerin ekonomi politikalarında ne kadar İslâmi öğretiye uygun hareket ettiklerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, istihdam, yoksulluk, sosyal refah, İslâmi finans koşulları ve gelir dağılımı adaleti unsurları ekonomik İslâmilik kriterleri içerisinde yer almıştır.

Söz konusu kriterlere göre İslâm ülkelerinin İslâmilik endeksindeki sıralaması ise Tablo 7’de görülmektedir. Buna göre İslâm ülkeleri İslâmilik endeksi sıralamasında ilk 30’a dahi girememişlerdir. Genel endeks puanına göre en üst sıralamadaki ülke olan Katar 39. Sırada yer almaktadır. Hemen ardından 40. sırada Birleşik Arap Emirlikleri, üçüncü olan ülke Malezya ise 43. Sırada yer almaktadır. Türkiye ise 65. sırada yer alırken İslâm ülkeleri içinde en yüksek endekse sahip olan sekizinci ülke konumundadır. Ekonomik endekse göre ise İslâm ülkeleri içinde birinci sırada Birleşik Arap Emirlikleri, ikinci sırada Malezya ve üçüncü sırada Bahreyn gelmektedir. Türkiye ekonomik İslâmilik endeksi sıralamasında İslâm ülkeleri içerisinde dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Tablo 7. İslâm Ülkeleri İnsani Gelişmişlik ve İslâmilik Endeksi Sıralaması (2015)

Ülke	İGE Sıralaması	İE Sıralama	İE Genel Puan	İE Ekonomi	İE Yasal ve Yönetişim	İE İnsani ve Siyasi Haklar	İE Uluslararası İlişkiler
Afganistan	169	145	2.55	135	137	140	143
Arnavutluk	75	79	4.83	65	110	69	30
Azerbaycan	78	93	4.25	70	72	97	139
Bahreyn	47	63	5.26	41	52	102	114
Bangladeş	139	109	3.72	106	90	95	152
Benin	167	114	3.58	83	104	133	73
Birleşik Arap Emirlikleri	42	40	6.43	36	21	78	81
Burkina Faso	185	119	3.45	96	109	142	62
Cezayir	83	113	3.58	93	107	99	144
Çad	186	152	1.82	149	150	150	126
Endonezya	113	88	4.52	90	82	79	62
Fas	123	97	4.15	74	64	128	122
Fildişi Sahili	171	135	2.88	103	146	149	42
Gabon	109	121	3.42	101	122	126	92
Gine	178	149	2.31	143	140	151	79
Guyana	127	85	4.56	105	115	49	62
Irak	121	132	3.05	100	131	127	148
İran	69	116	3.50	113	84	121	150
Kamerun	153	134	2.96	129	139	139	75
Katar	33	39	6.53	42	15	80	44
Kazakistan	56	75	4.91	59	69	74	88
Kırgızistan	120	108	3.74	86	119	108	117
Kuveyt	51	46	5.88	46	34	72	116

Tablo 7 (devamı)

Ülke	İGE Sıralaması	İE Sıralama	İE Genel Puan	İE Ekonomi	İE Yasal ve Yönetişim	İE İnsani ve Siyasi Haklar	İE Uluslararası İlişkiler
Lübnan	76	126	3.26	98	136	114	108
Malezya	59	43	6.36	38	24	76	45
Mali	175	140	2.71	132	142	146	62
Mısır	111	137	2.73	112	123	144	134
Moritanya	157	144	2.56	140	141	137	135
Mozambik	181	120	3.45	138	112	112	62
Nijer	187	128	3.22	97	114	145	77
Nijerya	152	129	3.16	124	147	132	15
Özbekistan	105	109	3.72	106	90	95	152
Pakistan	147	148	2.42	114	151	129	119
Senegal	162	91	4.38	88	93	96	34
Sierra Leone	179	139	2.71	151	128	136	70
Sudan	165	150	2.15	153	148	135	111
Surinam	97	67	5.09	102	53	52	125
Suriye	149	136	2.82	120	94	152	153
Suudi Arabistan	38	59	5.40	47	40	93	118
Tacikistan	129	131	3.12	127	106	119	148
Togo	166	141	2.63	119	143	148	57
Tunus	97	80	4.76	68	74	89	71
Türkiye	71	65	5.14	58	55	84	102
Türkmenistan	111	127	3.24	142	101	104	151
Uganda	163	123	3.37	131	118	130	89
Umman	52	60	5.36	44	48	94	132
Ürdün	86	70	5.04	49	45	118	121
Yemen	168	153	1.82	141	144	153	140

Kaynak: United Nations (2015): Islamicity Indices (2015).

Yoksulluk da aynı şekilde yalnızca ekonomik verilerle açıklanamayacak bir olgu olması nedeniyle, gelir ve tüketim gibi tek yönlü araçlarla ölçülmek yerine sağlık, eğitim, yaşam süresi gibi diğer sosyoekonomik göstergelerinde bileşik bir açıklamayla yer aldığı bir yaklaşım yaygınlaşmıştır. Buna yönelik olarak 1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafın-dan ülkelerarası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin sıralandığı ve ortaya konduğu “İnsani Gelişme Raporu (İGR)” yayınlanmaya başlamıştır. İnsani gelişmişlik endeksinde gelir ve tüketim harcamaları yanı sıra sosyoekonomik gerçekleştirmeler de dikkate alınarak hesaplama yapılmaktadır.

İslâm ülkelerinin kendi yöntemlerini geliştirmeyip gelişmiş ülkelerin gelişme stratejilerini taklit ederek bir kalkınma atağı gerçekleştiremedikleri görülmektedir. Batılı ülkelerin sunduğu ekonomik kalkınma reçetelerinin çoğu dış borçlanma yolu ile finansman üzerine olduğu için, ekonomik kalkınmaları değil dışa bağımlılıkları artmaktadır. İslâmilik endeksi bağlamında İslâmi ölçütlere en uygun hareket eden ilk on ülke ile sosyal refahın bir

göstergesi olan insani gelişmişlik endeksinde en yüksek gelişmişlik düzeyindeki ilk on ülke karşılaştırıldığında 7 ülkenin iki endekste de ilk 10'da yer aldığı gözükmemektedir (Tablo 8).

Tablo 8. İnsani Gelişmiş Endeksi ve İslâmilik Endeksi İlk On Ülke

	İnsani Gelişmiş Endeksi (2014)	İslâmilik Endeksi
1	Norveç	Hollanda
2	Avustralya	İsveç
3	İsviçre	İsviçre
4	Danimarka	Yeni Zelanda
5	Hollanda	Danimarka
6	Almanya	Finlandiya
7	İrlanda	Norveç
8	ABD	Lüksemburg
9	Kanada	Avustralya
10	Yeni Zelanda	Kanada

Kaynak: United Nations (2015): Islamicity Indices (2015).

Endeksler arası yapılan spearman korelasyon analizine göre İslâmilik endeksi uluslararası ilişkiler hariç Tüm sıralamalar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Dolayısıyla İslâmi gelişmişlik endeksinin herhangi bir kategorisinde sıralaması yükselen ülke aynı zamanda insani gelişmişlik endeksinde de sıralaması yükselmektedir. İslâm ülkelerinin gelişmişlik düzeylerinin artışı sosyal refah seviyelerini de arttıracaktır.

İslâmi ülkelerin mevcut sıralamaları göz önünde bulundurularak ülkelerin İslâmi kriterlere uygun yönetim politikaları geliştirmedikleri gözlemlenmektedir. Bu politikalardan özellikle ekonomik İslâmilik kriterleri sosyal politika ile doğrudan ve yüksek ilişkilidir. Bu koşulların sosyal politikalar yoluyla iyileştirilmesi, sürekli olarak sosyal adalet ve eşitlik üzerinde duran İslâmi öğreti ile de bağdaşacaktır. İslâmilik endeksi uluslararası ilişkiler İnsani gelişmişlik endeksi ve İslâmilik endeksi yasal ve yönetim ile ters yönlü ilişkilidir. Yani İslâmi ülkeler insani gelişmişliğini ve yasal yönetim sıralarını arttırması halinde uluslararası ilişkilerde ise geri sıralara düşmesi söz konusu olacaktır (Tablo 9).

Tablo 9. İnsani Gelişmişlik Endeksi ve İslâmilik Endeksi Spearman Korelasyon

			İnsani gelişmişlik endeksi	İslâmilik endeksi	İslâmilik endeksi ekonomi	İslâmilik endeksi yasal ve yönetim	İslâmilik endeksi insani ve siyasi haklar	İslâmilik endeksi uluslararası ilişkiler
Spearman's rho	İnsani gelişmişlik endeksi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,784**	0,731**	0,742**	0,765**	-0,161
		Anlamlılık Düzeyi (P)		0,000	0,000	0,000	0,000	0,273
		Gözlem Sayısı (N)	48	48	48	48	48	48
	İslâmilik endeksi	Korelasyon Katsayısı	0,784**	1,000	0,894**	0,907**	0,869**	0,176
		Anlamlılık Düzeyi (P)	0,000		0,000	0,000	0,000	0,231
		Gözlem Sayısı (N)	48	48	48	48	48	48
	İslâmilik endeksi ekonomi	Korelasyon Katsayısı	0,731**	0,894**	1,000	0,804**	0,655**	0,207
		Anlamlılık Düzeyi (P)	0,000	0,000		0,000	0,000	0,159
		Gözlem Sayısı (N)	48	48	48	48	48	48
	İslâmilik endeksi yasal ve yönetim	Korelasyon Katsayısı	0,742**	0,907**	0,804**	1,000	0,730**	-0,080
		Anlamlılık Düzeyi (P)	0,000	0,000	0,000		0,000	0,590
		Gözlem Sayısı (N)	48	48	48	48	48	48
	İslâmilik endeksi insani ve siyasi haklar	Korelasyon Katsayısı	0,765**	0,869**	0,655**	0,730**	1,000	0,097
		Anlamlılık Düzeyi (P)	0,000	0,000	0,000	0,000		0,512
		Gözlem Sayısı (N)	48	48	48	48	48	48
İslâmilik endeksi uluslararası ilişkiler	Korelasyon Katsayısı	-0,161	0,176	0,207	-0,080	0,097	1,000	
	Anlamlılık Düzeyi (P)	0,273	0,231	0,159	0,590	0,512		
	Gözlem Sayısı (N)	48	48	48	48	48	48	

** . Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

5.2.İslâm Ülkelerindeki İslâmi Sosyal Politika Uygulamaları

İslâm ekonomisi ile sosyal politika arasındaki ilişkide İslâm ekonomisi araçları önemli bir yer teşkil etmektedir. İslâm ekonomisi araçları ile ekonomik refah, evrensel kardeşlik ve adalet, adil gelir dağılımı ve bireyin özgür olması hedeflenmektedir. Bu amaçlar etrafında İslâm ekonomisi ile sosyal politikanın maddi değer yargıları şekillenmiştir (Chapra, 1991). İslâm ve sosyal yönetim açısından yapılan uygulamalara sosyal devlet olma ilkesi, sosyal adaleti ve eşitliği tesis etme, sosyal güvenlik unsurları ve ekonomik kalkınma bağlamında değinilmiştir. Bu kapsamda İslâm'daki sosyal politika uygulamaları sosyal ve ekonomik olmak üzere iki temel başlık altında toplanabilir. Buna göre İslâm Hukuku çerçevesinde sosyoekonomik kalkınmaya dair uygulamalardan bahsetmek mümkündür. Bunlar zekât, karz-ı hasen, İslami mikro finans ve mikro tekaful sigortası olarak dört başlık altında ele alınmıştır.

Tablo 10. İslâm Ülkelerinin Yoksullukla Mücadelede Kullandıkları İslâm Ekonomisi Araçları

Ülkeler	Zekât Müesseseleri	Karz-ı Hasen Fonları	Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Kullanılan Diğer İslâmi Finans Enstrümanları
Afganistan	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Arnavutluk	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Cezayir	Resmi düzenleme yok	Karz-ı Hasen Programı (Albaraka, 2015)	Düzenleme yok
Azerbaycan	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Bahreyn	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Programı (Albaraka, 2015)	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Bangladeş	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Fonu (Firmansyah, 2016)	Mikro tekaful (Ahmed, 2016) İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Suriye	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Mohieldin vd., 2016)
Benin	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Brunei Darussalam	Gönüllük Esasına Dayalı (Selçuk ve Görmüş, 2016)	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Karim, Tarazi ve Reille 2008)

Tablo 10 (devamı)

Ülkeler	Zekât Müesseseleri	Karz-ı Hasen Fonları	Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Kullanılan Diğer İslâmi Finans Enstrümanları
Burkina Faso	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Kamerun	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Çad	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Komorlar	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Fildişi Sahili	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Cibuti	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Mısır	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Programı (Albaraka, 2015)	Mikro tekafül (Ahmed, 2016) İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Gabon	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Gambia	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Gine	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Gine-Bissau	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Guyana	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Endonezya	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Fonları (Iqbal ve Shafiq, 2015)	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016) Mikro tekafül (Ahmed, 2016)
İran	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Fonları (Iqbal ve Shafiq, 2015)	Düzenleme yok
Irak	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Ürdün	Resmi düzenleme yok	Karz-ı Hasen Programı (Albaraka, 2015)	Mikro tekafül (Ahmed, 2016) İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Kazakistan	Gönüllülük Esasına Dayalı (AA, 2011)	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Kuveyt	(Powell, 2010)	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Karim, Tarazi ve Reille 2008)
Kırgızistan	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Lübnan	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Programı (Albaraka, 2015)	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016) Mikro tekafül (Ahmed, 2016)
Libya	Zorunlu (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Fonları (Stela ve Abdulsalam, 2016)	Düzenleme yok
Malezya	Zorunlu (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen (Iqbal ve Shafiq, 2015).	Mikro tekafül (Ahmed, 2016)
Maldivler	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Mali	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)

Tablo 10 (devamı)

Ülkeler	Zekât Müesseseleri	Karz-ı Hasen Fonları	Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Kullanılan Diğer İslâmi Finans Enstrümanları
Moritanya	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Fas	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Mikro tekaful (Ahmed, 2016) İslâmi Mikro Finans (Mohieldin, Iqbal, Rostom ve Fu, 2012)
Mozambik	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Nijer	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Nijerya	Zorunlu / Gönüllülük Esasına Dayalı (Selçuk ve Görmüş, 2016)	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Umman	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Karim, Tarazi ve Reille 2008)
Pakistan	Zorunlu	Karz-ı Hasen Fonu (Iqbal ve Shafiq, 2015)	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Filistin**	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Katar	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Suudi Arabistan	Zorunlu (Powell, 2010)	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Senegal	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Sierra Leone	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Somali	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Sudan	Zorunlu (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Programı (Albaraka, 2015)	Mikro tekaful (Ahmed, 2016) İslâmi Mikro Finans (Bahçe, 2016)
Surinam	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Tacikistan	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Togo	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Tunus	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Mohieldin vd., 2012)
Türkiye	Resmi düzenleme yok	Karz-ı Hasen Fonu (Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği [MÜSİAD], 2017)	Düzenleme yok
Türkmenistan	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Uganda	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Birleşik Arap Emirlikleri	Gönüllülük Esasına Dayalı (Powell, 2010)	Karz-ı Hasen Fonu	İslâmi Mikro Finans (Parlakkaya ve Çürük, 2015)
Özbekistan	Resmi düzenleme yok	Düzenleme yok	Düzenleme yok
Yemen	Zorunlu (Powell, 2010)	Düzenleme yok	İslâmi Mikro Finans (Mohieldin vd., 2010)

İslâmi sosyal politika araçlarından en temel olan Zekât, Karz-ı Hasen ve İslâmi Finans uygulamalarının Tablo 10’da görüleceği üzere sınırlı sayıda ülkede olması, olan ülkelerinde tüm uygulamaları kapsamaması gibi nedenlerden dolayı Türkiye ve diğer İslâm ülkelerinin sosyal politika uygulamalarının İslâm’daki sosyal politika anlayışı ile yakınlaştığı yerler olsa da tam olarak örtüşmediğini göstermektedir. Söz konusu uygulamalara yönelik resmi bir düzenlemenin olmayışı, bu araçların olmadığı anlamına gelmemektedir. Birçok İslâm ülkesinde başta zekât olmak üzere bu uygulamalar gönüllü kuruluşlar ya da vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Fakat bu uygulamaların devlet eliyle gerçekleştirilmemesi durumu, uygulamaların toplumun genelinin refahına katkı sağlamasını sekteye uğratmakta, İslâm ülkeleri sosyal refahlarını mevcut sistemleri ile artıramamaktadırlar.

5.2.1. Zekât kanunu

Sosyal yardımlar, toplumsal dengesizliklerin en önemli unsuru olan sosyoekonomik eşitsizlikleri azaltmada etkili olmaktadır. İslâm’da da zekât önemli bir sosyal yardım aracıdır. Zekât aracılığıyla gelir dağılımı adaletsizlikleri azalır, böylece bireylerarası uyum artarak toplumsal bir denge unsuru olarak işlev görür (Demir, 2008).

Zekâtın ekonomik kalkınmaya olan katkısı birçok açıdan değerlendirilebilir. Zekât ile bireylere ve topluma karşı bir sorumluluk yükleyerek lüks tüketimin kısılmasına, tasarruf ve yatırımların artmasına yol açmaktadır. Toplam talep istikrarının artmasına katkı sağlayan bu uygulama ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Yoksul, borçlu ve muhtaçlar için bir sosyal sigorta niteliği taşıyan zekâtın ekonomik kalkınmaya bir diğer önemli katkısı ise zenginlerin varlıklarındaki zekât payının yoksulların hakkı olarak tanımlayarak, gelirin yeniden dağılımını sağlamaktadır. Gelirin yoksullar lehine yeniden dağılımı sosyal adaletin tesisinde etkilidir (Bilen, 2016).

Shirazi (2014) tarafından yapılan Türkiye’nin de içinde bulunduğu 17 İİT ülkesindeki⁶ zekât potansiyeline yönelik araştırmada, 17 ülkedeki potansiyel Zekât miktarından bir araya getirilen toplam kaynakların, toplam 17 İİT ülkesinde yoksulluğun hafifletilmesi için kaynakların finanse edilmesi için yeterli olacağını göstermektedir.

---

⁶ Arnavutluk, Azerbaycan, Bangladeş, Mısır, Endonezya, Ürdün, Kazakistan, Kırgızistan, Malezya, Fas, Mozambik, Nijerya, Pakistan, Suudi Arabistan, Tacikistan, Tunus ve Türkiye.

Sudan, Mısır, Suudi Arabistan, Libya, Ürdün, Endonezya, Malezya, Pakistan, Yemen, Bangladeş ve Kuveyt'te zekât kanunu çıkartılarak uzun yıllar uygulama devam etmiştir. Buna göre bu ülkelerde zekât kanunu kapsamında otorite olan yüksek konseyler yer almaktadır. İslâm alimleri ve ekonomistlerden oluşan bu konseyler, zekâtın toplanması ve dağıtımını organize etmektedir.

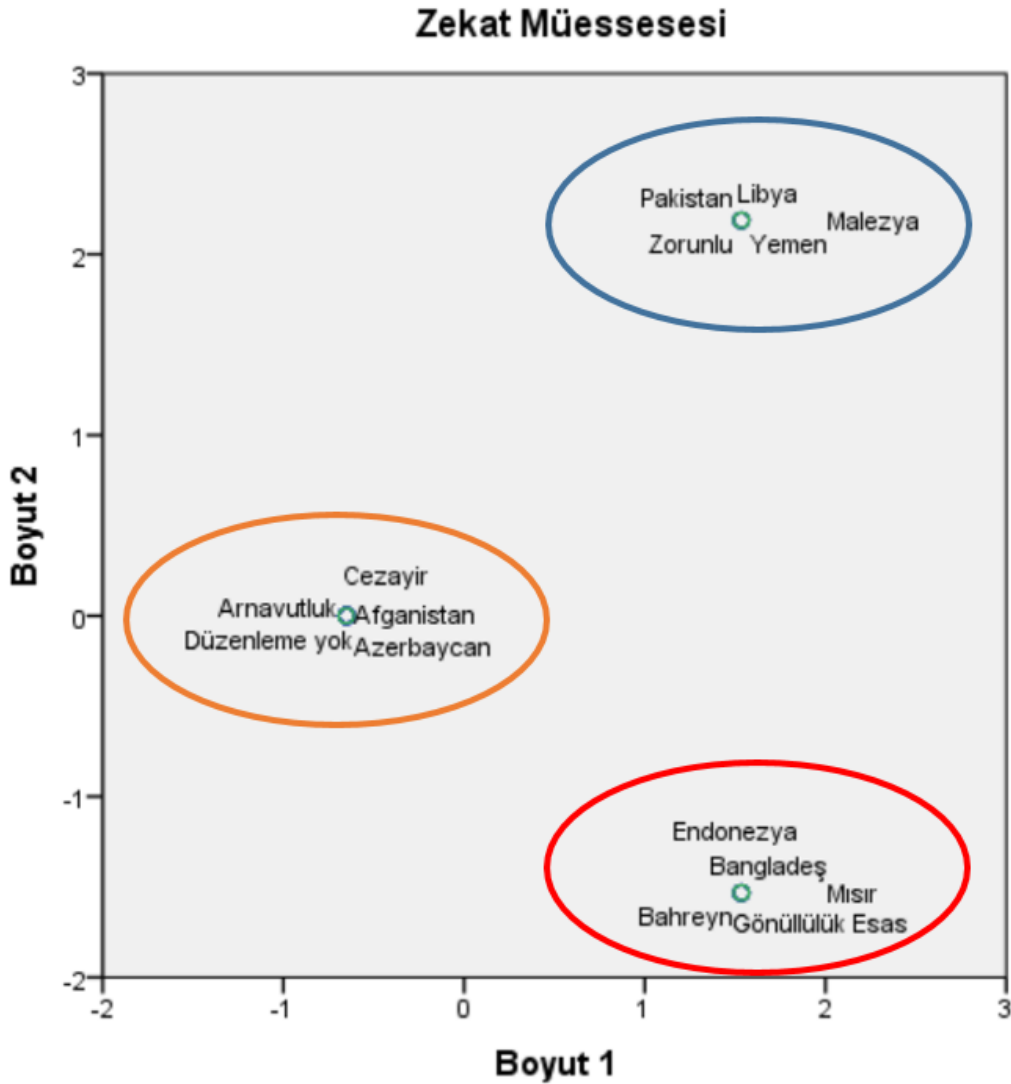
Bangladeş, Bahreyn, Brunei Darussalam, Mısır, Endonezya, İran, Kuveyt, Lübnan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde gönüllü olan zekât uygulamaları Libya, Malezya, Pakistan, Suudi Arabistan ve Yemen'de zorunlu olarak toplanmaktadır. Nijerya'da ise 9 eyalette zekât zorunlu iken, 5 eyalette gönüllük esasına dayalı zekât toplanmaktadır. Diğer İslâm ülkelerinde ise zekât toplamaya yönelik resmi bir düzenleme yoktur (Tablo 10).

Zekâtı kimlerin alabileceği Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde belirtilmiştir. Zekâtı resmi olarak düzenleyen İslâm ülkeleri de zekât dağıtımını bu kapsamda düzenlemiştir. Buna istisna olarak Sudan ve Pakistan'da zekâtın kar getiren yatırımlarda değerlendirilmesine yönelik bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Kuveyt'te dini eğitim amacıyla kurulan mescid ve okullar inşa etmede, dini yayınlar ve sosyal örgütleri desteklemede, rehabilitasyon amacıyla hak eden kişilere faizsiz borç imkânı sağlama hususlarında zekât dağıtımı yapılmaktadır. Bangladeş'te ise öğrencilere burs olarak zekât verilmektedir. Ayrıca yoksul, muhtaç ve evsizlere huzurevleri, hastaneler ve mesleki eğitim kurumları aracılığıyla zekât dağıtımı yapılmaktadır. Zekât kurumlarının yönetimi ise bürokratlar tarafından yürütülmektedir (Cici, 2008).

Malezya örneğinde, ilk olarak Federal Hükümet tarafından 1991 yılında Zekât Toplama Merkezi, PPZ (Pusat Pungutan Zakat) tarafından gerçekleştirilmekte, bu kurum vasıtasıyla kişiler zekât yükümlülüklerini PPZ gişelerinden nakit, havale, eft, posta, maaş kesintisi, bankalara ödeme, internet bankacılığı ve kredi kartı gibi her türlü modern sistemle ihtiyaç sahipleri için toplanmasını sağlamaktadır. Nüfusun yaklaşık %52'si Müslüman olan Malezya'da vergi reform kanunu kapsamında zekât uygulamasına yer vermesi ile 12 yıllık uygulama sürecinde fakirlik oranı %47'den %17'ye düşmüştür. (Şensoy, 2008, s. 89).

Malezya'daki zekât sandığı uygulaması birçok unsuru kapsamakla ve devlet eliyle yürütülmesi yanı sıra, işleyişte istenilen ölçüde verimlilik sağlayamamaktadır. Yetkililerin yetkilerini kötüye kullanması, merkezi bir zekât kurumunun olmayışı, zekât toplanan kişilerin yüksek değil düşük gelirli kişilerden oluşması gibi nedenlerden dolayı sistemin

eksiklikleri mevcuttur. Ayrıca iş kurma, istihdam etme gibi bir daha zekâta ihtiyaç duymadan kişilerin yaşamlarını sürdürmesine yönelik uygulamalar zayıf kalmakta, maddi destekler sınırlılığında yürütülmektedir. Bu nedenlerden dolayı sistemin iyileştirilmesi ve merkezi bir yönetim şeklinin olması ihtiyacı söz konusudur (Yalçın, 2008, s. 107).

Şekil 14. Zekât Müessesesi Uyum Analizi

İslâm ülkeleri zekât uygulamasına yönelik yapılan çoklu uyum analiz sonucu ülkelerin karşılaştırması şekil 14’te verilmektedir. Analiz benzer uygulamalara sahip olan ülkeler bir araya kümelenmiştir. Buna göre “Düzenlemesi olmayan ülkeler” Cezayir, Arnavutluk,

Afganistan ve Azerbaycan grubudur. “Zorunlu ülkeler” Pakistan, Libya, Yemen ve Malezya grubudur. “Gönüllülük esaslı ülkeler” Endonezya, Bangladeş, Mısır ve Bahreyn vardır.

Türkiye’de ve diğer İslâm ülkelerinde zekâtın yalnızca bireysel ya da çeşitli kurumlar tarafından yapılması, bu tutarların kayıt altına alınamaması gibi nedenlerden dolayı tam bir potansiyel belirleme söz konusu olamamaktadır. Fakat İslami İlimler Araştırma Vakfı [İSAV] (2015) tarafından yapılan Türkiye’nin zekât potansiyeli çalışmasına göre en az 80 milyar TL zekât potansiyeli mevcuttur. Bu hesaplamada kabaca Türkiye’deki en zengin 100 kişinin zekât matrahlarına bakılmış ve potansiyelin %8,5 gibi az bir orana tekabül etmesi sebebiyle bu sonucun minimum oranı ifade ettiği söylenmektedir. Yine aynı çalışmada gerek Türkiye’nin gerekse diğer gelişmekte olan İslâm ülkelerinin 2008 küresel ekonomik krizinden Batılı gelişmiş ülkelere görece daha az etkilenmiş olmalarının bir nedeni de zekât ve sosyal yardımlaşma unsurları olarak açıklanmıştır.

5.2.2. İslâmi mikro finans

Geleneksel finans kurumları sağladıkları kredilerin ve mikro finans enstrümanlarının üretimden ziyade, tüketime yöneltileceği varsayımıyla nüfusun en yoksul kesimini ihmal etmektedirler. İslâm ülkelerindeki yoksul kesimin çoğunluğu kırsal alanda yaşamakta ve düşük eğitim seviyesine sahiptir. Dolayısıyla finansal sisteme erişimleri ve ihtiyaç duydukları sermayeyi finansal sistem yoluyla temin etmede yeterli bilgiye sahip değillerdir. Aynı zamanda bu kişilerin maruz kaldıkları “geliri bulunan aile üyesinin hastalanması/ölümü, hırsızlık, iklim koşullarının kötüleşmesi, doğal afetler veya benzeri şoklara karşı savunmasız” bırakılmaktadır. Bu beklenmedik durumlar kişilerin ya da ailelerin zaten kısıtlı olan maddi imkanlara olan taleplerinin daha da artmasına neden olmaktadır. Bu ihtiyacı karşılayabilecekleri bir finansal sistemin yokluğu da bu kişilerin daha derin bir yoksulluğa düşmesine sebep olabilmektedir. İslâmi mikro finans uygulamaları ise esas olarak toplumun bu en yoksul kesimini fonlamayı hedeflemekte, buna yönelik uygulamaları zorunlu kılmaktadır. (Parlakkaya ve Çürük, 2015).

Mohieldin vd. (2012) tarafından yapılan araştırmaya göre Ürdün, Cezayir, Yemen, Suriye, Endonezya ve Lübnan’da yoksul kesimin önemli bir kısmı İslâmi şartlara uygun finansal sisteminin eksikliğinden dolayı, finansal sisteme girmediklerini belirtmişlerdir. Uluslararası

Finans Şirketi (IFC) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise aynı Şekilde kişilerin İşlâmi yasalara uygun olmadığı için mikro finans ürünlerini reddettiklerini tespit etmişlerdir. Buna göre Cezayir ve Ürdün’de yoksulların yaklaşık %20’si; Suriye ve Yemen’de ise %40’ı mikro finans uygulamalarını İşlâmi koşullara uygun olmadığı için tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

2008 yılında ise The Consultative Group to Assist the Poor [CGAP] tarafından yapılan ankette Afganistan, Pakistan, Endonezya, Brunei ve Filistin’de yoksul kesimin üçte ikisinin mikro finans uygulamalarına yalnızca dini sebeplerden ötürü yaklaşmadıkları tespit edilmiştir. Araştırmalar göstermektedir ki, İşlâm ülkelerindeki Müslüman ve yoksul olan kişiler mikro finans piyasasının İşlâmi olmasını tercih etmektedir. İşlâmi mikro finans bu yönüyle İşlâm ülkelerindeki birçok yoksul için alternatif bir çıkış niteliği taşımaktadır (Karim vd., 2008). Dolayısıyla konvansiyonel mikro finans uygulamaları otomatik olarak bir kısım yoksulu içermekten yoksun kalmaktadır. Bu doğrultuda ülkelerin toplumsal özellikleri göz önünde bulundurularak uygulanan finansal uygulamalar yoksullukla mücadelede eksik kalmaktadır.

5.2.3. Karz-ı hasen

Mikro Kredi uygulaması, başta Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) olmak üzere, birçok firma ve girişimci için etkili bir sermaye kaynağıdır. Mikro kredinin faizsiz olması ise bu kredilerin hem etkinliğini artıracak hem de her kesimin ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca “Sadaka on misliyle, karz on sekiz misliyle mükâfatlandırılır”, “İki defa borç vermek bir kere sadaka vermek gibidir” şeklinde yine İbn-i Mace’den rivayet edilen hadislerden anlaşılmaktadır ki, İşlâm dininde karz-ı hasen birçok defa övülmüş ve tavsiye edilmiştir (Apaydın, 2001).

Karz-ı Hasen uygulaması da hem yoksulluğu ve gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltıcı hem de istihdamı artırıcı etkileriyle, yoksullukla mücadelede mikro kredi uygulaması kadar uygulanabilir bir niteliktedir. Nitekim mikro kredi uygulamasının yoksullukla mücadeledeki etkin örnekleri karz-ı hasen uygulamasının da geri dönüş oranlarının yüksek olması beklenmektedir. Bunun yanı sıra daha düşük taksitler, faizsiz uygulama ve daha yüksek geri dönüş gibi mikro krediye göre daha avantajlı bir uygulama niteliği taşımaktadır (Salih, 2014). İşlâm ülkelerinde en az yaygınlaşan İşlâmi uygulamalardan biri de Karz-ı Hasen

uygulamasıdır. Birçok İslâm ülkesinde gönüllü kuruluşlar tarafından uygulanan program yalnızca 14 İslâm ülkesinde faaliyet geçmiştir. Uygulamanın başarılı örnekleri ise, İran, Malezya ve Endonezya ülkeleridir (Tablo 10).

5.2.4. Mikro tekafül sigortası

Tekafül uygulaması “İslâmi Sigorta” ya da “Faizsiz Sigorta” olarak bilinmektedir. Tekafül karşılıklı yardımlaşmaya dayanan bir sigorta sistemidir. Geleneksel sigorta sistemlerinden farklı olarak belirsizlik ve kumar içermemektedir (Aslan, 2015). Bu sistemde kişiler bir araya gelerek içlerinden birinin maruz kalabileceği muhtemel hasarı karşılaması esastır. Sistemin temel ilkeleri ise şu şekildedir (Acar, 2012):

- Yardımlaşma unsurunun/amacının bulunması,
- Sermayedar ve sigortalılardan toplanan primlerin faiz dışı piyasa enstrümanları ile değerlendirilmesi,
- Sigorta teminatı verilen konularda gayri ahlaki ya da meşru görülmeyen vb. iktisadi kıymetler için seçici davranma (s.1).

Tekafül uygulamaları ilk olarak 1979 yılında Sudan’da faaliyete geçmiştir. İkinci olarak ise 1984 yılında Malezya’da uygulanmaya başlamıştır. Sonrasında ise Suudi Arabistan ve İslâm ülkelerinin birkaçında uygulanmaya başlamıştır. Türkiye’de ise tekafül uygulaması alanında faaliyet gösteren tek bir şirket mevcuttur. Söz konusu şirket katılım bankalarının yan unsuru olarak çalışmaktadır (Aslan, 2015). Fıkhi olarak ise Tekafül sigortanın temel kuralları şu şekildedir:

- Faiz (riba) ve belirsizlik yasaktır. (“asset backing” ilkesine uyulması gerekmektedir.)
- Aşırı risk almama (maisir)
- Finansmanın somut, gözle görülür, elle tutulur bir varlığa dayandırılması gerekir.
- Kâr ve zararın paylaşılması ilkesine uyulması gereklidir
- Spekülasyon yasaktır.
- Sözleşmede belirsiz ya da net olmayan hususlar (gharar) bulunmamalıdır
- İslâmi olarak uygun olmadığı düşünülen ve faiz içeren enstrümanlara yapılan yatırımlar (haram) bulunmamalıdır (Acar, 2012, s.1).

Mikro tekaful sigortası ise daha çok yoksul kesimi göz önünde bulunduran bir sigorta uygulamasıdır. İslâm hukukuna göre bu sigortalarda riskleri paylaşmak esastır. Üyeler kar ve zararda ortaktır. İslâm ülkeleri içinde 8 ülke mikro tekaful uygulamasına yer vermektedir (Tablo 7). Mikro tekaful kapsamında Lübnan sağlık alanında, Malezya yaşam ve malullük kapsamında, Endonezya ise hayat ve aile sigortaları uygulamaları yapılmaktadır (Gürbüzer, 2014).

Tablo 11. Mikro Tekafül Sigortası Tipleri

A) Tıp I: Hayat Sigortası:
-Tüm sigorta [10]. Ölüm riskinden küçük krediler için kredi sigortası. -Engelli sigortası. - Sigorta sigortası.
B) Tıp II: Tıbbi Sigorta:
- Tedavi masrafları ve hastanede kalma. -Alıcı ve kronik hastalıklar. -Hastalık nedeniyle gelir kaybı.
C) Tıp III: Tarım Sigortası:
- Mahsul sigortası. - Hayvanlar ve hayvanlar.
D) Tıp IV: Varlıklar ve Mal Varlığı Sigortası:
-Ev Sahipleri Sigortası -Küçük ve mikro işletmeler Sigorta.

Kaynak: Ahmed, 2016.

Mikro Tekafül Sigortasını Ahmed (2016) mikro finansın can damarı olarak tanımlamıştır. Bir yoksullukla mücadele aracı olarak ise Mikro tekafulün İslâm ülkelerinde uygulanabilir bir potansiyele sahiptir. Mikro tekaful sigortacılık maliyetlerini düşürerek yoksul kesimlerinde sigorta imkanına kavuşmasını sağlar. Mikro tekaful yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunur ve hatta düşük gelir grubundaki kişilerin yaşam standartlarının yükselmesini beraberinde getirir. Toplumdaki sosyal sorumluluk kültürünün yayılmasına ve bireyler arası işbirliğinin güçlendirilmesine yardımcı olur. Mikro tekaful uygulamaları yoksul kesimin en çok ihtiyaç duyduğu sigorta türlerini kapsamaktadır. Mikro tekaful sigortasının başlıca

uygulama alanları Tablo 11’de gösterilmektedir. Tekafül uygulamalarının dahi çok yakın bir gelecekte İslâm ülkelerinde başlamış olmasının yanı sıra, mikro tekafül sigortacılığı çok daha az kullanılmaktadır. Yoksulların ve diğer finans araçlarında olduğu gibi İslâmi uygunluğu gözetilen kesimin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak uygulanan mikro tekafül sigortası uygulaması henüz yaygınlaşmamıştır.

BÖLÜM 6

SONUÇ ve ÖNERİLER

İslâm sosyal hayatın tümünü kurallar çerçevesinde belirlemiş olmasından dolayı, diğer dinlerden ayrılmakta, eşitlikçi, adaletli ve hem bireysel hem kamusal sorumluluk yükleyen bir sosyal güvenlik sistemini sunmaktadır. İslâm ülkeleri ekonomik, çevresel ve demografik yapı bakımından çok çeşitlilik göstermekle birlikte, kalkınma anlamında kendilerine özgü politikalar geliştirememeleri konusunda ortak bir paydaya sahiptirler.

İslâm sosyal politikaya dair emirleri ile sağlık, eğitim, konut, istihdam ve sosyal güvenlik gibi bugünkü sosyal politika uygulamalarının tamamını kapsamaktadır. Özellikle yoksulun, yetimin hakkı olarak ayet ve hadislerde sürekli olarak yinelenmektedir. Farklı ve ek olarak ise kalkınmanın sürdürülebilirliği için sosyal güvenliğe dair araçları ise başta zekât ve faizsiz sistem olmak üzere çeşitli araçlarla açıklamaktadır.

Diğer yandan devletlere yüklenen sorumluluk kapsamında muhtaç ve düşkün kişilerin onurlarını koruyarak geçimlerini sürdürmelerini garanti altına almaktadır. Fakat Müslüman çoğunluğa sahip olan ülkeler politika uygulamalarında İslâm öğretilerini kullanmamaktadırlar. Müslüman nüfus çoğunluğa sahip olan ülkelerin çoğu seküler ülkeler olmakla birlikte, İslâm devleti olan ya da devlet dini olarak İslâmı kabul eden ülkeler de sosyoekonomik kalkınmaya dair politikalarında İslâmi uygulamalara ağırlık vermemektedir.

İslâm ülkelerinin, gerek ekonomik koşulları gerekse yönetsel koşulları nedeniyle sosyal politika alanlarında da İslâmi uygulamalara yönelimleri düşüktür. İslâmi sosyal ve ekonomik uygulamaları referans alan politikalar ise bir farklılık oluşturmakla birlikte toplumun geneline yayılmaması nedeniyle etkin olamamaktadır. İslâm öğretilerinde uygulamaların bir kısmı değil, tamamının uygulanması gerektiğine önemli bir vurgu vardır. İslâm ülkeleri de Yoksulluğu azaltmaya, konut sahibi olmaya ve bir takım finansal ihtiyaçlara yönelik İslâmi uygulamalara yer verseler de yeterli ölçüde olmadığı için, bu uygulamaların kalkınmaya olan etkisi de sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla İslâm anlayışının sosyal politika uygulamalarında

karşılık bulmayışı devletlerin İslâm kimliğini benimsemelerinin yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Ekonomik kalkınmanın artması, sosyal politika uygulamalarının etkinliği ve kapsamı ekonomik gelişmeler ile doğrudan alakalıdır. Ülkelerin ekonomik gelişme yolunda atacakları adımlar ve bunların sosyal politikalarla desteklenmesi İslâm ülkelerinin kalkınmaları için zorunludur. Mevcut durumdaki ekonomik yaklaşımlar ve oluşturulan politikalar ekonomik yaşamı düzenlemede yetersiz kalmış, gelir farklılıklarının artmasına neden olmuştur. İslâm ülkelerinin de kendi sistemlerini benimseyip hayata geçirmesi, böylece sosyal politikalar da İslâm ekonomisi araçlarını kullanarak sosyal refahı artırması gerekmektedir. Bu doğrultuda uygulanacak olan politikalar çok yönlü ele alınmalı ve tam da bu noktada İslâm ekonomisinin argümanları çözüm odaklı bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmelidir. Böylece İslâm toplumları kendilerine en uygun kalkınma politikalarını belirlemede bir yol kat etmiş olacaktır.

Bu uygulamaların başında gelen zekât uygulaması, yoksul ve dezavantajlı gruplar için önemli ve etkili bir sosyal güvenlik uygulaması olmakla birlikte, toplumun büyük çoğunluğunun yoksul olduğu ülkelerde yoksulluk kısır döngüsünden çıkılması için tek başına yetersiz kalmaktadır. Buna yönelik olarak finans uygulamalarının hem İslâmi öğretiye uygun bir düzenleme hem de yoksul kesim gözetilerek yeniden düzenlenmesi İslâm ülkelerindeki yoksulluk kısır döngüsünün kırılmasına katkı sağlayabilir.

İslâmi Finans uygulamaları zekât ile birlikte uygulandığında ise olumlu sonuçlar ortaya çıkarması beklenmektedir. Dolayısıyla zekât, İslâmi finans ve İslâmi sigorta yöntemlerinin bir arada uygulanması İslâm ülkelerinin ekonomik sistemleri için yeni bir kalkınma prensibi olabilecektir. Bu bağlamda geliştirilebilecek politika önerileri şunlardır:

- İslâm öğretisinin ekonomiye dair en keskin yüzü olan faiz yasağı, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermede ve haksız kazanç elde etmeyi ortadan kaldırmada etkili bir araçtır. Bu kapsamda İslâm ülkeleri faizsiz sistemi benimseyerek kendi ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamalıdır.
- İslâm'daki sosyal güvenlik sisteminin en önemli unsuru olan zekât ile gelirin yeniden dağıtımını sağlanacaktır. Bu şekilde, İslâm ülkelerindeki

toplumların zaten gönüllü olarak devam ettirdikleri uygulama hukuki bir zemine dayandırılmalıdır.

- Yüksek ve üst orta gelir grubundaki ülkeler, düşük ve alt orta gelir grubundaki ülkelere sosyal adaleti tesis etmeye yönelik politika önerileri geliştirmeli, bu politikaların söz konusu ülkelere uygulanmasına destek vermelidir.
- İslâm'da en çok üstünde durulan hususlardan olan birlik ve beraberlik içinde olma, İslâm ortak prensibini merkeze alarak bu prensip etrafında bütünleşme İslâm ülkeleri arasında birçok uygulamada görülmektedir. Buna yönelik olarak ortak işbirliği platformları geliştirilmeli.
- TİKA mevcut faaliyetleri yanı sıra, diğer yüksek ve üst orta gelir grubundaki ülkelere faaliyetlerini aktarmalı. Buna yönelik olarak İslâm ülkeleri katılımlarıyla üst bir Uluslararası Yardım Kanalı oluşturulmalı.
- İslâm ülkelerine yapılacak olan yatırımların önündeki engellerden birisi kredi derecelendirme kuruluşlarıdır. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarına yatırımcıların önem atfetmesi ve bu kuruluşlara alternatif bir kuruluşun olmayışı, İslâm ülkelerinin bağımlılıklarını da artırmaktadır. Hem yanlı ve tutarsız görüşler sergileyen kredi derecelendirme kuruluşlarına olan bağımlılık azalacak, hem de yatırımların artmasına katkı sağlaması amacıyla Uluslararası İslâmi Kredi Derecelendirme Kuruluşunun ve İslâm ülkeleri menşeli benzer kuruluşların İslâm ülkeleri içindeki öneminin artırılması ve bu kuruluşların güçlendirilmelidir.
- Başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için yapılan kalkınma planları İslâm ülkeleri açısından, toplumsal ve kültürel değerler ile örtüşmeyen niteliklere sahiptir. Bu nedenle ülkelerin koşulları göz önünde bulundurularak kalkınma politikaları geliştirilmeli, her ülkeye benzer politikalardan vazgeçilmelidir. Ülkeler için geliştirilecek

olan politikalar belirlenirken toplumun İslâmi hassasiyetleri göz önünde bulundurulmalıdır.

- İslâm ülkeleri arasında kurulacak bir zekât fonu, yoksulluk oranı çok az olan Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi varlıklı ülkelerin zekât gelirlerinin diğer ülkelerdeki yoksullulara aktarılmasına katkı sağlayacaktır. İslâm'a uygun bir usul belirleme kapsamında İslâm'ın milletler arası ayrımcılığı kabul etmediği ve tüm Müslümanları birbirine kardeş kabul ettiği göz önünde bulundurularak, düşük gelirli İslâm ülkelerine yönelik bir zekât fonu kurulmalıdır.
- İslâm ülkeleri arasında kurulabilecek olan zekât fonu uluslararası yardımlara açık olmalıdır. Böylece yoksulluk oranı düşük olan yüksek gelirli ve üst orta gelirli İslâm ülkeleri kendi ülkelerinden daha yoksul durumda olan kişilere ulaşma imkanına sahip olabilecektir.
- Sosyal politikalar maddi imkanların yanı sıra, toplumsal bilinçsizliklerin önüne geçmede de bir araç olarak kullanılmalıdır. Gine Bissau'daki sağlıksız doğan ya da doğumunda annenin ölümüne sebep olan çocukların şeytan olarak görülüp, işkence görmesi, sosyal dışlanmaya maruz kalması hatta öldürülmesi gibi muamelelerin ortadan kalkmasına yönelik İslâm Ülkeleri işbirliği içinde olmalı, buna yönelik politikalar geliştirmelidir.
- Türkiye'de MÜSİAD tarafından uygulanmaya başlanan Karz-ı Hasen Fonları artırılmalı, finansal sektörde yaygınlaştırılmalı, mikro krediye göre geri dönüşü ve düşük taksit oranları ile mikro kredi desteklerine alternatif olarak Karz-ı Hasen kullanılması, uygulamanın etkinliği ve kapsamı artırılmalıdır.
- Türkiye'de zekât toplamaya yönelik devlet eliyle sağlanan bir zekât kurumu söz konusu değildir. Dolayısıyla zekâtının ne kadar olacağı, resmi bir kurum tarafından belirlenmemektedir. Zekât vermekle sorumlu olan kişilerin verecekleri tutarı bizzat hesaplamaları gerekmektedir (Yatbaz,

2015). Buna yönelik olarak TDV tarafından oluşturulan zekât toplama uygulamasının kurumsal bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

- Mikro kredi sistemleri ekonomik kalkınmaya önemli katkıları olmaktadır. Özellikle Türkiye'deki işletmelerin % 95'ini oluşturan KOBİ'ler için mikro kredi destekleri önemli bir destek sağlamaktadır. Mikro kredinin bu potansiyelinin faizsiz bir sisteme dönüşmesi hem geri ödeme oranlarının artışı, hem de katılımcı sayısının artışına katkı yapacaktır. Buna yönelik olarak faizsiz mikro kredi sistemi Türkiye'de de uygulamaya konmalıdır.
- İslâm ülkelerinin çoğu ekonomik gelişmişlik ve yoksulluk düzeyleri bakımından diğer gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere oldukça geri kalmıştır. Batılı ülkelerin politika önerileri ise İslâm ülkeleri gerçekleriyle örtüşmemekte, ülkeler her ne kadar bağımsızlıklarını ilan etmiş olsalar dahi, ekonomik sömürü sistemi varlığını sürdürmektedir. Sosyal politikanın ise kalkınma ve refaha olan katkısı göz önünde bulundurularak, Türkiye merkezli bir İslâm ülkelerini kapsayan sosyal politika örgütlenmesi, hem ülkeler arası işbirliğini güçlendirecek, hem de İslâm ülkelerinin kalkınmasına liderlik edecektir.
- Türkiye'deki başarılı sosyal politika uygulamaları İİT'ye üye ülkelerle paylaşılarak ve İİT ülkelerinin kalkınmalarına destek olunmalıdır.
- En az gelişmiş ülke kategorisine yer alan İslâm ülkelerindeki en önemli problem barınma problemidir. Buna yönelik olarak gelişmiş ülkelerin bu ülkelerde konut projeleri devam etmektedir. Türkiye de bu ülkelerin barınma sorununa yönelik olarak kendi konutlaşma politikalarını uluslararası bir faaliyete dönüştürerek bu ülkelerde konutlaşmaya destek olmalıdır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı öncülüğünde Kuveyt'teki Beytü'z Zekât benzeri kurulacak bir Zekât Kurumu ile, hem insanların zekât yükümlülüklerini yerine getirmesi hem de ihtiyaç sahipleri için yeni bir kaynak

oluşturulması sağlanmalıdır. Bu kapsamda Malezya örneği göz önünde bulundurularak, kurumun yalnızca nakdi yardımları değil, iş edindirme gibi unsurları da içeren bir sistem kurması toplumsal refaha katkı sağlayacaktır.

- Türkiye zekât potansiyeli değerlendirmesi kapsamında, mevcut imkanlar kullanılarak yoksulluğun azaltılması, işsizlikle mücadele ve kalıcı refah düzeylerine ulaşmak hatta bölge ülkelerine de yardım sağlamak amaçlarıyla zekât toplanması kurumsal bir yapıya kavuşturularak mevcut potansiyel değerlendirilmelidir.
- Afrika ülkeleri başta olmak üzere, sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmış İslâm ülkelerine yönelik sosyal politika uygulamaları destekleri sunulmalıdır.
- Cezayir’de hayata geçirilen ücretsiz ve zorunlu okuryazarlık programlarının, İslâm ülkelerinde de hayata geçirilmesi ile, sosyal politikalar kapsamında okur yazarlık oranının artışına katkı sağlayacaktır.
- Sierra Leone sosyal politika uygulamalarından “okul besleme programı” özellikle kırsal alanda yaşayan ve kahvaltı yapamadan okula gelen çocukları hedef alan bir politika ile okullarda öğrencilere kahvaltı dağıtımını gerçekleştirmesi, Beslenmenin ve özellikle de kahvaltının eğitim başarısındaki önemi göz önünde bulundurularak Türkiye genelindeki devlet okullarında da uygulanması öğrencilerin başarı, katılım ve yetkinlik düzeylerini artıracaktır.
- Türkiye’nin sağlıkta dönüşüm programının diğer İslâm ülkelerine de tanıtılarak, uygulamaya geçilmesinde öncü olmalıdır. Düşük gelirli ülkelere sistemsal iyileştirmeler bizzat götürülerek, “İslâm Ülkeleri Sosyal Politika İşbirliği” çerçevesinde sağlık alanında iyileştirmeler sağlanmalıdır.

- Katar, Libya gibi ülkelerde uygulanan belirli bir miktara kadar faizsiz konut kredisi imkanı, Türkiye’de de alt ve orta gelirli vatandaşlar için konut sahibi olma imkanını artıracaktır.
- Mikro tekafül uygulaması başta olmak üzere İslâmi mikro finans araçları ile yoksul kişilerin daha az maliyetle sigorta güvencesine sahip olması ve finansal hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması hedeflenmelidir. Buna yönelik olarak Türkiye’de de konvansiyonel mikro kredilere başvurmak istemeyen yoksullar göz önünde bulundurulmalı ve bu araçlara yönelik düzenlemeler getirilmelidir.
- Yoksul ve müslüman kesimin finans sistemine dahil olması için İslâmi prensiplere uygun mikrofinans sistemleri iyileştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. İslâm ülkelerinde ve Türkiye’de dini hassasiyetlerinden dolayı finans sistemine katılmayan yoksul kesimin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, İslâmi Mikro Finans düzenlemeleri yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, O. (2012, Ekim). Tekafül (Takaful) veya İslami sigorta nedir?. [Blog yazısı]. <http://www.okanacar.com/2012/10/tekaful-takaful-veya-islami-sigorta.html>. Erişim tarihi: 04.06.2017.
- Afghanistan (2002), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2002-2003/asia/afghanistan.html>.
- Ahmad, Z. (1991). *Islam, poverty, and income distribution: a discussion of the distinctive Islamic approach to eradication of poverty and achievement of an equitable distribution of income and wealth*. United Kingdom: The Islamic Foundation.
- Ahmed, H. (1991). İslam'da Ekonomik Kalkınma. *İslam ekonomisi ve sosyal güvenlik*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Ahmed, M. H. (2016). Micro takaful insurance as a tool to guaranteeing financing and protecting micro enterprises. *Journal of Business & Financial Affairs Journal of Business & Financial Affairs* 5 (4). doi: 10.4172/2167-0234.1000228.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013). *Dünyada Sosyal Politika Ve Sosyal Konut Uygulamaları*. Ankara: Yazar.
- Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2003). Sosyal devletin ortaya çıkışı ve gelişimi. *Sosyal Refah Devleti*. <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>. Erişim tarihi: 22.05.2017
- Aktan, H. (2000.). İhya. *İslam Ansiklopedisi*. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=220008> Erişim tarihi: 24.05.2017

- Alagöz, M. ve Yapar, S. (2003). *Kalkınma planları çerçevesinde Türkiye’de sosyal güvenlik sorunu*. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/viewFile/775/727>. Erişim tarihi: 14.03.2017.
- Albania (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/europe/albania.html>
- Albaraka (2015). *Social responsibility report 2015*. Retrieved June 6. 2017 from <https://www.albaraka.com/media/pdf/cc/socialresponsibilityreporten.pdf>.
- Alcock, P., May, M. & Rowlingson, K. (2008). *Sosyal politika kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Algeria (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/algeria.html>
- Aliyev, F. (2007). Problems and prospects of introducing Islamic microfinance in Azerbaijan Republic. *Money and Economy*, 5 (1). 145-167.
- Apaydın, H. Y. (2001). Karz. *İslam Ansiklopedisi*. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c24/c240330.pdf> erişim: 24.05.2017
- Arslan, K. (2014). İslam ülkeleri arasında işbirliğine giden yolda yeni arayışlar. *Uluslararası yönetim iktisat ve işletme dergisi* 10 (21). 179 – 198.
- Ashraf, A., Hassan, M. K. & Hippler, W.J. (2014). Performance of microfinance institutions in Muslim countries. *Humanomics* 30 (2). 162 – 182.
- Aslan, H. (2015). Türkiye’de tekaful (islami sigorta) uygulamaları: problemler ve çözüm önerileri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1 (1). 93 – 117.
- Atlı, A. (2011). *Endonezya’da sosyal politikalar ve bu alanda yaşanan sorunlar*. Boğaziçi Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Ayan, S. (2014). G-20 süreci ve aktif istihdam politikaları, Türkiye ve G-20 ülkelerindeki uygulamaların değerlendirilmesi. Uzmanlık tezi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Azerbaijan (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/azerbaijan.html>

Azerbaijan to build social housing. (2016). Retrieved May 21. 2017 from <http://rescue.org.ru/en/news/analytics/4977-azerbaijan-to-build-social-housing->.

Bahçe, B. (2016). Kamu maliyesi açısından İslamiyet'te yoksulluğun görünümü ve İslami mikrofinansın kullanılabilirliği. *Sosyal ve beşeri bilimleri dergisi*, 8 (1). 1- 18.

Bahrain (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/bahrain.html>.

Bangladesh (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/bangladesh.html>

Barka, Z. & Djelil, Z. E. A. (2015). The sustainability of Algeria's subsidies?. Retrieved March 11. 2017 from https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=MEEA17&paper_id=56.

Belkacem, L. (2001). Poverty dynamics in Algeria. (Arab Planning Institute, Kuwait). Retrieved March 17. 2017 from http://www.arab-api.org/images/publication/pdfs/239/239_wps0103.pdf.

Benin (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/benin.html>

Beşer, F. (2016), *İslâmda sosyal güvenlik*. İstanbul: Nun Yayıncılık.

Bilen, M. (2016). *İslam ekonomisinde sosyal adalet*, <http://slideplayer.biz.tr/slide/9259180/>. Erişim tarihi: 08.05.2017.

Bireysel Emeklilik Tasaruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, (2001, 7 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 24366). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010407.htm>.

Blakemore & Warwick-Booth L. (2013). *Social policy an introduction*. New York, USA: Open University Press.

- Brunei (2010), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2010-2011/asia/brunei.html>
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Burkina Faso (2013), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2012-2013/africa/burkina-faso.html>
- Ca, M. V. (2017). Gine-Bissau’da sokakta çalışan çocuklar: Bissau örneği. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cameroon (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/cameroon.html>
- Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region. (2004). Welfare in the Mediterranean countries Albania. Retrieved May 22. 2017 from <https://www.innovations.harvard.edu/sites/default/files/8994.pdf>.
- Centre for Affordable Housing Finance in Africa (2016, September). Housing finance in Afrika, *A review of some of Africa’s housing finance markets*. South Africa: Author.
- Chad (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/chad.html>
- Chamberlain, E. (2015). Microfinance in Algeria, Tunisia, and Lebanon. Master’s thesis. University of Central Florida Orlando, Florida.
- Chapra, M. U. (2002). *İslam ve iktisadi kalkınma* (A. Esen Çev.) İstanbul: Cantaş Yayıncılık.
- Chapra, Ö. (1991). İslam Ekonomisinin Amaçları. *İslam ekonomisi ve sosyal güvenlik*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Cherif, F. (2017). Fildişi Sahili’nde eğitim. *Eğitim dergisi* (53). Erişim adresi: <http://www.egitim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-51-060/sayi-53-ocak-2017/985-fildisi-sahilinde-egitim>.

Cibuku, D. (2012). *Microfinance in Albania: the role of financial institutions in expanding access to credit*. Central European University Department of Economics, Budapest, Hungary.

Cici, R., (2008). Günümüzde İslâm Ülkelerinde Zekâtın Kurumsallaştırılması Çabaları, *Bir sosyal güvenlik kurumu olarak Kur'an ve sünnette zekât* (ss.224-262). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Cote d'Ivoire (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/cote-divoire.pdf>

Çela, E. (2011). Albania: education, employment and social policies – lost in translation. *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* Vol. 14, No. 2, Inequality in south-east Europe (2011). 277-292.

Çelik, Y. (2016). Asr-ı saadette aile kurumuna yönelik sosyal hizmetler. *İstem dergisi* (27). 123-144.

Çobanoğlu, Ş. (2013). *İslam ekonomisi*. İstanbul: Yediveren Yayınları.

Dama, N. (2017). *Sosyal politika perspektifinde asgari ücret*. Ankara: SETA.

Deldal, Y. Y. (2015). Ülkemizde yeşil kart gerçeği ve güncel uygulamalarla değerlendirmesi. <https://www.medikalakademi.com.tr/ulkemizde-yesil-kart-gerceg-ve-guncel-uygulamalarla-degerlendirme/>. Erişim tarihi: 04.05.2017.

Demir, Ş., (2008). Zekâtın Kur'an-ı Kerim'de kavramsal çerçevesi, *Bir sosyal güvenlik kurumu olarak Kur'an ve sünnette zekât* (ss.19-44). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2014). *Bahreyn ülke bülteni*. Erişim adresi: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:S9I8_r4D-hgJ:https://www.deik.org.tr/uploads/bahreyn-ulke-bulteni-2014.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr.

Djibouti (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/djibouti.html>

Egypt (2013), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2012-2013/africa/egypt.html>

Ekinci, E.B. (2016). *İslâm hukuku, umumi ve hususi hükümler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

El Mseddi, A. (2009). Tunus'ta eğitim sistemi. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3834/tunusta_egitim_sistemi. Erişim tarihi: 20.04.2017.

Er, İ. (1999). *Sosyal gelişme ve İslam*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Erkal, M. (2013). Zekat. *İslam Ansiklopedisi*. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c44/c440128.pdf>. Erişim tarihi: 19.05.2017.

Esen, B. (2016, Haziran). Türkiye'de sosyal politikanın dönüşümü. *Lacivert dergi (14)*. <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/06/01/turkiyede-sosyal-politikanin-donusumu>. Erişim tarihi: 03.06.2017

Eşkinat, R. (2011). *Türk inşaat sektöründe TOKİ'nin yeri ve etkisi*. Çalışma Econ Anadolu 2011 Post Crisis Dynamics başlıklı uluslararası konferansta sunulmuş bildiri. Özü <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55777>. Erişim tarihi: 10.02.2017.

Evans, M., Chung, T., Powell-Davies, P., Serhan, B. & Al-Khalaqi, A. (May 2009). Promoting QNV 2030's vision of a good society towards a social policy for Qatar. (Social Affairs Department General Secretariat for Development Planning). Retrieved May 15, 2017 from http://www.mdps.gov.qa/en/knowledge/Doc/Studies/Promoting_QNV2030_Vision_of_a_Good_Society_Towards_a_Social_Policy_for_Qatar_2009_EN.pdf.

Firmansyhan, E. A. (2016). *Islamic banks concern with the poor and micro businesses: an evaluation on their Al Qard Hasan (beautiful loan)*. International Conference of Integrated Microfinance Management (IMM-16).

Fotabong, L. (2012). *The microfinance market of Cameroon analyzing trends and current developments*. Retrieved May 21, 2017 from <https://www.microfinancegateway.org/library/microfinance-market-cameroon-analyzing-trends-and-current-developments>.

Gabon (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2014-2015/africa/gabon.html>

Gambia (2005), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2004-2005/africa/gambia.html>

Germir, H. N. (2012). *Türkiye’de istihdam politikalarının etkinliği*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Guinea (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/guinea.pdf>

Guyana (2005), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/americas/guyana.pdf>

Gürbüzer, I. (2014). *Dünyada mikro sigorta uygulamalarının karşılaştırılması ve Türkiye’de uygulanabilirliği*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

IDB providing critical support to CH&PA on development of National Housing Strategy. (2017). Central Housing and Planning Authority. (2017, May 12). Retrieved May 15, 2017 from <http://chpa.gov.gy/29-about-chpa/general/501-idb-providing-critical-support-to-ch-pa-on-development-of-national-housing-strategy>.

Ikbal, Z. and Shafiq, B. (2015). Islamic finance and the role of qard-al-hassan (benevolent loans) in enhancing inclusion: a case study of Akhuwat. *ACRN Oxford Journal of Finance and Risk Perspectives Special Issue of Social and Sustainable Finance*, 4, 4. 23-40.

Indonesia (2014), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/asia/indonesia.html>

International Monetary Fund. (August 2014a). *The Kyrgyz Republic poverty reduction strategy paper*. (IMF Country Report No. 14/247). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14247.pdf>.

International Monetary Fund. (May 2015). *Chad poverty reduction strategy paper—joint staff advisory note on the 2013 monitoring report of the national development plan 2013-15*. (IMF Country Report No. 15/125). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15125.pdf>.

International Development Association. (2017). *The Worldbank in Afghanistan*. Retrieved May 22, 2017 from <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview>.

International Labor Organization. (2013). *Youth Employment Policy Brief: Afghanistan*. Retrieved May 21, 2017 from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:83A_Y0BDZ38J:apyouthnet.ilo.org/stats/youth-employment-statistics-in-afghanistan/at_download/file4+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr.

- International Labor Organization. (2016). *ILOSTAT*. Retrieved May 1, 2017 from http://www.ilo.org/ilostat/faces/wcnav_defaultSelection:ILOSTATCOOKIE=UaQ7t_o0kI8S5M1QLCOSUyrR4Pc6hyM_T6P9ADXEhNXzD3PzfDIK!-1549909784?_afLoop=279768581147475&_afWindowMode=0&_afWindowId=null
- International Monetary Fund. (April 2013c). *Niger: Poverty Reduction Strategy Paper*. (IMF Country Report No. 13/105). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Niger-Poverty-Reduction-Strategy-Paper-40484>.
- International Monetary Fund. (December 2011a). *Guinea-Bissau: second poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 11/353). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11353.pdf>.
- International Monetary Fund. (December 2014). *Uganda poverty reduction strategy paper—progress report* (IMF Country Report No. 14/354). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14354.pdf>.
- International Monetary Fund. (February 2013a). *Union of the Comoros: poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 13/39). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr1339.pdf>.
- International Monetary Fund. (January 2008a). *Cameroon: poverty reduction strategy paper—progress report* (IMF Country Report No. 08/1). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr0801.pdf>.
- International Monetary Fund. (January 2008b). *Republic of Uzbekistan: poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 08/35). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr0834.pdf>.
- International Monetary Fund. (July 2011b). *Sierra Leone: poverty reduction strategy paper—progress report* (IMF Country Report No. 11/195 11/195). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11195.pdf>.
- International Monetary Fund. (July 2013b). *Senegal: poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 13/194). Retrieved May 21, 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13194.pdf>.

- International Monetary Fund. (July 2014ca). *Togo poverty reduction strategy paper. strategy for boosting growth and promoting employment (scape) 2013–2017* (IMF Country Report No. 14/224). Retrieved May 21. 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14224.pdf>.
- International Monetary Fund. (June 2013). *Côte d’Ivoire: poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 16/388). Retrieved May 21. 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13172.pdf>.
- International Monetary Fund. (June 2014b). *Mali poverty reduction strategy paper—progress report* (IMF Country Report No. 14/166). Retrieved May 21. 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14166.pdf>.
- International Monetary Fund. (May 2014). *Republic of Mozambique: poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 14/147). Retrieved May 21. 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14147.pdf>.
- International Monetary Fund. (October 2012). *Guinea: poverty reduction strategy paper—progress report* (IMF Country Report No. 12/296). Retrieved May 21. 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr12296.pdf>.
- International Monetary Fund. (October 2013d). *Sudan: interim poverty reduction strategy paper* (IMF Country Report No. 13/318). Retrieved May 21. 2017 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13318.pdf>.
- Iran (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/iran.html>
- Iraq (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/iraq.html>
- Islamic Development Bank (2006). *Vision 1440 H A Vision For Human Dignity*. Dubai: Author.
- Islamic Development Bank providing critical support to CH&PA on development of National Housing Strategy (2017). Central Housing & Planning Authority. Retrieved May 15. 2017, from <http://chpa.gov.gy/29-about-chpa/general/501-bah%C3%A7e-providing-critical-support-to-ch-pa-on-development-of-national-housing-strategy>.

Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Public Health. (2015). National health policy 2015 – 2020. Retrieved May 22, 2017 from <http://moph.gov.af/Content/files/National%20health%20policy%202015-2020.pdf>.

Islamicity Indices. (2015). Retrieved January 22, 2017 from <http://islamicity-index.org/wp/>.

İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. (2011). Bahreyn ülke raporu. (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME). Ankara: Gülsevin Onur.

İleri, H., Seçer, B. ve Ertaş, H. (2016). Sağlık politikası kavramı ve Türkiye’de sağlık politikalarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi sosyal ve teknik araştırmalar dergisi* (12). 176 – 186.

İslami İlimler Araştırma Vakfı. (2015). Türkiye’de Zekat Potansiyeli. Yazar: Melih Turan. Erişim Adresi: <http://islamiktisadi.net/index.php/2016/12/17/turkiyede-zekat-potansiyeli/>.

Jawad, R. (2015). *Social Protection and Social Policy Systems in the MENA Region: Emerging Trends*. University of Bath. New York.

Jordan (2014), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2014-2015/asia/jordan.html>.

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı. (2013). *KEDV hakkında*. Erişim adresi: <http://www.kedv.org.tr/hakkimizda/>.

Karagöl, E. T. (2013). *AK Parti dönemi Türkiye ekonomisi*. Ankara: SETA.

Karagöl, E. T. Ve Dama, N. (2015). *Geçmişten günümüze sosyal yardımlar*. Ankara: SETA.

Karagöl, E. T. Ve Özcan, B. (2014). *Sürdürülebilir büyüme için tasarruf*. Ankara: SETA.

Karim, N., Tarazi, M. & Reille, X. (2008). Islamic microfinance: an emerging market niche. The Consultative Group to Assist the Poor (CGAP Focus note no.49). Retrieved March 21, 2017 from <https://www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Focus-Note-Islamic-Microfinance-An-Emerging-Market-Niche-Aug-2008.pdf>.

Kaşıkcı, O. (2010). Tahcir. *İslam Ansiklopedisi*. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c39/c390252.pdf>. Erişim tarihi: 19.05.2017

- Kayadibi, S. (2012). İslam araştırma ve eğitim enstitüsü (IRTI). *Memleket*. http://irep.iium.edu.my/15407/1/10.01.2012_IRTI.pdf. Erişim Tarihi: 15.04.2017.
- Kazakhstan (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/kazakhstan.html>.
- Koç, M. ve Gümüş, İ. (2016), İslâm Toplumunda İktisadi Nizam ve Sosyal Güvenlik. *İslâm ekonomisi ve finansı*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Kunduracı, N. F. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Konut Uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22, 3. 53-77.
- Kutub, S. (2016). *İslâm’da sosyal adalet*. İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kuwait (2004), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/asia/kuwait.html>.
- Kyrgyzstan (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/kyrgyzstan.html>.
- Laoufi, H., (2016). Evaluation of social policies in Algeria for the period (1970-2014). *مجلة الدراسات المالية والمحاسبية والإدارية (العدد السادس - ديسمبر 2016)*.
- Libya (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/libya.html>.
- Malaysia (2014), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/malaysia.html>.
- Mali (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/mali.html>.
- Mammadov, S. (2008). Employment policy in Azerbaijan. Citizens’ Labor Rights Open Society Institute – Assistance Foundation Protection League. Retrieved May 21. 2017 from <http://labourrights-az.org/en/wp-content/uploads/2013/09/Employment-policy-in-Azerbaijan.pdf>.

Massoud, M.R. & Abrampah, N.M. (2014). A promising approach to scale up health care improvements in low-and middle-income countries: the Wave-Sequence Spread Approach and the concept of the Slice of a System. Retrieved May 21. 2017 from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4184307/>.

Mauritania (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2014-2015/africa/mauritania.html>

Microfinance Program in Comoros. (March 2013). United States Agency for International Development. Retrieved May 25. 2017 from <https://www.usaid.gov/madagascar/press-releases/microfinance-program-comoros>.

Ministria E Integrimt Europian. (2014). Employment and social policy. Retrieved May 25. 2017 from <http://www.integrimi.gov.al/en/priorities/ability-to-take-on-the-obligations-of-eu-membership/employment-and-social-policy>.

Ministry of Housing Kingdom of Bahrain. (2016). Past projects. Retrieved May 25. 2017 from <http://www.housing.gov.bh/en/Projects/Pages/Old-Projects.aspx>.

Ministry of Social Welfare. (2016). Ministry of Social Welfare Bangedesh. Retrieved May 26. ntre2017, from http://www.mof.gov.bd/en/budget/14_15/gender_budget/en/08_29_Social%20Welfare_English.pdf. Erişim tarihi: 26.05.2017.

Mohieldin, M., Iqbal, Z., Rostom, A. & Fu, X. (2012). The role of Islamic finance in enhancing financial ,nclusion in oOrganization of Islamic Cooperation (OIC) Countries. *Islamic Economic Studies*, 20 (2). 55-119.

Morocco (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2012-2013/africa/morocco.html>.

Murthi, M. (2013). Regional Social Policy Reform in the Dynamic ofthe Albanian National Social Protection Strategy. Regional Social Policy Reform in the Dynamic ofthe Albanian National Social Protection Strategy. Retrieved January 22. 2017 from <http://www.srcit.org/wp-content/uploads/2013/10/SRCIT-Cespi-4th.pdf>.

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği. (2017). *Karz-ı hasen sandığı*. Erişim adresi: <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/karz-i-hasen-sandigi>.

National Plan For Economic and Social Development. (October 2016). Retrieved May 25. 2017 from <http://www.pndes2020.com/pdf/06-en.pdf>.

Nawikromo, G. (2012). Suriname Advances and Challenges of the Social Policies of the fight against extreme poverty. COMCEC. Retrieved May 21. 2017 from <http://www.comcec.org/en/wp-content/uploads/2016/05/Suriname.pdf>.

Niger (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/niger.pdf>.

Nigeria (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/nigeria.html>.

Oman (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/oman.html>.

Onyeagoziri, T. (2015). *Social policy and national development: the Nigerian perspective*. University Of Nigeria Nsukka Faculty Of Social Sciences Department Of Public Administration And Local Government.

Oxford Business Group. (October 2012). Brunei Darussalam: rebuilding housing confidence. [Economic News]. Retrieved May 25. 2017 from <http://www.oxfordbusinessgroup.com/news/brunei-darussalam-rebuilding-housing-confidence>.

Özaydın, M. M., (2008). Küresel etkilerle şekillenen sosyal politika anlayışı ekseninde sosyal politikaların geleceğini tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 10/1. 163-180.

Özüye, O. (2001). En az gelişmiş ülkeler. *Uluslararası ekonomik sorunlar dergisi* (3). Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-eylul-2001.tr.mfa>.

Padem, H., Göksu, A. ve Konaklı, Z. (2012). *Araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sarajevo: International Burch University.

Pakistan (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2002-2003/asia/afghanistan.html>.

- Parlakkaya, R. Ve Çürük, S. A. (2015). Bir yoksullukla mücadele aracı olarak İslami mikrofinans ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1, 2. 61- 86.
- Powell, R. (2010). Zakat: drawing insights for legal theory and economic policy from Islamic jurisprudence. *Seattle University School of Law Digital Commons Faculty Scholarship*, 43. 42 – 101.
- Qarakhani, M. (2014), Social policy and state capacity in Iran: health and education policy from 1981-2009. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 41, 3. 70 – 83.
- Qatar (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/qatar.html>.
- Raiser, M. and Azevedo, J. P. (2013). Inclusive Growth in Turkey – Can It Be?. *World Bank*. <http://blogs.worldbank.org/futuredevelopment/inclusive-growth-turkey-can-it-be>. Erişim tarihi: 22.04.2017.
- Rehman, S. S. And Askari, H. (2010) An economic islamicity index, *Global Economic Journal*, 10, 3. 1-37.
- Rusya’dan Afganlara 100 bin konut. (2012, 27 Aralık). <http://www.ntv.com.tr/dunya/rusyadan-afganlara-100-bin-konut,MxU-6bQ21kKCau3qq09GUg>. Erişim tarihi: 02.02.2017.
- Sağlam, H. (2009). İslam hukuk tarihinde sosyal güvenlik kurumları ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma teknikleri. http://www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-2.htm#_ftn1. Erişim tarihi: 04.06.2017.
- Salih, C. (2014). Bir sosyal politika kurumu olarak karz-ı hasen ve sosyal bankacılık. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Salih, S. A. (1999), The challenges of poverty alleviation in IDB member countries. Islamic Development Bank. Retrieved April 14. 2017 from http://www.isdb.org/irj/go/km/docs/documents/IDBDevelopments/Internet/English/IDB/CM/Publications/Occasional%20Papers/poverty%20alleviation/PovertyAlleviation_IDB_MC.pdf.
- Saudi Arabia (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/saudi-arabia.html>

Selçuk, M. ve Görmüş, Ş. (2016). *Zekatın kurumsallaşmasının seçilmiş İslam ülkeleri tecrübeleri çerçevesinde analizi*. ICPESS 2016 Konferansında Sunulan Bildiri. İstanbul. Erişim adresi: https://www.academia.edu/29399607/Zek%C3%A2t%C4%B1n_Kurumsalla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n_Se%C3%A7ilmi%C5%9F_%C4%B0slam_%C3%9Ckeleri_Tecr%C3%BCbeleri_%C3%87er%C3%A7evesinde_Analizi.

Senegal (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/senegal.html>.

Shirazi, N. S. (2014). Integrating zakāt and waqf into the poverty reduction strategy of the IDB member countries. *Islamic economic studies* 22 (1). 79 – 108.

Sierra Leone (2003), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2002-2003/africa/sierraleone.html>.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, (2006, 31 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 26200). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060616.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060616.htm>

Statistical Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries. (2016). *Organisation of Islamic countries economic outlook 2016*. Ankara: Author.

Statistical Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries, (2008). *Microfinance institutions in OIC member countries*. Ankara: Author.

Stela, A. K. A. & Abdulsalam, A. A. A., (2016). The Citizens satisfaction level on the Islamic banking system of Libya. *IOSR Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF)* 7 (6). 12-22. doi: 10.9790/5933-0706041222.

Sudan (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/sudan.html>.

Sulaiman, N., Baldry, D. & Ruddock, L. (2006). *Housing and social policy in Malaysia: provision for the elderly*. Research Institute for the Built & Human Environment (BuHu), University of Salford.

Sunal, O. (2011). Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (3). 283-305.

- Syria (2004), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/asia/syria.html>.
- Şen, M. (1997). İslam ve Osmanlı hukukunda kamulaştırma müessesesi. <http://eski.erkincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/1997-10.pdf>. Erişim tarihi: 19.05.2017.
- Şensoy, N., (2008). Çağdaş Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Zekât: Malezya Zekât Sandığı Örneği, *Bir sosyal güvenlik kurumu olarak Kur'an ve sünnette zekât (ss. 85-106)*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Şişman, A. ve Kibaroğlu, D. (2009). *Dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 1115 Mayıs 2009, Ankara.
- Tabakoğlu, A., (2008). Zekât ve Gelir Dağılımı, *Bir sosyal güvenlik kurumu olarak Kur'an ve sünnette zekât (ss. 125-146)*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Tajikistan (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/tajikistan.html>.
- Tanrıöven, C. ve Gürbüzer, I. (2014). *Dünyada mikro sigorta uygulamalarının karşılaştırılması ve Türkiye'de uygulanabilirliği*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/287171>. Erişim tarihi: 26.05.2017.
- Tanrıverdi, H. (2003). Hz. Ömer dönemi sosyal devlet uygulamaları üzerine bir inceleme. *İslâmi Araştırmalar Dergisi (cilt: 16, sayı: 4)*, 672-677.
- The Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of the Organization of the Islamic Cooperation [COMCEC] (October 2016), *The Islamic Solidarity Fund for Development (ISFD)*. (Status Report 1438H/2016G). Retrieved June 1. 2017 from <https://www.comcec.org/en/wp-content/uploads/2016/11/32-IS-IDB-ISFD-v3.pdf>.
- Togo (2015), Social Security Administration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/togo.pdf>.
- Tokol, A. (2013). *Uluslararası sosyal politika*. Bursa: Dora Yayınevi.

Tokol, A. Ve Alper, Y. (2012). *Sosyal politika*. Bursa: Dora Basım Yayın.

Tunusia (2015), Social Security Adminisration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/tunisia.html>.

Turkey (2016), Social Security Adminisration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/europe/turkey.html>.

Turkmenistan (2016), Social Security Adminisration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/turkmenistan.html>.

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (2016). Turkey's development cooperation with the least developed countries. (A report on the Turkey's Economic and Technical Cooperation Package for the LDCs) Retrieved April 22. 2017 from <http://ldc4istanbul.org/MTR2016/icerik.php?no=79>.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2017). *Türkiye kalkınma yardımları raporu 2015*. Erişim adresi: [http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20\(1\).pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf)

Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Temel istatistikler*. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>.

Uganda (2015), Social Security Adminisration. Retrieved January 22. 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2014-2015/africa/uganda.html>

Uluslararası İstihdam Stratejisi. (2015). *Uluslararası İstihdam Stratejisi 2014 – 2023*. Erişim adresi: <http://www.uis.gov.tr/>.

United Nations Development Programme (2014). *The Millennium Development Goals Report 2014*. New York: Author.

United Nations Development Programme, (1997b). *UNDP Microfinance Assessment Report for Benin*. (Prepared as a component of the MicroStart Feasibility Mission). Author: Porter, B. & Agnikpe, A.

United Nations Development Programme, (1997a). *UNDP Microfinance Assessment Report for Bahrain*. (Prepared as a component of the MicroStart Feasibility Mission). Author: Wilkenson, B. & Atti, A.

United Nations Development Programme, (2013). *Jordan Poverty Reduction Strategy Final Report*. Retrieved May 21, 2017 from <http://www.jo.undp.org/content/dam/jordan/docs/Poverty/Jordanpovertyreductionstrategy.pdf>.

United Nations Development Programme, (2014). *Social housing in Albania: a situation analysis*. UN support to social inclusion in Albania programme. Tirana: Author.

United Nations Development Programme, (2016). *Human development report 2016, human development for everyone*. New York: Author.

United Nations Environment Programme. (2016). Sustainable social housing initiative (SUSHI). Retrieved May 25, 2017 from http://www.unep.org/sustainablesocialhousing/casestudies/Bangladesh/Bangladesh_sushi.asp.

United Nations. (2015). *Human Development Index (HDI)*. Retrieved May 21, 2017 from <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>.

Uzbekistan (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/uzbekistan.html>

Ünal, Ç. (2008). İnsani gelişmişlik endeksine göre Türkiye'nin bölgesel farklılıkları. *Coğrafi bilimler dergisi* 6 (2). 89 – 113.

World Bank (2015). *Financial sector assessment program – development module Mali*. (The microfinance sector technical note). Retrieved May 21, 2017 from <http://documents.worldbank.org/curated/en/869091468184767651/pdf/105298-FSAP-P153363-PUBLIC-Mali-FSAPDM-TN-Microfinance-Public.pdf>

World Bank. (2016). *World Bank Country and Lending Groups*. Retrieved June 2, 2017 from <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>.

World Health Organization. (2003). Albania reform. Retrieved May 22, 2017 from http://www.who.int/mental_health/policy/en/Albania%20reform.pdf.

Yalçın, İ., (2008). Malezya Zekât Uygulaması Konusunda İlave Mülâhazalar, *Bir sosyal güvenlik kurumu olarak Kur'an ve sünnette zekât* (ss. 85-106). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yardımcıoğlu, M., Koçarslan, H. ve Göv, S. A. (2015). İslam kalkınma bankası. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi 5 (2). 69 – 82.

Yatbaz, A. (2015). Faizsiz finansal kuruluşlarda zekât, zekât fonu ve zekât muhasebesi. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1 (2). 113-139.

Yemen (2016), Social Security Administration. Retrieved January 22, 2017 from <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2016-2017/asia/yemen.html>

Yolaçan, S. (2007). Dünya ahiret dengisi açısından... En hayırlılık ölçüsü. *Altınoluk dergisi* (260, s.42) [İnternet arşivi]. http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yazarlar&yazar_no=1061&MakaleNo=d260s042m1&AdBasHarf=&limit=0-15. Erişim tarihi: 03.02.2017.

Yüksel, H. (2014). *Güncel gelişmeler ışığında sosyal politika*. Bursa: Ekin Yayınevi.